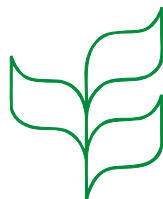

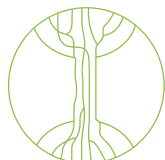
Achieving the
2010
Biodiversity
Target

CBD

Bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni IV riiklik aruanne

Eesti Vabariik

KESKKONNAMINISTEERIUM

Keskkonnaministeerium

Bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni IV riiklik aruanne

Eesti Vabariik

Tallinn 2008

Keskkonnaministeerium

Koostanud Liina Eek

Trükk: Folger Art AS

SISUKORD

Üldkokkuvõte	4
I peatükk	9
Bioloogilise mitmekesisuse olukord, suundumused ja ohud	
II peatükk	19
Riiklike bioloogilise mitmekesisuse strateegiate ja tegevuskavade hetkeseis	
III peatükk	35
Bioloogilise mitmekesisuse integreerimine sektoraalsetesse poliitikatesse	
IV peatükk	
Kokkuvõte: tegevused 2010 eesmärgi suunal ja konventsiooni strateegilise plaani täitmine	
A. Tegevused 2010-eesmärgi suunal	44
B. Edusammud konventsiooni strateegilise plaani sihtide ja eesmärkide saavutamisel	45
C. Järeldused	45
Lisa 1	47
Andmed aruandva osapoole kohta	
Lisa 2	48
Aruande koostamise protsess	
Lisa 3	49
A Üldise taimekaitsestrateegia täitmise edusammud	
B Kaitsealade tööplaani elluviimise edusammud	
Lisa 4	62
Eestis kasutatavad bioloogilise mitmekesisuse indikaatorid	

ÜLDKOKKUVÕTE

(a) Bioloogilise mitmekesisuse olukord, suundumused ja olulisemad ohud

Eestis arvatakse esinevat ligi 40 000 elustikuliiki. Seni on neist leitud umbes 23 500 ehk 60%. Ülejäänud 16500 liiki ehk 40% elustikust on meil seni avastamata, ehkki teadusele enamjaolt tuntud. 8600-l liigil ehk umbes viiendikul Eesti elustikust on hinnatud ka ohustatuse astet, neist 1314 liiki ehk 15% on ohus või välja surnud. Eesti looduse üks põhilisi rikkusi – väga vahelduv maastik – on kujunenud nii maastike enda arengu kui ka sajandeid kestnud inimtegevuse koosmõjul. Ulatuslike soolade ja künklike moreenmaastike kõrval äratavad tähelepanu Eesti rannikumaastikud.

Tähtsamatest biomitmekesisuses suundumustest Eestis võib välja tuua pärismaiste tõugude ja sortide haruldaseks muutumise, poollooduslike rohumaade vähenemise ning majandamise intensiivistumise põllumajanduses; vanade metsade vähenemise, liigilise ja ökosüsteemse vaesestumise ning bioloogilise mitmekesisuse seisukohalt oluliste elementide hulga vähenemise koos intensiivistunud majandamisega metsanduses; ülepüügi kalanduses; mereökosüsteemide vaesestumise, reostumise, eutrofeerumise ning neis võõrliikide levimise. Linnade läheduses toimub elamualade ulatuse suhteliselt kiire kasv ja sellega kaasnev alade elustikulise mitmekesisuse vähenemine. Maastikulisel tasemel toimub inimõjuliste protsesside tulemusel samaaegselt nii bioloogilise mitmekesisuse homogeniseerumine kui ka fragmenteerumine.

Olulisemad ohud elurikkusele põllumajanduses on EL subsideeriva põllumajanduspoliitika ahistav turuväljund, globaliseerumine ning biomitmekesisuse väärtuste kujunemise majanduslike põhjuste kadumine koos nende väärtuste sotsiaalmajandusliku rolli muutumisega. Metsanduses on elurikkuse seisukohalt probleemseks suurte metsafirmade osatähtsuse kasv, erametsade üleminek suurtootjate kätte ning metsamajanduse industrialiseerumine (suured masinad). Sisevete elustikku ohustab kalade ülepüük, võõrliigid ja põllumajandusreostus. Peamised ohud mere bioloogilisele mitmekesisusele on eutrofeerumine liigest saastekoormusest, ehitussurve rannikualadel, maa kasutuse muutus ning rekreatsioonikoormuse kasv. Elamuehitusest tingitult muutub ökoloogilise võrgustiku sidusus, linlikes asumites kohanev elustik on looduslike ökosüsteemide omast vaesem. Intensiivne maakasutus ja tehniliste jooninfrastruktuuride rajamine on ohuks, mis tekitab maastike homogeniseerumist ja fragmenteerumist ning seega põhjustavad elustiku, eeskätt loomade liikumisteede katkemist ja elupaikade kadu. Globaliseerumise ja maakasutuse intensiivistumisega seostub otseselt ka võõrliikide potentsiaalne oht.

(b) Põhiettevõtmissi konventsiooni kolme eesmärgi toetamisel ja 2010 eesmärgi ning konventsiooni strateegilise plaani sihtide saavutamisel.

Konventsiooni peamised kolm eesmärki on 1) bioloogilise mitmekesisuse kaitse, 2) selle komponentide säästlik kasutamine ja 3) geneetiliste ressursside kasutamisest tekkiva kasumi aus ja tasakaalukas jaotamine. Konventsiooni esimene eesmärk on Eestis teadvustatud ning selle teemaga tegeletakse. Välja on kujunenud selle valdkonna eksperdid ja toimub praktilise alusteadmise tootmine; sellegipoolest, teadmiste rakendamisel on veel nii mõndagi saavutada. Ohustatud ressursid on arvele võetud (EELIS, vt Lisa 4), neid uuritakse, jälgitakse ning püütakse vajadusel ja võimalusel taastada. Konventsiooni teise eesmärgi suunas liikumine on komplitseeritud. Võib öelda, et ressursi kasutus ei ole veel sageli allutatud bioloogilise mitmekesisuse säästlikkuse printsiibile seal, kus toimub tegelik ressursi kasutus. Ühiskonna nii bioloogilise mitmekesisuse alane kui ka laiem keskkonnateadlikkus on madal. Bioloogilise mitmekesisuse kaitse ja säästlik kasutus kui kogu inimtegevuse alus ei ole teadvustatud, rääkimata selle omaksvõtust. Kolmanda eesmärgiga Eestis praktiliselt ei tegeleta.

Esimese eesmärgi suhtes on toimuv edumeelne. 2003. aastal oli Eestis kaitse all 10,7% maismaast. Üle-euroopalise looduskaitse võrgustiku Natura 2000 moodustamisega suurenes kaitse all oleva maismaa osakaal 16%-ni. Natura 2000 võrgustik koosneb Eestis 66 linnualast ja 509 loodusalast, mis võivad osaliselt või täielikult kattuda. Seisuga 1. jaanuar 2008 on Eestis 129 looduskaitseala, 149 maastikukaitseala, 117 uuendamata eeskirjadega kaitseala, 343 hoiuala, 5 rahvusparki, 548 parki või puistut ja 3 kohalikku objekti. Ühtlasi on kaitse all 1195 looduse üksikobjekti. Kaitsealad (maastikukaitsealad, looduskaitsealad, rahvuspargid, uuendamata eeskirjadega kaitsealad, pargid, puistud) hõlmavad 590 333 ha maismaad ja 92 253 ha veeala. Hoiualad hõlmavad veel 113 745 ha maismaad ja 633 905 ha veeala ning püsielupaigad vastavalt 74 707 ha maismaad ja 12 795 ha veeala (vt Lisa IIB) Praegu on Eestis kaitse all 570 liiki. Neist I ehk kõige rangemas kaitsekategooriasse kuulub 35 taimeliiki, 18 loomaliiki, 9 seeneliiki ja 1 samblikuliik. II kaitsekategooria liike on 262 ja III kaitsekategooria liike 244. 2004. aasta Looduskaitsealade alusel on isendipõhise kaitse korraldamise kõrval oluliselt suurenenud ohustatud liikide püsielupaikade säilitamise nõue. Püsielupaik on üks kaitstavatest loodusobjektidest.

Bioloogilise mitmekesisuse põhieesmärkide saavutamiseks on ette valmistatud rida strateegilisi dokumente. Esimene Eesti bioloogilise mitmekesisuse strateegia ja arengukava valmis aastal 1999 ja oli koostatud elluviimiseks aastatel 1999 – 2005. Dokument ei jõudnud aga valitsuse ega riigikogu poolse kinnitamiseni, jäädes valdkonnasiseselt oluliseks soovitusliku iseloomuga dokumendiks. Riikliku keskkonnapoliitika üldsuunad ja prioriteedid, sealhulgas bioloogilise mitmekesisuse vallas, on ametlikult reguleeritud Eesti keskkonnanstrateegiaga aastani 2030 (aastast 2007). Keskkonnanstrateegial omakorda põhineb keskkonnategevuskava (edaspidi KTK) aastateks 2007 – 2013, mis kinnitati samuti aastal 2007. KTK annab detailsed tegevused koos eelarve ja tegevuste täitjate ja indikaatoritega.

Pikka aega on olnud ette valmistamisel ka kolmas oluline ja laiapõhjaline suunisdokument „Looduskaitse arengukava aastani 2035“, mis peaks olema ühendav lüli keskkonnanstrateegia ja KTK vahel. Käesoleval ajal täiendatakse seda bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni oluliste teemadega nagu geneetiliste ressursside kasutamise tulude õiglane jaotamine ja võõrliigid. Eestis on ka mitmeid muid strateegilisi dokumente, mis otseselt või kaudselt katavad bioloogilise mitmekesisuse konventsioonist tulenevaid kohustusi – metsanduse arengukava aastani 2010 (uus metsanduse arengukava on välja töötamisel ja valmib aastal 2009), loodav keskkonnahariduse arengukava, Eesti säästva arengu riiklik strateegia „Säästev Eesti 21“, põllumajanduslike geneetiliste ressursside kasutamise strateegia, Eesti Maaelu Arengukava 2007 – 2013, turismi arengukava, transpordi arengukava; loodav biotehnoloogia arengukava, põlevkivi arengukava, veemajanduskavad, riiklik jäätmekava jm.

Bioloogilise mitmekesisuse strateegilised eesmärgid ja nende saavutamise indikaatorid on välja töötatud Eesti vajadustest ja eripärast lähtuvalt. Eesti Keskkonnanstrateegia 5. peatükis (eesmärgid ja meetmed) on toodud iga tegevusvaldkonna all eesmärgid ja mõõdikud. Võib öelda, et ülemaailmsed ja riiklikud eesmärgid ja indikaatorid kattuvad küllaltki suurel määral (vt lisa 4). Keskkonnanstrateegia täitmiseks on koostatud keskkonnategevuskava. Selle eesmärgid ja tegevusvaldkonnad põhinevad keskkonnanstrateegia analoogidel, kuid mõõdikuteks on iga tegevuse jaoks selle tegevuse tulem. Spetsiifiliselt 2010 eesmärk on keskkonnanstrateegias integreeritud liikide väljasuremise määra vähendamise eesmärgina, kuid see pole fikseeritud ajalise mõõdiku – aasta 2010 – kaudu. Ekspertpaneel (4.11.2007) hindas bioloogilise mitmekesisuse seisukohalt olulisimaks riiklikuks keskkonnanäitajaks maakasutuse muutused ja sellega seotud ökosüsteemide kui tervikute funktsioneerimise muutused, ning olulisimaks indikaatoriks loodussõbraliku (väheintensiivse) maakasutuse osatähtsuse.

(c) Kõige tõhusamad ja puudulikumad tegevusvaldkonnad

Eestis pole tehtud ülevaatlikku, kogu bioloogilise mitmekesisuse valdkonda hõlmavat analüüsi prioriteetsete tegevuste täitmise kohta, kus on fookus konkreetsetel saavutatud tulemustel. Ette on valmistatud valdkondlikke ülevaateid ja analüüse, nt kaitsealade kohta (vt lisa 3). Praegused KTK täitmise aruanded on põhinenud peamiselt erinevate tegevuste täitmise jälgimisel (kui palju raha kulutatud, kas tegevus lõpetatud või pooleli jne), kuid tegevuste sisulist täitmist on hakatud jälgima alles aastast 2008.

Kui käsitleda üldiselt looduskaitse ja säästliku kasutamise meetmeid, siis konventsiooni artikli 6 tähenduses on kohustused võimaluste piires ellu viidud, nagu ka *in-situ* looduskaitse vastavalt artiklile 8, peale lõike h (võõrliikide sissetoomise vältimine). Vajakajäämisena tuleb välja tuua, et praegune keskne bioloogilise mitmekesisuse poliitikat määrav dokument KTK kontsentreerub ohustatud liikide kaitsele ning kavandatavad tegevused on suunatud pigem tagajärgede likvideerimisele. Puudub lähenemine süsteemile tervikuna, milleks on lõppeesmärgina vähendada liikide väljasuremise kiirust. Võib ka hinnata, et *ex-situ* looduskaitse vastavalt konventsiooni artiklile 9 on Eesti strateegiates ja tegevuskavades ebapiisavalt tähelepanu leidnud.

Erinevates riiklikes strateegiates on bioloogilise mitmekesisuse komponentide säästlik kasutamine vastavalt artiklile 10 võimaluste piires käsitletud, kuid vajaks täiendamist nt sellistes valdkondades nagu kohalike kogukondade ja erasektori kaasamine looduse taastamisse, jm. Vaatamata sellele, et säästlik looduskasutus kui mõiste on integreeritud kõikidesse peamistesse seadustesse ja strateegilistesse dokumentidesse, on selle printsiibi praktiline rakendamine hoopis teine küsimus. Eriti tööstuses, energeetikas jm on konflikt säästliku looduskasutamisega vältimatu. Kaitsealadel ja kaitsealuste liikidega seoses on bioloogilise mitmekesisuse kaitse ja säästev kasutamine praktilises elus enam-vähem toimiv. Paraku, väljaspool kaitsealasid ja kaitse all mitteolevate liikide suhtes need printsiibid pigem ei toimi.

Konventsiooniga ette nähtud seire-alastest tegevustest on Eestis täpsemalt käsitlemata võõrliikide seire, mis on vajalik nii vee- kui maismaakeskkonnas. Ebatõhusalt on kasutusel ka võõrliikide indikaatorid, st need on küll välja töötatud, kuid sellegipoolest mõõtmist ei toimu.

Keskne bioloogilise mitmekesisuse protsessi kontseptsioon – ökosüsteemne lähenemine – on olulisemates strateegiates nagu Säästev Eesti ja Keskkonnastrateegia teatud määral arvesse võetud, kuid pigem kitsamas tähenduses, ökosüsteemi alakomponentide kaudu. Komponentide kaitse ei pruugi kokku anda soovitud efekti kogu ökosüsteemi kaitse ühtlasel tagamisel.

Kliimamuutus ja bioloogiline mitmekesisus – KTKs leidub terve kliimamuutuste peatükk, kuid sellealased tegevused jäävad pigem õhusaaste tasemele ega käsitle kliimamuutuste mõju bioloogilisele mitmekesisusele.

Kehtivate riiklike tegevuskavadega on osaliselt kaetud ligipääsu teema geneetilistele ressurssidele vastavalt artiklile 15 ning nendest saadava tulu jaotamine, kuid see valdkond on pelgalt esindatud metsa geneetiliste ressursside ning põllumajanduslike taimsete ressursside programmiga. Strateegiliselt on riigi tasemel määratlemata geneetiline ressurssi arengusuunad väljapool põllumajanduslikku kasutust. Seega on põhiosas valdkond ka seadusandlikult reguleerimata ja protsessi-indikaatoritega katmata.

Nagu keskkonnastrateegias, nii on ka KTKs ebapiisavalt käsitletud konventsiooni kolmandat sammast – tulu jagamist ning geneetiliste ressursside kasutamist. Biotehnoloogia kasutamine ja selle kasude jagamine vastavalt artiklile 19 on KTK tegevustena nõrgalt esindatud. Eestis on olemas üldisem seadusandlik raamistik GMOde kasutamiseks, kuid puudub poliitiline kokkulepe konkreetseteks tegevusteks.

Ebapiisavalt on strateegiates läbi töötatud infovahetuse valdkond vastavalt artiklile 17, eriti infovahetus teiste maadega, eriti arengumaadega, nt teaduslike andmete, sotsiaalmajanduslike uurimuste, koolitusprogrammide, traditsiooniliste teadmiste jm jagamine teistega.

Riiklikes tegevuskavades on praktiliselt käsitlemata veel järgmised „vähematraktiivsed“ valdkonnad: tehnoloogiatele ligipääs ja tehnosiire vastavalt artiklile 16, st mh abi arengumaadele või lihtsalt teistele maadele, intellektuaalse omandi teema, looduse patenteerimine, erasektori kaasamine ning koostöö riiklike teadusasutustega.

(d) Konventsiooni täitmise põhiraskused

Bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni nõuete täitmisel on peamine takistus see, et konventsiooni põhimõtted on ebapiisavalt integreeritud valdkondlikesse ja piirkondlikesse poliitikatesse. Selle raskuse peamised põhjused võivad olla ebapiisav infovahetus ja vähene koostöö sektorite vahel ning madal teadlikkus eri sektorite rollist bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni täitmisel.

Teine oluline takistus on vähetähtsustav suhtumine bioloogilise mitmekesisuse temaatikasse nii üldsuse kui konkreetsete asjaliste poolt vastutusvaldkondades. Uute kohustuste (nt konventsiooniosaliste konverentsi otsustest tulenevate kohustuste) võtmise suhtes on potentsiaalsed konventsiooni rakendajad väga skeptilised, eriti kui tegu on esmapilgul raskesti mõistetavate ja täidetavate kohustustega, nagu geneetiliste ressursside kasutamisest saadava tulu jaotamine.

Omapärase, bumerangina toimiva efektiga on suhteliselt detailse ja näiliselt head seisundit näitava biomitmekesisuse info olemasolu – kui vaadata statistikat ja praegust olukorda (nt looduskaitse all oleva maa pindala, ohustatud liikide olukord jms), siis tundub, et olukord võrreldes paljude naabermaadega on sedavõrd hea, et midagi kardinaalset polegi vaja ette võtta! Oluline on aga fakt, et see näivat rahulolu tekitav olukord ei tulene mitte viimaste aastate tegevusest või kasutatud meetmetest, vaid looduslik-ajaloolistest tingimustest.

Eelmise punktiga seoses tuleb rõhutada, et nii keskkonna kui looduse alane teadlikkus ja loodushariduse seis tervikuna on Eestis kehvapoolne ja pigem halvenev.

Kõigest eeltoodust johtub ka biomitmekesisuse valdkonna rahaline kitsikus, mis otseselt seotud sellega, et bioloogiline mitmekesisus ning selle kaitse ja säästlik kasutamine ei ole otsustajate jaoks prioriteet. Vaatamata tõsiasjale, et looduskaitse rahastamine riigieelarvest absoluutarvudes aasta-aastalt suureneb, pole see siiski piisav, et katta kõiki konventsioonist tulenevaid kohustusi. Praktilises kohustuste täitmise võtmes tähendab see, et puudus on kvalifitseeritud ja vajalike kogemustega töötajatest, eriti neis valitsussektorites, kus biomitmekesisus per se pole põhitegevus. Kuna bioloogilise mitmekesisuse kaitse on riiklike haldusorganite jaoks suhteliselt spetsiifiline teema, puudub enamiku haldusasutuste töötajatel vastav koolitus, samuti suunduvad kvalifitseeritud töötajad pigem tööle erasektorisse, kus on kõrgemad palgad. Ka tuleb nn rohelistel keskkonnavaldkondadel ka keskkonnasektori sees konkureerida nn hallide valdkondadega, mis on otsustajate jaoks prioriteetsemad. Soovida jätab ka eri sektorite ja asutuste vaheline koostöö ning isegi asutustesisene koostöö, näiteks ei tee eri ministeeriumid piisavalt koostööd ja sageli unustatakse kaasamast VVOd ja erasektor.

(e) Eelistused tulevikus

Eestis on bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni täitmise eest vastutavaks asutuseks Keskkonnaministeerium ning teised ministeeriumid on senini selle konventsiooni nõudeid oma töösse lülitanud väga valikuliselt. Konventsiooniga reguleeritud valdkonnad hõlmavad erinevaid keskkonnavalaseid teemasid, mille raames püstitatud eesmärkide elluviimine vajab integreeritud lähenemist (põllumajandus, keskkond, transport, turism, regionaalne areng, kalandus jms). Lahenduseks on kindlasti rahaliste ressursside parem planeerimine ja erinevate asutuste koostöö tõhustamine, vältimaks tegevuste dubleerimist. Oluline on rahaliste vahendite tõhusa kasutamise tarvis võtta aluseks eelnevalt püstitatud eesmärgid ning alati läbi viia eesmärkide prioritseerimine.

Lisaks eeltoodule on tähtis erinevate valdkondade strateegiate ja arengukavade integreerimine, vältimaks tegevuste kattumist ning erinevat tegevuste fokuseeritust. Esmatähtsad eesmärgid ja tegevused konventsiooni mõistes peaksid olema kaetud riikliku tähtsusega arengudokumentides (nt keskkonnastrateega ja -tegevuskava, looduskaitse arengukava, transpordi arengukava, põlevkivi arengukava jt), kuid samas tuleb tagada püstitavate eesmärkide koosõla ning nende jaoks kavandatud tegevuste ühtsus. Kokkuvõtlikult, vajalik on parem nii valitsusasutusi kui kogu ühiskonna vajadusi arvestav koostöö ja koordineeritud tegevus.

Bioloogilise mitmekesisuse nõuete täitmisel tuleb ületada klassikaline konflikt looduskaitse ja majanduse vahel – looduskaitse piirangud takistavad ehitustegevust, kaevanduste loomist jne. Sellest aitab üle saada vaid teadlikkuse tõstmine (nii avalikkuse kui ametnike ning poliitikute), avatud diskussioon, hea koostöö erinevate institutsioonide vahel ja alternatiivsete lahenduste otsimine.

I peatükk

Biooloogilise mitmekesisuse olukord, suundumused ja ohud

Sissejuhatus

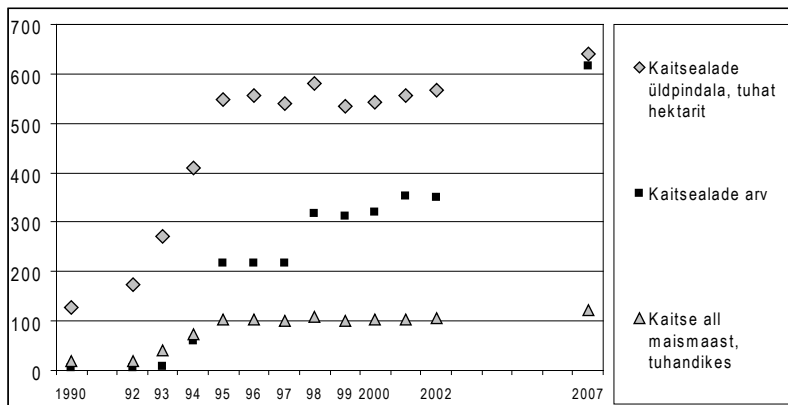
Eesti ratifitseeris biooloogilise mitmekesisuse konventsiooni 1994. aastal. See on kõige laiemama-hulisem looduskaitsekonventsioon ja hõlmab endas kogu klassikalist looduskaitset koos sellega seonduva keskkonnakaitsega, alates geenide kaitsest ja lõpetades ökosüsteemide kaitsega. Selle konventsiooni täitmine on sisuliselt kogu riigi tegevus elu ja elamisväärse keskkonna alalhoidmiseks.

Paraku on sellest aru saamisega ühiskonnal tõsiseid raskusi. Konventsiooni peamised kolm eesmärki on 1) biooloogilise mitmekesisuse kaitse, 2) selle komponentide säästlik kasutamine ja 3) geneetiliste ressursside kasutamisest tekkiva kasumi aus ja tasakaalukas jaotamine. Esimesega tegeletakse suhteliselt tõsiselt, loomulikult on inimesi, kes ei saa aru looduskaitse vajadusest, aga on ka palju inimesi, kes sellest hästi aru saavad. Eestis on olemas tugevad looduskaitse ja biooloogilise mitmekesisuse eksperdid, on tekkinud arvestatav looduskaitseteadus, mis toodab praktilise looduskaitse alusteadmist. Kas ja kuidas seda alati rakendatakse, on iseküsimus. Ohustatud ressursid on arvele võetud (EELIS, vt Lisa 4), neid uuritakse, jälgitakse ning püütakse vajadusel ja võimalusel taastada (arvestatakse erinevusi liigiti ja liigirühmiti). Biooloogilise mitmekesisuse komponentide säästva kasutamisega on lugu keerulisem. Looduskaitse väljaspool kaitsealasid ei toimi, st tegelikult ressursi kasutus ei ole allutatud biooloogilise mitmekesisuse säästlikkuse printsiibile seal, kus toimub tegelik ressursi kasutus. Kasutus võib olla juhtumisi ühtlasi ka säästlik biooloogilise mitmekesisuse konventsiooni mõttes (nt efektiivse kasutuse kaasaandena). Ühiskonna, sh Riigikogu ja Valitsuse, ametnike jne keskkonnateadlikkus, loodusharitus on madal. Biooloogilise mitmekesisuse kaitse kui kogu inimtegevuse alus ei ole teadvustatud, rääkimata selle aktsepteeritusest. Pigem nähakse seda ühiskonna marginaalide kiuslikkusena majanduslikule edenemisele. Kolmanda eesmärgiga ei tegele Eestis üldse keegi. Nt biooloogilise mitmekesisuse teabeõrgustiku kodulehel nimetatakse seda küll konventsioonist ülevaate punktis, aga sisulise andmestiku kohal minnakse sellest mööda. Mööda läheb ka käesoleva aruande juhend.

Esimese eesmärgi suhtes on toimuv edumeelne. 2003. aastal oli Eestis kaitse all 10,7% maismaast. Üle-euroopalise looduskaitse võrgustiku Natura 2000 moodustamisega suurenes kaitse all oleva maismaa osakaal 16%-ni. Natura 2000 võrgustik koosneb Eestis 66 linnualast ja 509 loodus-alast, mis võivad osaliselt või täielikult kattuda. 2007. aasta 1. jaanuari seisuga on suur enamus Natura 2000 võrgustikku planeeritud aladest kaitse alla võetud. Kaitsealade maismaa moodustas samal ajal 12,2% (Joonis 1) ehk siis väljaspool kaitsealasid on veel ca 170 tuhat hektarit Natura maismaad.

Natura 2000 abil püüame kaitsta üht suurimat rikkust – suhteliselt hästi säilinud looduskeskkonda, mida õieti veel hinnata ei osata, kuna sellega ollakse harjunud, kuid mis muidu rikastumistuhinas hävima kipuks.

Seisuga 1. jaanuar 2008 on Eestis 129 looduskaitseala, 149 maastikukaitseala, 117 uuendamata eeskirjadega kaitseala, 343 hoiuala, 5 rahvusparki, 548 parki või puistut ja 3 kohalikku objekti. Ühtlasi on kaitse all 1195 looduse üksikobjekti. Kaitsealad (maastikukaitsealad, looduskaitsealad, rahvuspargid, uuendamata eeskirjadega kaitsealad, pargid, puistud) hõlmavad 590 333 ha maismaad ja 92 253 ha veela. Hoiulad hõlmavad veel 113 745 ha maismaad ja 633 905 ha veela ning püsielupaigad vastavalt 74 707 ha maismaad ja 12 795 ha veela. (vt Lisa 3B). See on ala, kus looduskaitse enam-vähem toimib, aga väljaspool kaitsealasid pigem ei toimi.

Joonis 1. Kaitsealade (ilma parkide ja arbo-reetumiteta) üldpindala, arv ja kaitsealuse maismaa osatähtsus (numbriliselt protsendikümnendikes). 1990 – 2002 Eesti Statistikaameti andmed, 2007. Keskkonnaministeeriumi kodulehelt.

Jooniselt nähtub kaitsealade ja kaitsekorralduse areng ning korrastamine, aastatel 1993-95 suurenes nii kaitsealade arv kui pindala, 1998. a pindala vähenemine on peamiselt seotud kaitsealade piiride korrigeerimisega.

Samas kaotati valitsuse otsusega 2007. aastal Biosfääri kaitseala, mille staatuse ähmastumine algas juba 2004. aastal kehtima hakanud Looduskaitseadusega – viimane ei sisalda ühtegi viidet Biosfääri kaitseala kui kaitsealuse territooriumi kohta. NATURA alade väljapakkumine oli maakonniti erinev, esines sahkerdamist. Maadevahetused on viinud kriminaaluurimiseni, mis looduskaitse mainet kindlasti ei paranda.

Kaitsealuste maade omanikud on sageli leidnud endale esialgu miinusena näivast asjaolust hoopis plusspoole. Kardetakse, et kaitse all oleval maal ei tohi enam midagi teha, kuid kaitstavatel aladel on kooslusi, mis just vajavad maaomaniku jätkuvat heaperemehelikku hooldamist või taastamist, milles on abiks riiklikud loodushoiutoetused.

Toetuste maksimisega alustati 2001. aastal ning see on mõeldud pool-looduslike koosluste hooldamise ja taastamise toetamiseks. Talunikud saavad toetust karjatamiseks looduslikel karjamaadel lambaid, veiseid, hobuseid ja teisi loomi ning heina niitmiseks looduslikel niitudel. See aitab säilitada seni veel esinevaid pool-looduslikke niitusid, rannakarjamaid ja Eestile omast maastikku. Perioodil 2003-2006 eraldas riik selleks iga-aastaselt 18,2 kuni 30,1 miljonit krooni. Hooldatavate niitude ja karjamaade pindala ulatus 2006. aastal 21 800 hektarini.

On ka vastupidist – maaomanik näeb jätkuvalt looduskaitset kui maa kasutamist segavat probleemi, uuringut, kuivõrd (kui suur osa) eraomanik näeb oma maa kaitse all olemises väärtust ja kuivõrd segavat asjaolu, ei ole.

Alates 2006. aastast korraldab pool-looduslike koosluste hooldamise ja taastamisega seotud toetuste maksmist Riiklik Looduskaitsekeskus. Samuti praktiseeritakse teatud kaitsealuste liikide tekitatud kahjustuste korvamist. Hüvitatakse osaliselt hallhüljeste, viigerhüljeste ja rändel olevate sookurgede, hanede ja laglede tekitatud kahju ning kahjustuste ennetamiseks rakendatud abinõudele tehtud kulutused. Natura 2000 aladel asuvate pool-looduslike koosluste hooldamise toetust makstakse 2007. aastast Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Ameti (PRIA) kaudu.

Looduse kaitsmise hulka kuulub ka kohaliku looduse kaitsmine võõrliikide eest. 2006. aastal ühines Eesti bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni ühe peamise eesmärgiga – peatada liikide väljasuremine aastaks 2010. Liikide väljasuremise üheks põhjuseks on võõrliikide sissetoomine. Võõrad liigid võivad uues kohas käituda oma kodumaast täiesti erinevalt ning paljudel juhtudel viib see kohalike liikide väljatõrjumiseni. „Heaks“ näiteks on siin 1950ndatel Siberist Eestisse toodud suurt kasvu atraktiivne Sosnowski karuputk. Esialgu peeti putke kauniks koduaia ehteks¹. Tasapisi ilmesid aga selle võõra liigi negatiivsed küljed. Nimelt on putk niivõrd elujõuline, et võtab kiirelt enda alla ka teda ümbritseva maa-ala, suretades välja seal elutsevad teised liigid. Lisaks on taim mürgine. Seetõttu on väga oluline 2004. aastal alanud Sosnowski karuputke riiklik tõrje. Praegu käib pidev andmete kogumine ja kaasajastamine ning iga-aastane suuremate kolooniate tõrje. Eriti teravaks võib võõrliikide probleem osutuda kliima soojenemisel, kus paljud liigid, kes enne oleks talvel ära külmunud, elavad nüüd edukalt üle talve.

Ekspertpaneel (4.11.2007) hindas BM seisukohalt olulisimaks keskkonnanäitajaks maakasutuse muutused ja sellega seotud ökosüsteemide kui tervikute funktsioneerimise muutused, ning olulisimaks indikaatoriks loodussõbraliku (väheintensiivse) maakasutuse osatähtsuse.

Teavitamine ja andmeallikad

Käivitatud on Bioloogilise mitmekesisuse teabevõrgustik, mis kajastab muutusi, andmeid, sh probleeme üsna hästi vt <http://eelis.ic.envir.ee:8080/biomultifarious>

Siit saab ülevaate konventsiooni taustamaterjalist, bioloogilise mitmekesisuse seisust Eestis, kaitseks tehtavast nii kaitse objektide kui ökosüsteemide ja sektoriaalse tegevuse kaudu (tabelisse on koondatud alajaotused/lingid).

Konventsioon	Bioloogiline mitmekesisus Eestis	Kaitse	Ökosüsteemne lähenemine	Sektoriaalne lähenemine
Konventsiooni teemad	Elupaigad	Kaitstavad loodusobjektid	Metsad	Põllumajandus
Teabevõrgustik	Liigid	Kaitsealused liigid	Sood	Turism
Selgitavad mõisted	Taksonoomia ja kogud	Seire ja indikaatorid	Niidud	Planeerimine ja transport
Riiklikud aruanded	Maaülevaade	Finantsvahendid	Siseveed	Loodusharidus
Strateegia ja tegevuskava	Loodusvaatluste andmebaas	Järelvalve	Rannik	Jahindus
Konventsiooni tekst		Bioloogiline ohutus	Meri	
Eesti Bioplatvorm				

Loodud on EELIS, mida ka regulaarselt uuendatakse. Antakse välja kokkuvõtvaid ülevaateid (nt eesti Looduse Kaitse aastal 2007, http://www.keskkonnainfo.ee/publications/119_PDF.pdf).

Statistikaamet kajastab bioloogilise mitmekesisuse all väga juhuslikke ja suuresti vanu näitajaid (mis näitab muu hulgas ametnike hoolimatust) <http://www.stat.ee/>

¹ Teistel väidetest toodi liik sisse ja seda hakati kultiveerima söödataimena.

Statistika andmebaasides leiame² Keskkonnaseisundi all alljaotuse bioloogiline mitmekesisus, kus kajastatakse KK03: KAITSEALAD TÜÜBI JÄRGI - Uuendatud: 17.04.2003 (andmed kuni aastani 2002, vt Joonis 1) ja KK05: OHUSTATUD TAIME- JA LOOMALIIGID - Uuendatud: 07.03.2003, andmed aastatest 1994 ja 1998; Loodusvarad ja nende kasutamine all alljaotuse Bioloogilise mitmekesisuse muutumine, kus kajastatakse KK519: KAITSEALUSTE LOOMALIIKIDE ARVUKUSE DÜNAAMIKA - Uuendatud: 07.03.2003 (tabel sisaldab 10 liiki, neist 5 kohta on andmed vahemikust 1990 – 2000, 4 kohta sama vahemiku ühest või kahest aastast ning ühe tabeli oleva liigi kohta ei ole tegelikult ühtegi väärtust esitatud) ja KK52: VEEKOGUDE RIKASTAMINE KALALIIGI JA MAAKONNA JÄRGI - Uuendatud: 28.05.2007 (värskemad andmed aasta 2004 kohta). Viimane kordub ka regionaalarengu andmebaasis. Palju ei aita ka teised keskkonnastatistika näitajad.

Otseselt kaitsealuste objektide seisundit iseloomustavad indikaatorid on koondatud Keskkonnaministeeriumi Info-ja Tehnokeskuses (vt Lisa 4).

Lisaks seadusega kaitstavatele objektidele on veel koostatud punane raamat (ka punase raamatu liikide kaitstust ja/või ohustatust jälgitakse, vt Lisa 3A ja Lisa 4).

Euroopa Liiduga ühinemisega seoses on lisandunud looduskaitse mõningane ümberkorraldamine vastavalt direktiividele, mis osaliselt peegeldub ka Joonisel 1. kajastuvates muutustes.

Teadlikkus (nii keskkonna- kui loodus-) ja loodushariduse seis on kehvapoolne ja pigem halvenev.

Peamised ökosüsteemid³

Eestis arvatakse esinevat ligi 40 000 elustikuliiki. Seni on neist leitud umbes 23 500 ehk 60%. Ülejäänud 16 500 liiki ehk 40% elustikust on meil seni avastamata, ehkki teadusele enamjaolt tuntud. 8600-l liigil ehk umbes viiendikul Eesti elustikust on hinnatud ka ohustatuse astet, neist 1314 liiki ehk 15% on ohus või välja surnud.

Praegu on Eestis kaitse all 570 liiki. Neist I ehk kõige rangemasse kaitsekategooriasse kuulub 35 taimeliiki, 18 loomaliiki, 9 seeneliiki ja 1 samblikuliik. II kaitsekategooria liike on 262 ja III kaitsekategooria liike 244. 2004. aasta Looduskaitseaduse alusel on isendipõhise kaitse korraldamise kõrval oluliselt suurenenud ohustatud liikide püsielupaikade säilitamise nõue. Püsielupaik on üks kaitstavatest loodusobjektidest.

Põllumajanduslikud ökosüsteemid

a) Eesti põllumajanduslike ökosüsteemide bioloogiline mitmekesisus ning selle olulisus inimese heaolule;

Toimub traditsiooniliste põllukultuuride vähenemine. Samas kasvab aeglaselt mahepõllumajanduse osatähtsus, mis on küll väike, aga suurenev – tendents on positiivne.

Osa pärismaiseid tõuge ja sorte on muutunud üpris haruldaseks ning need on määratud ohustatuks – eesti maatõugu veis, eesti hobune, eesti raskeveo hobune ning Tori hobune. Samasse nimekirja kuulub ka Eesti vutt kui ohustatud linnutõug.

b) Arengusuunad (muutused seisundis);

---

2 Seisuga 20.02.2008

3 Eesti piires ei ole biomide kaupa eristamine piisava lahutusvõimega ning otstarbekas on käsitleda üksnes ökosüsteemi tüüpide kaupa.

Olulised on muutused maakasutuses. Toimub intensiivpõllumajandusmaade jätkuv homogeeniseerumine. 1990ndate majanduslikust piiratusest tingitud "ökologiseerumine/mahenemine" on suurel määral pöördumas tagasi intensiivsemale kasutusele

Põllumajandusalade vähenemine (asendumine lähilinnaliste aladega suuremate tõmbekeskuste ümbruses ja metsastumine/metsastamine mujal).

Eesti hobuse päästmisplaan on suhteliselt toimiv, samas Tori hobusega on asi lootusetu.

c) Peamised ohud bioloogilisele mitmekesisusele (muutuste põhjused);

Põllumajandustootmise (osaline) ebarentaablus (kliima, asukoht, inimeste suutmatuse ümber orienteeruda, EL subsideeriva põllumajanduspoliitika ahistav turuväljund).

Põllualade metsastumine või linnastumine.

Konkreetsete tõugude kadumine on seotud nende kujunemise majanduslike põhjuste kadumisega ning nende sotsiaalmajandusliku rolli muutumisega.

Põllumajanduse globaliseerumine – liiga odav globaalne transport ehk siis nafta (säästva arengu seisukohalt) põhjendamatult madal hind.

d) Muutuste mõju inimese heaolule.

Inimesed ei ole teadvustanud maalise eluviisi ja muutuva maastiku rolli kultuuris, suhtumist mõjutab paratamatult urbaniseerumine. Muutused põllumajanduses on seotud maastikulise mitmekesisusega.

Metsad

a) Eesti metsaökosüsteemide bioloogiline mitmekesisus ning selle olulisus inimese heaolule;

Metsa osatähtsus Eesti maakasutuses on jätkuvalt suur, kuid majanduses viimastel aastatel oluliselt langenud. Sarnaselt Euroopale on ka Eestis erametsaomanike huvi metsade kasutamise vastu oluliselt vähenenud.

Eesti metsades elab ligi 16 000 - 20 000 hulkrakset liiki, sh umbes 10 000 putukaliiki. Eesti metsades on seni välja surnud liikide arv suhteliselt väike (kümnetes) võrreldes ohustatuks kuulutatud või elupaikade hävimise tõttu ohustatuks prognoositava liikide arvuga, põhjuseks väljasuremisvõlg ja teadmatus.

Püsielupaigad (looduskaitsemeetmena) kehtestatakse enim ohustatud liikidele automaatselt, muudele liikidele vastava määrusega.

Metsad kui bioloogilise mitmekesisuse kandjad on Eestis suhteliselt hästi uuritud.

Eestis on nii majanduslikus kui ka ökoloogilises mõttes kõige väärtuslikumad puuliigid harilik mänd, harilik kuusk ja arukask. Seetõttu on geneetiliste ressursside kaitstes tähtsustatud eeskätt nende liikide kaitset.

b) Arengusuunad (muutused seisundis);

Kasvab vabatahtliku kaitse osakaal.

Bioloogilise mitmekesisuse elementide säilimine on majandusmetsades seadusandlusega tagatud.

Võimalik on mõningane kliimamuutuste mõju metsade liigilisele koosseisule (tulundusmetsades tehakse enam istutusotsustusi kliimaatiliselt sobivateks osutuvate liikide kasuks).

FSC ja teiste sertifitseerijate osakaal metsanduses suureneb.

c) Muutuste mõju inimese heaolule;

Metsade kasutamise vähenemine võib põhjustada elukvaliteedi langust. Riigimetsad tagavad puhkamisvõimalused elanikkonnale. Riiklike toetustega püütakse luua paremat infrastruktuuri ja parandada erametsades puhkamisvõimalusi.

d) Peamised ohud bioloogilisele mitmekesisusele;

Kliimamuutuste mõju tagajärjel võib edaspidi suureneda invasiivsete liikide arv, muutuda kooslused ja hävida elupaigad.

Sood

a) Sooökosüsteemide bioloogiline mitmekesisus ning selle olulisus inimese heaolule;

Eestis on soodega kaetud umbes 1/5 maismaast (22%), sellest 40% on rabade all. Tõsi, osa soodest on ühtlasi kaetud metsaga. Soid võib jaotada nende arenguastme järgi madal- ja siirdesooks ning rabaks. Kaitse all on soid ajaloolistel põhjustel üsna palju, samas sooökosüsteemina funktsioneerivaiks on sooladest jäänud vaid 30%. Eesti märgalade ühing hindas 2003. aastal Natura 2000 soolupaigatüüpide ulatust Eestis. Looduslikus seisundis soolade pindalaks saadi 246 250 – 272 500 hektarit, mis teeb kõigest ligikaudu 6% Eesti pindalast.

Viimane ja ainus detailne välitöödel põhinev Eesti taimkatte kaardistamine tehti ajavahemikul 1934–56 (Laasimer, 1965). Valdav osa ulatuslikke maaparandustöid on tehtud hiljem.

Läbi töötatud turbakaevandusalade taastamist on uuritud, kuid väga selget ja toimivat lahendust seni ei ole.

b) Arengusuunad (muutused seisundis);

Muutused veerežiimis (ümberkaudsetel aladel) mõjutavad soo funktsioneerimist. Aluselise saaste vähenemine on soode jaoks väga positiivne muutus.

c) Peamised ohud bioloogilisele mitmekesisusele (muutuste põhjused);

Kuivendamise mõju ulatus, looduslike elupaikade vähenemine sooladel.

d) Muutuste mõju inimese heaolule.

Toimivate soolade vähenemine on seotud veerežiimiga märksa ulatuslikumal alal.

Rohumaad

a) Rohumaade bioloogiline mitmekesisus ning selle olulisus inimese heaolule;

Pool-looduslikud niidukooslused püsivad üksnes inimtegevuse kestes, niitmise ja karjatamise abil. Kui see lõpeb, kasvab niit varem või hiljem metsaks.

Pärandkultuurkooslused on Eesti liigirikkaimad – Laelatu puisniidul on ühel ruutmeetril loendatud 76 liiki taimi, Vahenurme puisniidul 74. Need on kõige paremini uuritud ja enim teadvustatud bioloogilist mitmekesisust kandvad ökosüsteemid Eestis.

Lisaks taimestiku mitmekesisusele on rohumaad olulised ka paljude loomaliikide elupaikadena ning nende võsastumine (inimmõju lakkamisel) vähendab otseselt bioloogilist mitmekesisust.

b) Arengusuunad (muutused seisundis);

Pool-looduslike rohumaade vähenemine, peamiselt seoses inimõju majandusliku põhjendatuse kadumisest tuleneva inimõju vähenemisega.

c) Peamised ohud bioloogilisele mitmekesisusele (muutuste põhjused);

Majandusliku põhjendatuse kadumine, püsimine pelgalt looduskaitsemeetmete toel.

Võõrliigid on samuti potentsiaalne oht.

d) Muutuste mõju inimese heaolule.

Oluline on rohumaade leviku muutuste seos maastikulise mitmekesisusega.

Siseveekogud

a) Siseveekogude bioloogiline mitmekesisus ning selle olulisus inimese heaolule;

Enamik Eesti siseveekogusid on eutrofeerunud, sealhulgas Peipsi ja Võrtsjärv, see on pinnaveekogude peamine häda.

Eesti siseveekogude ökosüsteemid on äärmiselt mitmekesised, võrreldes paljude teiste paikadega on veekogud säilitanud oma loodusliku ilme.

b) Arengusuunad (muutused seisundis);

Eutrofeerumine – “halva” stsenaariumi kohaselt suureneks drastiliselt põllumajanduslik hajukoormus. “Hea” stsenaariumi korral jääks aga Eesti põllumajandus kiratsema, umbes 2000. aastate alguse tasemele. Mõlemad stsenaariumid eeldasid, et Eesti ettevõtted hakkavad täitma keskkonnanahoidliku sõnnikukäitluse nõudeid. “Hea” stsenaarium võib Eesti veekogude fosforikoormust märksa vähendada, lämmastikukoormust aga mitte. “Halva” stsenaariumi korral jääb fosforikoormus enam-vähem samaks, kuid lämmastikukoormus suureneb oluliselt. Erandiks on Peipsi järv ja Narva jõgi.

c) Peamised ohud bioloogilisele mitmekesisusele (muutuste põhjused);

Ülepüük Peipsis, järve kalanduslik tähtsus on oluliselt vähenenud, see ohustab inimeste harjunud toidulauda, järveäärset traditsioonilist elustiili

Võõrliigid on jõudnud mitmetesse Eesti veekogudesse, kava nende leviku tõkestamiseks puudub.

Et peamine toitekoormuse allikas on põllumajandus, siis on Eesti veekogude hea seisundi saavutamiseks ennekõike vaja piirata just põllumajandusest pärit saastet.

d) Muutuste mõju inimese heaolule.

Eestis on teada paar juhtumit, kus kariloomad võisid hukkuda vohavate vetikate tõttu. Eutrofeerunud veekogude ilme ja kasutusvõimalused muutuvad.

Meri ja rannikualad

a) Mere ja rannikualade bioloogiline mitmekesisus ning selle olulisus inimese heaolule;

Eestis on rannajoont mandril 1240 km ja saartel 2540 km. Eestis on umbes 1500 meresaart, millest ligi 80% on pisisaared. Neist omakorda 60% paikneb Lääne-Eesti saarestikus. Rannaalad, rannikumeri ja saared/laiud on väga oluline bioloogilist mitmekesisust kandev geokompleks.

Rannikualade / tüüpide mitmekesisus on kõrge, nende osatähtsus Eesti kaitsealade seas on kõrge.

Kõige rohkem on muutunud põllumajandusliku kasutusega rannikualad, inimõjuga rannikumaastikud, mida hindame kui väärtuslikke ja traditsioonilisi, sh inimõju (niitmine, karjatamine) lakkamisest tulenevad muutused.

Riimveelises Läänemeres on väikese ja muutliku soolsuse tõttu liikide arv meres väiksem kui ookeani soolsusega meres. Mereliste liikide arvukus ja kasvukiirus vähenevad koos soolsuse vähenemisega ida ja põhja suunas. Taimestik on liigivaene.

Läänemeri, eriti Soome laht, on tugevasti eutrofeerunud, Läänemere ja selle rannavete seisund oleneb Eestist üsna vähe, väga olulised on rahvusvahelised kokkulepped.

b) Arengusuunad (muutused seisundis);

Meri vaesestub, reostub, eutrofeerub, levivad võõrliigid. Euroopa Liidu nõudel peab olukord Läänemere eutrofeerumises aastaks 2015 paranema.

Ulatuslikke rannamaid võtavad enda alla suvilapiirkonnad, sellesuunaline inimsurve jätkub.

Kalavarude piiratus ja püügipiirangud mõjutavad muuhulgas ka inimeste traditsioonilisi tegevusalasid..

c) Peamised ohud bioloogilisele mitmekesisusele (muutuste põhjused);

Eutrofeerumine liigsest saastekoormusest

Rannikualadel ehitussurve, maakasutuse muutus, inimsurve kasv. Turismi kasv ja tallamisõrnad rannikud.

Et peamine toitekoormuse allikas on põllumajandus, siis on Eesti rannikumere hea seisundi saavutamiseks ennekõike vaja piirata just põllumajandusest pärit saastet.

d) Muutuste mõju inimese heaolule.

Kalapüügi piirangud mõjutavad otseselt majandust ja heaolu, sinivetika "õitsemine" häirib ja vahel otse ohustab inimeste ja kariloomade heaolu. Eestis on teada paar juhtumit, kus kariloomad võisid hukkuda vetikate tõttu.

Saared

a) Saarte bioloogiline mitmekesisus ning selle olulisus inimese heaolule;

Saarte suur osatähtsus Eestis (umbes 1500 meresaart, neist ligi 80% on pisisaared, 60% paikneb Lääne-Eesti saarestikus).

Saared on väga oluline bioloogilist mitmekesisust kandev geokompleks ja nende osatähtsus Eesti kaitsealade seas on väga kõrge.

b) Arengusuunad (muutused seisundis);

Saartel on kohati tugev ehitussurve (eeskätt puhkemajandusliku kasutussuunitlusega).

Saari lisab neotektooniline maakerge ja uute maismaa-alade teke

c) Peamised ohud bioloogilisele mitmekesisusele (muutuste põhjused);

Maakasutuse muutused, inimsurve kasv.

d) Muutuste mõju inimese heaolule.

Muutused puhkemajanduslikus kasutuses. Saared on ka olulised kultuurilise mitmekesisuse kandjad Eestis, kus kogukondlikud traditsioonid ja tavad on sageli paremini säilinud kui mujal Eestis.

Linnalised ökosüsteemid

a) Elamualade bioloogiline mitmekesisus ning selle olulisus inimese heaolule;

Andmeid ei käsitleta Eestis seoses bioloogilise mitmekesisusega.

b) Arengusuunad (muutused seisundis);

Elamualade ulatuse suhteliselt kiire kasv, eriti olemasolevate linnade lähiümbruses ja sellega kaasnev alade mitmekesisuse vähenemine.

c) Peamised ohud bioloogilisele mitmekesisusele (muutuste põhjused);

Muutub ökoloogilise võrgustiku sidusus, elamualade laienemisega kohanev elustik on looduslike ökosüsteemide omast vaesem.

d) Muutuste mõju inimese heaolule.

Seoseid ei teadvustata, oluline on seos maastikulise mitmekesisusega ning põllumajandusmaa vähenemisega. Elamualade laienemine fragmenteerib maastikku, ent samas ka homogeniseerib seda – tekivad sarnase struktuuriga asumid.

Maastikud

a) Maastikuline mitmekesisus ning selle olulisus inimese heaolule;

Eesti looduse üks põhilisi rikkusi – väga vahelduv maastik – on kujunenud nii maastike enda arengu kui ka sajandeid kestnud inimtegevuse koosmõjul. Ulatuslike soolade ja künklike moreenmaastike kõrval äratavad tähelepanu meie rannikumaastikud.

Integraalne teema, võtab kokku ja seostab omavahel põllud, metsad, rohumaad, linnad.

b) Arengusuunad (muutused seisundis);

Inimmõjul toimub samaaegselt nii maastike homogeniseerumine kui fragmenteerumine. Laiemas ulatuses väheneb mõõduka inimõjuga pärandkultuurmaastiku ja selle elementide osatähtsus, mõnevõrra suureneb elamualade osatähtsus. Ääremaadel toimuv inimasustuse vähenemine ohustab pärandkultuurmaastikke veelgi ning suurendab vajadust looduskaitsekaalutlustel tehtavate toetavate kulutuste järgi.

CORINE maakatte muutus 1990 - 2000 näitab metsade ja rannaniitude vähenemist ja ebamääras-
te alade suurenemist.

c) Peamised ohud bioloogilisele mitmekesisusele (muutuste põhjused);

Loomade liikumisteede katkemine ja elupaikade kadu või fragmenteerumine (suure ulatusega elu-
paiganõuetega liikidel).

Oht on sageli kaudne, paljud ohud realiseeruvad pigem konkreetsete ökosüsteemide kaudu.

d) Muutuste mõju inimese heaolule.

Maastike muutustel on oluline seos maakasutusega, sh põllumaa, metsa, rohumaade, elamumaa
osatähtsusega.

Kuivad- ja kõrbealad ning mäestikuökosüsteemid

Puuduvad Eestis.

II peatükk

Riiklike bioloogilise mitmekesisuse strateegiate ja tegevuskavade hetkeseis

Sissejuhatus

Esimene Eesti bioloogilise mitmekesisuse strateegia ja arengukava valmis aastal 1999 ja oli koostatud aastateks 1999 – 2005. Seda dokumenti ei saadetud kinnitamiseks ei Riigikogule ega valitsusele, see jäi vabatahtlikuks soovitusliku iseloomuga dokumendiks, kuigi tegevuskavas oli esitatud vajaminev eelarve koos tegevuste, nende prioritseerimise ja täitjatega. Dokument saadeti kõikidesse ministriumidesse koos palvega seda oma töös ja eriti tegevuste ja eelarve koostamisel arvesse võtta. Piiratud ulatuses on seda ka tehtud, kuid üldiselt jäi see dokument siiski heaks taustainformatsiooni kogumiks, mitte edaspidise riikliku tegevuse alusdokumendiks.

2005. aasta detsembris jõustus uus Vabariigi Valitsuse määrus - Strateegiliste arengukavade liigid ning nende koostamise, täiendamise, elluviimise, hindamise ja aruandluse kord, millega sätestati täidesaatva riigivõimu asutuste poolt välja töötatavate strateegiliste arengukavade liigid ning nende koostamise, täiendamise, elluviimise, hindamise ja aruandluse kord. Selle määruse alusel on koostatud Eesti keskkonnastrateegia aastani 2030 (kinnitatud veebruaris 2007). Keskkonnastrateegia annab üldised suunised ja prioriteedid.

Keskkonnastrateegial omakorda põhineb keskkonnategevuskava (edaspidi KTK) aastateks 2007 – 2013, mis kinnitati samuti veebruaris 2007. KTK annab detailsed tegevused koos eelarve ja tegevuste täitjate ja indikaatoritega.

Aastatel 2003 – 2005 hakati ette valmistama ka looduskaitse arengukava aastani 2035, mis pidanuks olema ühendav lüli keskkonnastrateegia ja KTK vahel, kirjeldades peale prioriteetsete üldsuundade ka olemasolevaid probleeme, võimalikke tegevussuundi jne. Seoses valitsuse vahetusega jäi see dokument aastal 2005 kinnitamata ja momendil käib töö, et seda dokumenti täiendada selliselt, et ta hakkaks vastama bioloogilise mitmekesisuse strateegia nõuetele, nagu on sätestatud bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni (edaspidi BMK) artiklis 6a ning et see tegevuskava kataks kõiki konventsiooni teemasid ja kohustusi. Kuna esialgses versioonis puudusid mitmed konventsiooni prioriteetsed tegevusvaldkonnad (nt konventsiooni kolmas sammad – geneetiliste ressursside kasutamise tulude õiglane jaotamine, kogu geneetiliste ressursside teema oli nõrgalt esindatud, võõrliikide teema oli ebapiisavalt käsitletud jne), tuleb need nüüd aastatel 2008. - 2009. sinna lisada ning saata valminud dokument kooskõlastamiseks teistesse valdkondlikesse ministriumidesse (Rahandusministeeriumi, Põllumajandusministeerium, sest põllumajandus on otseselt seotud keskkonna säästliku kasutamisega ning geneetilised ressurssid on BMK konventsiooni üks olulisimaid teemasid, Haridus- ja Teadusministeerium, sest säästva keskkonnakasutamisega on tihedalt seotud rahva teadlikkus ning haridus, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, kelle haldusalasse kuulub turism, transport, tööstus jm keskkonda otseselt puudutavad valdkonnad). Looduskaitse arengukava kinnitab Vabariigi Valitsus.

Eestis on ka mitmeid muid strateegilisi dokumente, mis otseselt või kaudselt katavad bioloogilise mitmekesisuse konventsioonist tulenevaid kohustusi – metsanduse arengukava aastani 2010 (uus metsanduse arengukava on välja töötamisel ja valmib aastal 2009), loodav keskkonnahariduse kontseptsioon (national strategy on environmental education), Eesti säästva arengu riiklik strateegia Säästev Eesti 21, Põllumajandusministeeriumi haldusalas koostatav Põllumajanduslike geneetiliste ressursside kasutamise strateegia, Eesti Maaelu Arengukava 2007 – 2013, turismi arengukava, transpordi arengukava; loodav biotehnoloogia arengukava, põlevkivi arengukava, veemajanduskavad, riiklik jäätmekava jm. Käesolevas aruandes on olulisemaid neist lühidalt vaadeldud peatükis III, siinkohal on konsenteeritud peamiselt keskkonnastrateegia ja KTK täitmisele ning uuele loodavale LAKile.

(a) Riikliku bioloogilise mitmekesisuse strateegia ja tegevuskava lühikirjeldus, sh peamised või esmatähtsad tegevused;

Keskkonnastrateegias aastani 2030 on püstitatud neli peamist eesmärki:

- loodusvarade säästlik kasutamine ja jäätmetekke vähendamine,
- maastike ja looduse mitmekesisuse säilitamine,
- kliimamuutuste leevendamine ja õhu kvaliteet,
- keskkond, tervis ja elu kvaliteet.

Eelpool toodud suuremate eesmärkida all on toodud järgmised alavaldkonnad:

- Jäätmed, vesi, maavarad, mets, kalastik, ulukid, muld ja maakasutus;
- maastikud ja bioloogiline mitmekesisus;
- energia, energia tarbimine, osoonikihi kaitse ja transport;
- väliskeskkonda, siseruum, toit, joogi- ja suplusvesi, jääkreostus, elanike turvalisus ja kaitse.

Igal alavaldkonnal on toodud võimalusel arvuline või mõõdetav eesmärk (nt jäätmete osas: aastal 2030 on tekkivate jäätmete ladestamine vähenenud 30% ning oluliselt on vähendatud tekkivate jäätmete ohtlikkust). Järgnevalt on toodud olemasolevad mõõdikud (indikaatorid), mis võimaldavad hinnata, kas ja kuidas eesmärk on täidetud. Lisaks on toodud teatud juhtudel ka väljatöötamist vajavad mõõdikud, kui olemasolevad kas pole piisavad või ei anna adekvaatset pilti.

Nende eesmärkide all on toodud meetmed ehk tegevussuunad, nt jäätmete osas: jäätmekäitluse korraldamise pikaajaline kavandamine; seire- ja järelevalvesüsteemi tõhustamine jne.

Keskkonnastrateegia on piisvalt lai, et katta teatud mõõndustega kõik BMKst tulenevad kohustused.

Looduskaitse arengukava aastani 2035 eelnõu käsitleb nelja suuremat ala-valdkonda:

- maastike ja koosluste kaitse,
- liigikaitse,
- loodusharidus ja -teadlikkus,

- looduskaitse seosed teiste tegevusvaldkondadega.

Nende raames on püstitatud 12 pikaajalist eesmärki, mille saavutamiseks on detailsemalt planeeritud vajalikud meetmed (kokku 52 erinevat meetet). Meetmete raames on kavandatud detailsemad tegevussuunad, mis annavad lähtealuse konkreetse perioodilise rakenduskava koostamiseks (keskkonnategevuskava raames). Sisuliste eesmärkide, meetmete ja tegevussuundade elluviimiseks on arengukavas kirjeldatud rakendamise korraldust (erinevate institutsioonide rollid), rahastamisvajadus ja -võimalusi, tulemuslikkuse hindamine ning õiguslik analüüs).

Eesmärgid on:

- (1) Tagada loodus- ja kultuurmaastike mitmekesisus ja säästlik kasutamine
- (2) Tagada merealade soodne looduskaitseline seisund
- (3) Tagada rannikualade (sh väikesaarte) ja -koosluste soodne looduskaitseline seisund
- (4) Tagada kõrge loodusväärtusega soode säilimine ning rikutud turbaalade taastamine, kaitstes ja parandades nende ökoloogiliste funktsioonide looduslikkust ja arendades soodega seotud loodusvarade säästlikku kasutamist
- (5) Tagada siseveekogude hea ökoloogiline seisund ning veekogudega seotud ressursside säästlik kasutamine
- (6) Tagada metsade pikaajaliselt soodne seisund ja metsade looduslikkuse ning mitmekesisuse suurendamine
- (7) Tagada Eestis kõigi looduslikult esinevate liikide säilimine, kindlustada liigikaitseks vajalike andmete usaldusväärsus ja kaitsetegevuste elluviimisel sobivate meetodite valik ning ennetada liikide muutumist ohustatuks
- (8) Tagada kvaliteetne, praktilist loodushoidu toetav, süsteemne loodushariduse andmine
- (9) Tagada kvaliteetne, erinevate sihtgruppide ootustest ja vajadustest lähtuv looduse temaatika käsitlemine meedias
- (10) Tagada teadus- ja seirepõhise info pidev tootmine ning kasutamine loodushariduses ning looduskaitse süsteemi arendamisel.
- (11) Kindlustada majandussektorite lõimimine looduskaitse eesmärkidega ning tagada sotsiaalsete ja majanduslike arengute poolset toetavat tegevust looduskaitse väärtuste säilimisele
- (12) Tõhustada administratiivseid meetmeid looduskaitse korraldamisel

Nende eesmärkide all on kirjeldatud üldised probleemid, indikaatorid, oodatavad tulemused, eesmärgi saavutamise eeldused, võimalikud riskid. Järgnevalt on välja toodud eesmärgi saavutamiseks vajalikud meetmed, mille all omakorda konkreetsed tegevussuunad.

Keskkonnategevuskava (KTK) integreerib erinevates (ala)valdkondlikes arengukavades toodud meetmed ja tegevused (nt. Eesti looduskaitse arengukava aastani 2035 eelnõu) ühte dokumenti keskkonnastrateegias püstitatud eesmärkide täitmiseks. KTK põhieesmärk on esitada konsensuse alusel koostatud nimekiri riiklikult prioriteetsetest tegevustest Eesti keskkonnastrateegias määratletud keskkonnapoliitika põhieesmärkide saavutamiseks, osutades sealjuures nii rahastamisvajadustele kui ka võimalustele. KTK tegevused planeeritakse kolmeaastaseks perioodiks ning seda kaasajastatakse igal aastal, kui esitatakse valitsusele ülevaade Eesti keskkonnategevuskava ellurakendamise käigust. Ülevaated keskkonnategevuskava täitmisest aastatel 2000 kuni 2006 on kättesaadavad Keskkonnaministeeriumi veebilehelt <http://www.envir.ee/2851>.

KTK aastateks 2004-2006 on jaotatud viieks valdkonnaks:

1. Keskkond, tervis ja elukvaliteet.
2. Kliimamuutuste ärahoidmine ja õhu kvaliteet,
3. Maastike ja elustiku mitmekesisuse säilitamine,
4. Loodusvarade säästev kasutamine ja jäätmetekke vähendamine,.
5. Keskkonnakorraldus.

Valdkondade all on toodud tegevussuunad, mis seonduvad ka bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni (BMK) alavaldkondadega:

- veekeskkonna hea seisundi saavutamine ja säilitamine, jääkreostuskollete likvideerimine ja ehitatud keskkond
- kliima, ilma, õhu, energeetika, transpordi, müra ja kiirguskaitse
- looduskaitse infrastruktuuri, bioloogilise mitmekesisuse ja kultuurmaastike säilitamise tegevused
- Maa kasutamine, metsade säästlik majandamine, maavarade säästlik kasutamine, jäätmetekke vähendamine ja jäätmehooldus, mulla heaperemehelik kasutamine, vee elustiku ning vee-elupaikade säästlik kasutamine ja taastamine, jahiulukid, geneetilised ressursid
- keskkonnapoliitika arendamine, seire ja järelvalve arendamine ning tõhustamine

Tegevussuunad on omakorda jaotatud tegevusteks, mille raames on esitatud nii vastutavad täitjad, partnerid, rahastamisvajadused ja võimalused, ajakava.

Nende tegevussuundade all planeeriti KTK-s perioodil 2004-2006 kokku 329 tegevust.

(b) Kas ja millised konventsiooni raames vastu võetud (nii ülemaailmsed kui ka riiklikud) eesmärgid ja indikaatorid on lülitatud riiklikku bioloogilise mitmekesisuse strateegiasse ja tegevuskavasse;

Eesti eesmärgid ja indikaatorid on välja töötatud Eesti vajadustest ja eripärast lähtuvalt. Nende väljatöötamisel ei ole otseselt aluseks võetud BMK omi, kuigi seal erineb suuri kattumisi ning ka mõningaid indikaatoreid või eesmärgi, mida meil kas meie eripärast lähtuvalt või ressursipuudusel ei mõõdetata ega rakendata (detailsemalt vt lisa 4).

Keskkonnastrateegia 5. peatükis (eesmärgid ja meetmed) on toodud iga tegevusvaldkonna all eesmärgid ja mõõdikud, viimaste kohta nii hetkel kasutuselolevad kui ka alles välja töötavad või väljatöötamist vajavad. Need mõõdikud on võetavad indikaatoritena, kuna mõõdavad mingi nähtuse muutust baastaseme suhtes (nt pindala muutus teatud baastaseme suhtes vm). Kui võtta aluseks lisas 4 toodud analüüs, siis võib üldjoontes öelda, et enamus indikaatoreid on keskkonnastrateegias kasutusel ning enamus eesmärke tegevustega kaetud.

Keskkonnastrateegia täitmiseks on koostatud keskkonnategevuskava. Selle eesmärgid ja tegevusvaldkonnad põhinevad keskkonnastrateegia omadel, kuid mõõdikuteks on iga tegevuse jaoks selle tegevuse tulem. See pole üks-üheselt võetav indikaatorina, kuid aitab kaasa keskkonnategevuskava täitmise mõõtmisele.

Mõningad BMK indikaatorid pole kajastatud keskkonnastrateegias, nt geneetilise mitmekesisuse kaitse leiab keskkonna-alastes dokumentides vähe kajastamist, kuna põllumajanduses on erilisel selle teema jaoks välja töötatud strateegilised dokumendid (Põllumajanduslike geneetiliste ressursside riiklik programm), kus on kasutusel ka põllumajanduses kasutatavate tõugude ja sortide indikaatorid. Geneetiline ressurss väljapool põllumajanduslikku kasutust on suuresti reguleerimata ja indikaatoritega mõõtmata (neid pole ka veel välja töötatud). Halvasti on kasutusel ka võõrliikide indikaatorid, st need on küll välja töötatud, aga neid ei mõõdetata.

(c) Teave selle kohta, kuidas riikliku bioloogilise mitmekesisuse strateegia ja tegevuskava raames ellu viidavad tegevused aitavad kaasa konventsiooni ning konventsiooni alusel vastu võetud teemaprogrammide ja valdkonnaüleste teemade täitmisele;

Nagu eelpool öeldud, siis keskkonnastrateegia katab enamvähem täielikult BMK kohustused (ainult konventsiooni kolmas sammas ja geneetilised ressursid on ebapiisavalt käsitletud, kuid selle teema annab tegevustena KTKsse sisse kirjutada), kuid samas on ta nii üldine, et selle täitmist on väga raske konkreetselt hinnata. Keskkonnastrateegia ellurakendamiseks on vastu võetud KTK, nii et kui tahetakse hinnata, kuidas Eesti täidab BMK artiklite ja temaatiliste programmide ülesandeid, siis tuleks hinnata KTK elluviimist. KTK põhineb otseselt keskkonnastrateegias toodud eesmärkidest ning temaatiliselt on KTK piisav instrument BMK ellurakendamiseks, kuid tegevussuundade all toodud tegevused on tihti koostatud, võttes arvesse Eesti momendi prioriteete ja rahalisi võimalusi, tehnilisi oskusi ja teadmisi jne, ning kõik BMKs toodud tegevussuunad pole kaetud reaalse tegevustega. Kuna aga KTKd kaasajastatakse regulaarselt, siis on lootust, et tulevikus hakkab ta paremini katma BMK kohustusi. Mõned tegevussuunad võivad sealt siiski välja jääda, sest KTK koostatakse konsensusel ja alati on võimalus, et mingid tegevussuunad ei ole Eesti kui riigi jaoks prioriteetsed ja jäävad välja, samuti pole mõned tegevussuunad Eesti jaoks üldse kohasedki (mägede bioloogiline mitmekesisus, korallriffidega seonduv, saarte bioloogiline mitmekesisus on kohane ainult teatud mõõdustega, kõrbestumine, pärismaiste kogukondadega seonduv (vt täpsemalt selle teema kohta allpool) jpt).

Alljärgnevalt on toodud esialgne analüüs, kuidas KTKs toodud praegused tegevused aitavad kaasa BMK kohustuste täitmisele konventsiooni artiklike ja temaatiliste valdkondade ja valdkonnaüleste teemade (cross-cutting issues) kaupa.

1. Nagu keskkonnastrateegias, nii on ka KTKs ebapiisavalt käsitletud konventsiooni kolmandat sammast – tulu jagamist ning geneetiliste ressursside kasutamist (vt allpoolt punkti 13).

2. Tegevusi koostöö, eriti koostöö alal väljaspool Eesti jurisdiktsiooni; aga ka koostöö nt avalikkuse harimisel, mitmepoolsed korraldused (arrangements) KMH tegemisel (piiriülene mõju) BMK artikkel 5 tähenduses on vähe.
3. Looduskaitse ja säästliku kasutamise üldised meetmed vastavalt artiklile 6 on võimaluste piires ellu viidud.
4. Identifitseerimine vastavalt konventsiooni artiklile 7 vajaks täiendamist.
5. *In-situ* looduskaitse vastavalt artiklile 8 on võimaluste piires ellu rakendatud, peale lõike h (võõrliikide sissetoomise vältimine). KTK kontsentreerub ainult ohustatud liikide kaitsele ning kavandatavad tegevused on suunatud pigem tagajärgede likvideerimisele. See ei ole täiel määral kooskõlas BMKga, kus lähenetakse süsteemile tervikuna ning eesmärk peaks olema vähendada liikide väljasuremise kiirust, ning see ei ole päris täpselt see, mida Eestis tavakohaselt mõistetakse liigikaitse all.
6. *Ex-situ* looduskaitse vastavalt artiklile 9 on ebapiisavalt käsitletud. Aastal 2001 koostati *ex-situ* looduskaitse strateegia, kuid see aegus juba aastal 2005 ning pealegi ei olnud see dokument kinnitatud, seega oli ka see lihtsalt soovitusliku iseloomuga taustadokumendiks.
7. Bioloogilise mitmekesisuse komponentide säästlik kasutamine vastavalt artiklile 10 on võimaluste piires käsitletud, kuid vajaks täiendamist nt kohalike kogukondade kaasamise suhtes looduse taastamisse, erasektori kaasamise suhtes jm.
8. Toetavad meetmed (Incentive measures) vastavalt artiklile 11 on võimalusi mööda ellu rakendatud.
9. Teadus ja koolitus vastavalt artiklile 12: teadusuuringud on KTKs sees väga üldsõnaliselt, kuid need tegevused on osaliselt sees teistes haridust käsitlevates dokumentides.
10. Seire alastest tegevustest on väljas võõrliikide seire, mis on vajalik nii vee- kui maismaakeskkonnas. Veekeskkonnas on uuringute kavandamine ja teostamine hädavajalik vähemalt nendel aladel, kus laevad hakkavad ballastvett vahetama ning seega tekib nendel aladel võõrliikide erakordselt suur kontsentratsioon.
11. Avalikkuse harimine ja teadlikkus vastavalt artiklile 13 on võimalusi mööda ellu rakendatud. Lisaks on välja töötatud keskkonnahariduse kontseptsioon valmis 2008. suvel), mis katab suure osa BMK nõuetest.
12. Mõjude hindamine ja negatiivsete mõjude vähendamine vastavalt artiklile 14 on võimaluste piires ellu rakendatud, eriti lõige a, mille kohta on eraldi seadus, kuid vastukaaluks nt lõige e – hädaolukordades käitumine – on alles korraldamisel (välja töötamisel on nii Keskkonnaministeeriumi kui ka kogu riigi hädaolukordade plaan).
13. Ligipääs geneetilistele ressurssidele vastavalt artiklile 15 ning nendest saadava tulu jaotamine on osaliselt kaetud, kuid teema on kaetud peamiselt metsa geneetiliste ressursside ning Põllumajandusministeeriumi all põllumajanduslike taimsete ressursside programmiga, kust jäävad välja kõik muud ressursid.
14. Tehnoloogiatele ligipääs ja tehnosiire vastavalt artiklile 16, st mh abi arengumaadele või lihtsalt teistele maadele, intellektuaalse omandi teema, looduse patenteerimine, erasektori kaasamine ning koostöö riiklike teadusasutustega on praktiliselt käsitlemata.

15. Infovahetus vastavalt artiklile 17, eriti infovahetus teiste maadega, eriti arengumaadega, nt teaduslike andmete, sotsiaalmajanduslike uurimuste, koolitusprogrammide, traditsiooniliste teadmiste jm jagamine teistega on tegevustega ebapiisavalt kaetud.

16. Teaduslik ja tehniline koostöö vastavalt artiklile 18, nii siseriiklikul kui rahvusvahelisel tasemel on teatud määral kaetud, kuid vajaks täiendamist (siia alla kuulub näiteks andmekodade (Eestis nimetatakse seda teabevõrgustikuks) loomine ja ülevõlpidamine, mida osaliselt katab praegu Info ja Tehnokeskus (ITK); rahvuslike traditsiooniliste tehnoloogiate väljatöötamine ja kogemuse jagamine teiste maadega (siia alla võib panna kasvõi meie traditsiooniliste kalapüügiviisidega seotud kogemuste ja -võtete jagamine või uuenduslike keskkonnakaitse meetmete väljatöötamine); ühised koostööprojektid ja ühissettevõtted jne).

17. Biotehnoloogia kasutamine ja selle kasude jagamine vastavalt artiklile 19 on tegevuste tasandil nõrgalt kaetud. Eestis on paigas seadusandlik raamistik GMOde kasutamiseks, kuid puudub poliitiline kokkulepe ning valitsuse suund on muutlik, sõltuvalt võimalolevast parteist ja paljuski ka juhusest.

18. Rahalised ressursid vastavalt artiklile 20 - rahalise abi andmine arengumaadele on kaetud nõrgalt.

19. **BMK temaatilised programmid:** põllumajanduslik bioloogiline mitmekesisus on võimaluste piires kaetud küll mitte KTK-ga, vaid peamiselt Põllumajandusministeeriumi alla käivate strateegiliste dokumentidega (Maaelu Arengukava jm). Tegevuste tasandil pole need küll piisavad nt kõikide pärismaiste tõugude ja sortide säilitamise jaoks, kuid üldine raamistik on paigas.

20. Kuivade ja poolkuivade alade bioloogiline mitmekesisus – kuna Eesti asub parasvööndis, kus sademed üldjuhul pole limiteerivaks teguriks ning kõrbestumist Eestis ei esine, siis pole seda valdkonda ka strateegilistes dokumentides käsitletud, peale mulla erosiooni ja mullastikuga seonduvate probleemide (KTKs kaetud valdkond).

21. Metsa bioloogiline mitmekesisus on kaetud KTKs ning metsanduse arengukavas, mis katab muuhulgas ka kõik BMK kohustused.

22. Saarte bioloogiline mitmekesisus – Eestis on küll palju saari, kuid nad asuvad mandrile nii lähedal, et saarte probleemidest selle temaatilise programmi mõistes saame rääkida ainult ühe Eesti saare – Hiiumaa – mõistes. Kuna tegu on suhteliselt madala prioriteetsusastmega temaatilise programmiga, siis eraldi tegevusi selle programmi elluviimise jaoks ette nähtud pole, kui välja arvata euroopa naaritsa taasasustamise projekt Hiiumaal. See on aga projektipõhine tegevus ega põhine KTKl.

23. Merede ja ranniku bioloogiline mitmekesisus – Eestis on väljaarendamisel ulatuslik mere- ja rannikukaitsealade võrgustik. Need kaitsealad pärinevad möödunud sajandi looduskaitsealadest ja rahvusparkidest ning praegu on käsil nende laiendamine EL direktiividele (linnudirektiivile ja loodusdirektiivile) vastavaks kaitsealade süsteemiks. Mere- ja rannikukaitsealadele suunatud tegevuste seas on palju eri meetmeid, sealhulgas aktiivne järelevalve, rakendusuuringud, planeerimisprotsessiga integreerimine, ressursikasutusviiside õiguslik reguleerimine jmt. Suutlikkuse tõstmine on tagatud mitmete õppekavade ja haridusprogrammidega, nagu veeökosüsteemide majandamise õppekava TÜ Pärnu Kolledžis.

Oluliste paljunemisalade, näiteks kudemisalade ja noorkalade elualade kaitse on üldjoontes tagatud, samuti ametkondlik järelevalve ülepüügi ja resurssi hävitavate püügiviiside üle. Kohalikke ja traditsioonilisi teadmisi rakendatakse mõningal määral mere- ja rannikuressursside majandamisel, näiteks rannakalurite MTÜde tegevuse kaudu.

Mere ja ranniku elusressursid on nii teaduslikke kui ka ärilisi vajadusi arvestades üsna hästi kindlaks tehtud. Marikultuuri mõju on Eestis väga marginaalne, kuna vastavat suurtööstust ei ole. Marikultuuri keskkonnamõju hindamise süsteem on paigas. Kasutatakse kohalike liikide kasvatamist ja loodusesse laskmist.

Mere- ja rannikukeskkond on Eestis küll valdkondlike meetmetega piisavalt kaitstud, kuid integreeritud lähenemisviisi pole mere- ja rannikualade majandamisel kuigi edukalt rakendatud. Institutsioonilised, haldus- või seadusandlikud meetmed pole üldreeglina piisavalt integreeritud või neil jääb vajaka selgelt määratletud ökosüsteemsest lähenemisest.

24. Mägede bioloogiline mitmekesisus – kuna Eesti kõrgeim mägi on alla 500 m kõrge, siis pole see temaatiline programm Eesti jaoks kohane.

25. Valdkonnaülesed teemad (Cross-cutting issues): 2010 eesmärk – keskkonnastrateegias on küll toodud eesmärgina liikide väljasuremise määra vähendamine, kuid seal pole toodud 2010 eesmärgis antud ajalist mõödikut – aasta 2010. KTKs pole ühtegi tegevust, mis otsesõnu viitaks selle eesmärgi saavutamisele, kuid kuna kogu looduskaitse eesmärk laiemas mõttes on liikide väljasuremise vältimine, siis põhimõtteliselt on see teema varjatud kujul KTKs sees.

26. Geneetilistele ressurssidele ligipääs ja kasude jagamine – geneetiline ressurss Eesti strateegilistes dokumentides on erinev kui BMK mõistes, Eestis mõistetakse selle all peamiselt neid ressursse, millel on otsene utilitaarne kasutusala, mitte aga võimalik kasutusala tulevikus. Peamiselt on reguleeritud, nagu eelpool öeldud, põllumajanduslikku tähtsust omavad ressursid ja metsanduse ressursid, kuid muu on reguleerimata.

27. Traditsioonilised teadmised, innovatsioonid ja praktika – osaliselt kaetud KTKga, kus on sees traditsiooniliste looduskasutuse teadmiste kogumine, säilitamine ja edendamine.

28. Bioloogiline mitmekesisus ja turism – Eestis on olemas eraldi turismi arengukava Majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi all, loodusturism on selle all osaliselt kaetud.

29. Kliimamuutus ja bioloogiline mitmekesisus – KTKs on terve selleletemaline valdkond, kuid selles tegevused jäävad pigem õhusaaste tasemele ning ei käsitle kliimamuutuste mõju bioloogilisele mitmekesisusele.

30. Majandus, kaubandus ja soodustavad meetmed – vt ülaltpoolt punkt 8. Eesti on ühinenud CITESi konveniooniga, seega on kaetud ohustatud liikidega kaubitsemine.

31. Ökosüsteemne lähenemine – Säästev Eesti ja selle alusel loodud Keskkonnastrateegia ning KTK võtavad aluseks ökosüsteemse lähenemise, kuid see on Eesti mõistes tõlgendatud pisut kitsamalt kui BMKs, nt lähenetakse klassikalisele looduse kaitsele kui kaitsealade võrgustiku loomisele, mitte kui kogu looduskeskkonna kaitsele, st ökosüsteemile ei läheneta terviklikult, vaid pigem selle alakomponentide kaudu, ja nende komponentide kaitse ei pruugi kokku anda soovitud efekti ehk kogu ökosüsteemi kaitse pole ühtlaselt tagatud.

32. Taimekaitse üldine strateegia, osaliselt kaetud, rohkem infot vaata lisa 4.

33. Üldine taksonoomia initsiatiiv – osaliselt kaetud. 2004. aastal võeti vastu riiklik programm Humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud 2004 – 2008, mis tagab raha olemasolu riiklikust eelarvest. Tartu Ülikooli juures tegutseb enam kui 200 aasta vanune Loodusmuuseum (<http://natmuseum.ut.ee/390683>), mida võib lugeda taksonoomia alaseks katusorganisatsiooniks Eestis. Oluline on Eesti Liikide Registri (<http://unite.ut.ee/est/index.php>) ja sellega seonduva andmebaasi loomine. Register on unikaalne selles mõttes, et sisaldab Eesti kõik eukarüootsed liigid (üle 2100 liigi). Hetkel käib mitme asutuse vahelise koostöö tulemusena uue ELR-i versiooni loomine, mis toetub ilmunud teadustööde viidetele. Juba praegu on seal üle 2500 liigi, mille taga seisab konkreetne viide. Uus versioon tehakse kättesaadavaks 2008. a sügisel. Riikliku programmi raames TÜ LM poolt välja töötatud veebipõhise andmebaasi (PlutoF 1.0) versioon tehakse avalikult kättesaadavaks samal ajal.

34. Identifitseerimine, monitooring, indikaatorid ja hindamine vt ülevaltpoolt punkt 4.

35. Mõjude hindamine – vt altpoolt otsuse VIII/28 ellurakendamise kohta

36. Invasiivsed võõrliigid – teema on sees nii keskkonnanstrateegias kui ka KTKs, kuid toodud tegevused ei ole praegusel kujul piisavad võõrliikide sissetoomise ja nende edasise leviku vältimiseks, eriti jääb vajaka rahvusvaheline koostöö ning ennetavad meetmed, lisaks ka, nagu eelpool mainitud, võõrliikide seire.

37. Vastutus ja kahjude hüvitamine – artikkel 14.2 – vastutus ja kahjude hüvitamine oli senini Eestis omaette seadusena reguleerimata, kuid nüüd on vastu võetud keskkonnavastutuse seadus (2007). Lisaks on keskkonnavastutuse sätted integreeritud mitmetesse valdkondlikesse seadustesse LKS, GMOde keskkona viimise seadus, metsaseadus jm.

38. Kaitsealad – Eestis on loodud ulatuslik ja suhteliselt sidus kaitsealade võrgustik, rohkem infot vt lisa 3B.

39. Infovahetus, haridus ja avalikkuse teadlikkus – kaetud laiaulatuslikult KTKs ja keskkonnahariduse arengukava ning teiste arengukavadega, kuid see on valdkond, kus alati saab teha rohkem ja paremini, sest avalikkuse teadlikkus pole kunagi liiga kõrge.

40. Bioloogilise mitmekesisuse säästlik kasutamine on integreeritud kõikidesse peamistesse seadustesse ja strateegilistesse dokumentidesse. Nende rakendamine on teine küsimus – eriti tööstuses, energeetikas jm on konflikt säästliku looduskasutamisega vältimatu.

41. Tehnoloogia siire ja koostöö – vt ülaltpoolt punkt 14.

Seda, kuidas LAKi eelnõu täidab BMK kohutustusi, on praegu raske öelda, sest LAK on alles valmimisjärgus ning analüüs, kuidas konventsiooni nõuded on kaetud ning mida tuleks lisada, on alles pooleli.

(d) Ülevaade prioriteetsete tegevuste elluviimise edenemisest, keskendudes saavutatud konkreetsetele tulemustele;

Eestis pole tehtud ülevaatlikku, kogu valdkonda hõlmavat analüüsi prioriteetsete tegevuste täitmise kohta. Tehtud on valdkondlike ülevaateid ja analüüse, nt kaitsealade kohta (vt lisa 3B). Praegused KTK täitmise aruanded on põhinenud peamiselt erinevate tegevuste täitmise jälgimisel (kui palju raha kulutatud, kas tegevus lõpetatud või pooleli jne), kuid tegevuste sisulist täitmist on hakatud jälgima alles aastast 2008, seega on veel liiga vara, et anda sellele küsimusele ammendavat vastust.

(e) Prioriteetseteks tegevusteks ette nähtud riigisisesed ja rahvusvahelised rahalised vahendid;

Kuna keskkonnastrateegia ei ole seotud otseselt eelarvega, siis saab hinnata prioriteetsete tegevuste rahastamist KTK tegevuste täitmise raames.

KTK tegevusi rahastati ajavahemikul 2004-2006 kokku ca 25 miljardi krooni ulatuses. Tegelik summa võib olla suurem, sest osa tegevusi on alles pooleli ning osaliselt võivad andmed olla puudulikud. Eriti suur on info puudujääk kütuse ja energiamajanduse tegevussuunas, andmed puuduvad soojuse ja elektri koostootmise, kaugküttekatelde ja –süsteemide renoveerimise ning biokütuste ja tuuleenergia laialdasema kasutuselevõtu eesmärgil tehtud projektide seisust.

Kõige enam kulutati kliimamuutuste ärahoidmiseks ja õhukvaliteedi projektidele – kokku üle 17 miljardi krooni. See summa sisaldab peaaesjalikult AS Eesti Energia poolt tehtud kulutusi põlevkivienergeetika keskkonnamõju vähendamiseks, aga ka teisi energiasüsteemi arendamise investeeringuid.

KTK 2004-2006 rahastamise ülevaade allikate kaupa (mln kr)

	VK 1	VK 2	VK 3	VK 4	VK 5	Kokku:
RE kokku	247	384	314	112	251	1 308
KOV	137	62	11	7	-	217
KIK	329	118	195	203	385	1 230
Ettevõtted*	214	16 726	0,6	38	44	17 023
Välisabi	1 186	70	2 709	167	29	4 161
Kokku:	2 112	17 360	3 229	528	709	23 938

*hõlmab ka valitsusväliseid organisatsioone

RE – riigieelarve

KOV – kohalikud omavalitsused

KIK – keskkonnainvesteeringute keskus, Eesti keskkonkaistealast tegevust rahastav rahvuslik fond

Teine enimrahastatud tegevusvaldkond oli maastike ja elustiku mitmekesisuse säilitamine 3 229 mln krooniga, millest enamus (2 709 mln krooni) tuli välisabi vahenditest.

Kogu KTK tegevuste rahastamisest moodustasid 68% ettevõtete vahendid, 21% välisvahendid ja 11% riigi- ja kohalike eelarvete vahendid, sh SA Keskkonnainvesteeringute Keskus (KIK). Kõige enam kasutati välisabi EL nõuete täitmiseks vajalike vee- ja jäätmemajanduse projektide läbiviimiseks. Kohalike omavalitsuste poolne rahastamine oli kõige mahukam veemajandusega seotud valdkonnas.

1. Ülevaade konventsiooni täitmisel kogetud õnnestumistest, takistustest ja saadud õppetundidest;

Õnnestumine: üheks näiteks, kuidas Eestis kaitstakse bioloogilist mitmekesisust väljapool kaitsealasid, kaasates sellesse kohalikke elanikke, on nn vääriselupaikade kontseptsioon. Vääriselupaik (VEP) on kuni seitsme hektari suuruse pindalaga kaitset vajav ala tulundusmetsas või kaitsemetsas, kus kitsalt kohastunud, ohustatud, ohualdiste või haruldaste liikide esinemise tõenäosus on suur. Vääriselupaik võib olla tükike põlismetsa, ojakallas, puisniit, põlendik, soosaar, sarapik, allika ümborus, üksik suur puu jne.

Eestis on inventeeritud kokku 8600 VEPI ligi 22 000 hektaril. Neist 2111 asub eramaal 5100 hektaril, 5275 riigimaal 14 000 hektaril ning 1214 vääriselupaika asub omandiküsimuses selguseta aladel ligi 4143 hektaril. Kehtivaid lepinguid on 2007. a lõpu seisuga 186 tk 454 hektaril.

Riigimetsades on vääriselupaigad kaitstud keskkonnaministri käskkirjaga, mis keelab vääriselupaikades majandamise.

Erametsaomanikule on vääriselupaiga säilitamine vaba tahe. Teavet vääriselupaiga olemasolu kohta jagavad maakonna keskkonnateenistuse metsanduse piirkondlikud spetsialistid, samuti kajastatakse vääriselupaigad kehtestatud metsamajandamiskavades.

Vääriselupaikade kaitseks sõlmib riik erametsaomanikuga tema soovil vääriselupaiga kaitse lepingu. Leping lõppemisel maaomaniku kohustused vääriselupaiga säilitamiseks lõpevad. Leping sõlmitakse poolte – riigi ja erametsaomaniku vahel, mis annab erametsaomanikule võimaluse ka leping ennetähtaegselt lõpetada.

Lisaks vääriselupaikade süsteemile on seadusandlusega sätestatud bioloogilise mitmekesisuse tagamiseks piirangud majandusmetsade majandamisele (lamapuidu ja säilikuude jätmise raielangile, täiendavad looduskaitsepiirangud lageraiete tegemisele)

Teiseks eduloo näiteks võib tuua ohustatud liigi kõre populatsioonide kadumise peatamise ja nende uuesti asutamise Eestis. Aastatel 2001–2004 viidi Euroopa Liidu abiga läbi LIFE projekt, mille käigus kõikide olemasolevate kõrede populatsioonide vähenemine peatati ning populatsioonide olukord stabiliseerus. Enamgi veel, kolmest populatsioonist kahe arvukus suurenes. Projekti käigus alustati ka kõrede uuesti asustamisega ning registreeriti ühe populatsiooni edukas asustamine.

Läänemere boreaalsed rannaniidud on kõrele (*Bufo calamita*) tema leviku põhjapiiril tähtsaimad elupaigad. Kõre on Euroopa endemne liik, mis on kohastunud pidevalt muutuva avamaakeskkonnaga. 20. sajandi esimesel poolel oli see kahepaikne Eesti majandatavatel rannarohumaadel laialt levinud ja arvukas. Viimase 70 aastaga on 91% kõre rannaniiduasurkondadest hävinud, peamiselt rannaniitude kuivendamise ja ebapiisava hooldamise tõttu. 2001. aastal, kui LIFE projekt algas, oli Eestis säilinud vaid kolm kahanevat kõre rannaniiduasurkonda.

Projekti eesmärk oli tagada kõre allesjäänud rannaniiduasurkondade säilimine, suurendades karjatamiskoormust ja taastades kõrede paljunemiseks vajalikud looduslikud lohud. Samuti suurendati hooldatavate niitude pindala, et laiendada kõrele sobivaid elupaiku ja võimaldada asurkondade suurenemist. Lisaks sellele taastati 13 varem kõre elupaigaks olnud, kuid nüüdseks kinni kasvanud rannaniitu, et kõre sinna taasasustamisega rajada kõigile teisest elupaikades (peamiselt liiva- ja kruusakarjäärides) elutsevatele kõreasurkondadele reservasurkonnad.

Takistused – Bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni nõuete täitmisel on peamine takistus see, et bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni põhimõtted on ebapiisavalt integreeritud teistesse poliitikatesse. Selle peamised põhjused võivad olla ebapiisav infovahetus ja koostöö sektorite vahel ning madal teadlikkus eri sektorite rollist bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni täitmisel.

Isegi kui need põhimõtted on poliitilistesse dokumentidesse ning seadustesse sisse kirjutatud, ei ole nad sisuliselt prioriteet, mida täidetakse. Üldine suhtumine rahvusvahelistesse lepetesse on Eestis leige, neid täidetakse sageli vaid sel määral, mil nad on kohustuslikud (nt kui nad on sees Euroopa Liidu õigusaktides, mille täitmine on Eestile kohustuslik). Uute kohustuste (nt konventsiooniosaliste konverentsi otsustest tulenevate kohustuste) võtmise suhtes ollakse väga skeptilised, eriti kui tegu on esmapilgul raskesti mõistetavate ja täidetavate kohustustega, nagu geneetiliste ressursside kasutamisest saadava tulu jaotamine. Olukorda ei paranda ka see, et otsustajatel-poliitikutel on kasutada liiga palju positiivset infot: kui vaadata statistikat ja praegust olukorda (nt looduskaitse all oleva maa pindala, ohustatud liikide olukord jms), siis tundub, et olukord on nii hea, et midagi kardinaalset polegi vaja ette võtta. Oluline on aga see, et see hea olukord ei tulene mitte viimaste aastate tegevusest või kasutatud meetmetest, vaid pigem vastupidi – see on eelneva tegevusetuse tulemus (nt on paljudes kohtades ohustatud liikide seisukord seepärast nii hea, et NSVL ajal olid need alad sõjaväe kasutada ja seega tavainimesele suletud reservaadid).

Teine olulisim takistus on rahaline ning otseselt seotud sellega, et bioloogiline mitmekesisus ning selle kaitse ja säästlik kasutamine ei ole valitsuse jaoks prioriteet. Vaatamata sellele, et looduskaitse rahastamine riigieelarvest aasta-aastalt suureneb, pole see siiski piisav, et katta kõiki BMKst tulenevaid kohustusi.

Lisaks võib loetleda veel mitmeid takistusi, mis tulenevad eespool nimetatud kahest peamisest puudusest. Puudus on kvalifitseeritud ja vajalike kogemustega töötajatest neis valitsussektorites, kus looduskaitse pole põhitegevus. Kuna bioloogilise mitmekesisuse kaitse on riiklike haldusorganite jaoks suhteliselt spetsiifiline teema, puudub enamiku haldusasutuste töötajatel vastav koolitus, samuti suunduvad kvalifitseeritud töötajad pigem tööle erasektorisse, kus on kõrgemad palgad. Ka tuleb nn rohelistel keskkonnavaldkondadel ka keskkonnasektori sees konkureerida nn hallide valdkondadega, mis on otsustajate jaoks endiselt prioriteetsemad. Soovida jätab ka eri sektorite ja asutuste vaheline koostöö ning isegi asutustesisene koostöö, näiteks ei tee eri ministriumid piisavalt koostööd ja sageli unustatakse VVOd ja erasektor.

2. Riiklike bioloogilise mitmekesisuse strateegiate ja tegevuskavade tulemuslikkuse analüüs, mis keskendub järgmistele küsimustele:

(1) Kas bioloogilise mitmekesisuse olukorras täheldatud muutused ja suundumused (mida kirjeldati I peatükis) on riiklike bioloogilise mitmekesisuse strateegiate ja tegevuskavade ning konventsiooni täitmiseks võetud meetmete tulemus;

Kuna bioloogilise mitmekesisuse strateegia pole kunagi olnud siduv dokument, siis ei ole selles toodud soovituslike tegevuste täitmise kohta mingeid ülevaateid tehtud. Iga aasta täidetakse KTK täitmise aruandeid ning aastal 2008 on koostamisel ka keskkonnastrateegia täitmise aruanne.

Looduskaitse on reguleeritud looduskaitseadusega, mis tugineb suuresti Euroopa Liidu seadusandlusel, pigem on alati jälgitud seda, kuidas on täidetud Natura nõuded kui ökosüsteemi kui terviku kaitset või konventsiooni kolme eesmärgi täitmist.

I peatükis viidatud positiivsed suundumused ei pruugi alati olla BMK täitmiseks võetud meetmete tagajärg. Taustaolukord on Eestis olnud ajalooliselt nii hea (metsaga kaetud alade ajalooliselt suur pindala; NSVL ajal puutumatusena olnud alad, kus ohustatud liigid said segamatult paljuneda, jm), et tihti polegi mingeid meetmeid võetud, sest, eriti muu Euroopaga võrreldes, oleme me oma kaitsealuse maa pindala ja üldise looduskaitse seisundiga nagunii esirinnas. Kokkuvõttes võib öelda, et Eestis pole olukord halb, vaid on pigem hea, kuid see ei ole teadlikult saavutatud eesmärk, vaid pigem on see nii välja kukkunud, vahel ka eelneva tegevusetuse tulemusena.

- **Kas praegune bioloogilise mitmekesisuse strateegia ja tegevuskava kajastab piisavalt I peatükis märgitud bioloogilist mitmekesisust ähvardavaid ohte;**

Kuna esimene bioloogilise mitmekesisuse strateegia jäi soovitusliku iseloomuga dokumendiks, siis oli ta juba seetõttu ebapiisav konventsiooni nõuete täitmiseks. Praegune keskkonnastrateegia on liiga üldine, et suuta tagada kõikide BMK nõuete täitmist, kuigi samas on ta on piisavalt üldine, et kogu konventsiooni täitmise saab sinna alla panna, alates klassikalisest looduskaitsest ja lõpetades biotehnoloogia ja bioloogilise ohutusega. Praegune LAKi eelnõu on ebapiisav BMK nõuete täitmiseks, kuid, nagu kirjeldatud eelpool, siis käib töö, et sinna puuduvad teemad ja sätted sisse viia. Peatükis I viidatud ohud peaksid olama kõik uues LAKi versioonis kajastatud.

- **Kuidas saaks riiklike bioloogilise mitmekesisuse strateegiate ja tegevuskavade täitmist parandada, sealhulgas vajadusel soovitud eettetulnud takistuste ületamise võimalike viiside ja vahendite kohta.**

Kuna BMK reguleerib kogu keskkonnaga seonduvat valdkonda, siis ei saa selle konventsiooni täitmise eest vastutada ainult üks ministerium. Eestis on BMK täitmise eest vastutavaks asutuseks Keskkonnaministerium ning teised ministeriumid on senini selle konventsiooni nõudeid oma töösse lülitanud väga valikuliselt. Vajalik on parem koostöö ja koordineeritud tegevus.

Limiteerivaks on kindlasti rahaliste vahendite planeerimine, kus ei võeta aluseks eelnevalt püstitatud eesmärgid ning samas ei teostata eesmärkide prioritseerimist. Probleemiks on ilmselt kogu reguleeritava valdkonna laiaulatuslikkus. BMKs reguleeritud valdkonnad hõlmavad erinevaid keskkonnaalaseid teemasid, mille raames püstitatud eesmärkide elluviimine vajab integreeritud lähenemist (põllumajandus, keskkond, transport, turism, regionaalne areng, kalandus jms). Lahenduseks on kindlasti rahaliste ressursside parem planeerimine ja erinevate asustuste koostöö tõhustamine, vältimaks tegevuste dubleerimist. Samuti on oluline erinevate valdkondade strateegiate ja arengukavade integreerimine, vältimaks tegevuste kattumist ning erinevat tegevuste fookuseeritust. Esmatähtsad eesmärgid ja tegevused BMK mõistes peaksid olema kaetud riikliku tähtsusega arengudokumentides (nt keskkonnastrateegia ja -tegevuskava, looduskaitse arengukava, transporti arengukava, põlevkivi arengukava jt), kuid samas tuleb tagada püstitavate eesmärkide kooskõla ning nende jaoks kavandatud tegevuste ühtsus.

BMK kohustuste täitmise probleemiks on klassikaline konflikt looduskaitse ja majanduse vahel – looduskaitse piirangud takistavad ehitustegevust, kaevanduste loomist jne jne. Sellest aitab üle saada vaid teadlikkuse tõstmine (nii avalikkuse kui ametnike ning poliitikute), avatud diskussioon, hea koostöö erinevate institutsioonide vahel ja alternatiivsete lahenduste otsimine.

(h) COP 8 otsustes nõutud konkreetne teave

VIII/5 (artikli 8 punkt j)

Lõige 2. *Kutsub* konventsiooniosalisi üles andma oma riiklikes aruannetes, kui see on asjakohane, täitevsekretärile aru pärismaiste ja kohalike kogukondade üleriigilise osaluse saavutamisel tehtud edusammudest, samuti sellega seotud suutlikkuse tõstmisest;

Eestis ei ole pärismaiseid kogukondi konventsiooni art 8.j mõistes. Teatud määral võib nendeks pidada traditsioonilisi (looduskasutus)teadmisi kandvaid inimesi, kuid need ei moodusta kogukondi. Eestis ei tegelda eriliselt nende kogukondade haldussuutlikkuse tõstmisega. Eestis on vähe asutusi ja initsiatiive, mis üldse selle temaatikaga tegeleksid. Praegu on ette valmistamisel haridus- ja teadusministeeriumi juures valdkondlik arengukava Eesti kultuuripärandi hoidmise ja väärtustamise strateegia aastani 2035. See on alles ettepaneku faasis, aga kui ta vastu saab võetud, siis reguleerib see kultuuripärandi kasutamist, mille alla käib ka traditsioonilised looduskasutusviisid ning nende kandjad, seega kohalikud kogukonnad.

Seadusi, mis aitaksid kaasa traditsioonilise loodusteadmiste kasutamisele ja säilitamisele, on vähe ja tavaliselt käsitlevad nad seda teemat kaude. Olulisim neist on maaelu arengukava aastateks 2007 – 2013, kus on mitmeid meetmeid, mis seostuvad traditsioonilise looduskasutuse edendamiseks. Neist omakorda olulisim on pärandkoosluste taastamine ja säilitamine, mida varasematel aegadel rahastas ainult Keskkonnaministeerium riigieelarvest, makstes otsetoetusi heina tegemiseks, karjatamiseks ja võsa mahavõtmiseks pool-looduslikes elupaikades (elupaikade taastamine ja nende säilitamine). Nüüd rahastab Keskkonnaministeerium pool-looduslike elupaigatüüpide taastamist, kuid nende säilitamise kulud katab Põllumajandusministeerium. Lisaks toetatakse ka kiviaedade taastamist ja hooldamist, samuti julgustatakse talunikke vanu põldusid uuesti kasutusele võtma.

Osaliselt on traditsioonilise looduskasutuse sätted sees ka teistes valdkondlikes arengukavades, nt metsanduse ja jahinduse arengukavad, sätteid on ka LAKi eelnõus.

VIII/21 (mere ja ranniku bioloogiline mitmekesisus – süvamerepõhi)

Lõige 3. *Tundes muret* riikide jurisdiktsioonist välja jääva süvamerepõhja geneetilisi ressursse ähvardavate ohtude pärast, *palub* konventsiooniosalistel ja *tungivalt soovib* teistel riikidel pärast seda, kui nad on vastavalt otsuse VII/5 lõikes 56 palutule kindlaks teinud nende jurisdiktsiooni ja kontrolli all toimuvad tegevused ja protsessid, mis võivad avaldada olulist mõju süvamere ökosüsteemidele ja nende alade liikidele, võtta viivitamatult meetmeid selliste süvameres toimuvate tegevuste korraldamiseks ressursside kaitset ja säästvat kasutamist silmas pidades, ning anda riikliku aruandluse raames aru võetud meetmetest;

Eesti ei tegele aktiivselt selle temaatikaga. Eestis ei ole teadaolevalt ühtegi asutust, kes kasutaks meie jurisdiktsioonist väljajäävaid selle elupaigatüübi ressursse, olgu siis tööstuslikul või teaduslikul eesmärgil, seega pole ta ka riikliku prioriteediga teema ning mingeid meetmeid kasutusele pole võetud. .

Eesti kui Euroopa Liidu liikmesriik osaleb COMAR töögrupi raames läbirääkimistel, kus arutatakse seda teemat, ning on üldiselt seisukohal, et väljapool meie jurisdiktsiooni olevaid mere geneetilisi ressursse tuleb kasutada teatud reeglite alusel (võimaliuse korral ÜRO Mereseaduse Konventsiooni (United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS)) raames). Täpsemad seisukohad on alles välja töötamisel ning kinnitamisel.

VIII/22 (mere ja ranniku bioloogiline mitmekesisus – sidus mere- ja rannikukorraldus)

Lõige 5. *Palub* konventsiooniosalistel anda mere ja ranniku tööprogrammi elluviimise aruandluse raames oma riiklikes aruannetes aru sidusa mere- ja rannikukorralduse laiemaks rakendamiseks võetud meetmetest, kui see on asjakohane;

Eestis ei ole erilist ranna- ja kaldakaitse programmi, kuid see teema on reguleeritud otseselt kehtiva looduskaitseaduse ja veeseadusega. Vastavalt looduskaitseadusele on reguleeritud ranna ja kalda kasutamine ka väljapool kaitsealasid. Seadus sätestab piiranguvööndid, kus ei või ehitada ning kus tegutsemine on kitsendatud, piiranguvööndid kehtivad nii vees kui rannal. Piiranguvööndis on keelatud mitmed tegevused, nt maavara kaevandamine, reoveesette laotamine, jm.

Tegevust merekaitsealadel reguleerivad looduskaitseaduse alusel kehtestatavad kaitsekorralduskavad, mis koostatakse igale kaitsealale eraldi, vastavalt selle ala spetsiifikale.

Veeseadus sätestab piirangud vees. Vastavalt sellele seadusele kehtivad veekaitsevööndis teatud piirangud, nt et või seal maavarasid kaevandada, majandustegevus, välja arvatud niitmine ja roo lõikamine, on keelatud, taimekaitsevahendite kasutamisele kehtivad teatud piirangud jne.

Kokkuvõtteks võib öelda, et IMCAMi soovitusel on integreeritud olemasolevatesse seadustesse.

VIII/24 (kaitsealad)

Lõige 4. *Soovitab tungival*t konventsiooniosalistel ja teistel valitsustel ja mitmepoolsetel rahandusametitel anda vajalikku rahalist abi arenguriikidele, eriti vähimarenenud riikidele ja arengumaadest väikestele saareriikidele, samuti üleminekumajandusega riikidele, võttes arvesse konventsiooni artiklit 20 ning artikli 8 punkti m, et võimaldada neil arendada suutlikkust ning viia ellu tööprogrammi ja esitada nõutud aruandeid, sealhulgas bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni riiklike aruandeid, võimaldamaks kaitsealade tööprogrammi elluviimise ülevaatamist vastavalt tööprogrammi eesmärgile 2.2.

Eesti kui üleminekumajandusega riik ei ole veel jõunud sellesse staadiumisse, et rahastada arengumaad. On üksikud erandid, nt on Keskkonnaministeeriumil bilateraalne koostöö Gruusia Keskkonnaministeeriumiga. Selle koostöölepe kaudu (sõlmitud 2006, tähtajatu) on tehtud vastastikuseid õppereise ametnikele (st tehniline abi) ning koostöö jätkub ka 2008. aastal. 2008. aasta programmis on sees ka koostöö kaitsealade temal, kaasa arvatud metsa kaitse.

Riigimetsa Majandamise Keskusel on projekt Eesti-Moldova säästva metsanduse ja keskkonnakvaliteedi alane arengukoostöö 2007-2008, mis puudutab osaliselt ka metsakaitsealade temaatikat.

VIII/28 Mõjude hindamine

Lõige 5. *Soovitab tungival*t konventsiooniosalistel, teistel valitsustel ja asjaomastel organisatsioonidel võimalusel kohaldada konventsiooni artikli 14 lõike 1 punkti a rakendamisel ning 2010. aastaks seatud eesmärkide hindamise esialgse raamistiku eesmärgi 5.1 rakendamisel bioloogilist mitmekesisust hõlmava keskkonnamõju hindamise vabatahtlikke suuniseid ning jagada kogemusi, sealhulgas andmekodade ja riikliku aruandluse kaudu.

Eestis ei ole keskkonnamõjude hindamine olulist keskkonnamõju omavatele projektidele ja avalikuse kaasamine sellesse protsessi vabatahtlik, vaid lausa seaduse tasandil sätestatud kohustuslik protsess. Eestis on vastav seadus vastu võetud juba aastal 2005 - keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seadus, muudetud aastatel 2006 ja 2007.

Keskkonnamõju tuleb hinnata, kui taotletakse tegevusluba või selle muutmist ning see võib kaasa tuua olulise keskkonnamõju, või kavandatakse tegevust, mis võib üksi või koostoimes teiste tegevustega eeldatavalt oluliselt mõjutada Natura 2000 võrgustiku ala.

Keskkonnamõju on tegevusega eeldatavalt kaasnev vahetu või kaudne mõju inimese tervisele ja heaolule, keskkonnale, kultuuripärandile või varale. Keskkonnamõju on oluline, kui see võib eeldatavalt ületada tegevuskoha keskkonnataluvust, põhjustada keskkonnas pöördumatuid muutusi või seada ohtu inimese tervise ja heaolu, kultuuripärandi või vara.

Keskkonnamõju hindamise eesmärk on teha ettepanek kavandatavaks tegevuseks sobivaima lahendusvariandi valikuks.

Keskkonnamõju strateegilise hindamise eesmärk on arvestada keskkonnakaalutlusi strateegiliste planeerimisdokumentide koostamisel ning kehtestamisel, tagades sellega keskkonna kaitse ja säästva arengu.

Keskkonnamõju strateegilist hindamist tehakse strateegilise planeerimisdokumendi koostamise käigus. Strateegilist hindamist ei tehta kõikide planeerimisdokumentide puhul, vaid ainult siis, kui need dokumendid on põllumajanduse, metsanduse, kalanduse, energeetika, tööstuse, transpordi, jäätmeäitluse, veemajanduse, telekommunikatsiooni või turismi valdkonnas ning käsitlevad teatud olulise keskkonnamõjuga tegevusi nagu nafta töötlemine, tuumajaama rajamine, sadama ehitamine, ja paljude teiste seaduses loetletud tegevuste korral. Seda tehakse juhul, kui kavandatav tegevus on eeldatavalt olulise keskkonnamõjuga. Samuti koostatakse strateegiline hindamine oluliste planeerimisdokumentide puhul ja tegevuste puhul, eeldatavalt avaldavad Natura 2000 võrgustiku alale olulist mõju.

III peatükk

Bioloogilise mitmekesisuse integreerimine sektoraalsetesse poliitikatesse

Riiklike poliitikate põhisuunitlusi väljendavad arengukavad, nende rakendamiseks loodud tegevuskavad, poliitikad ja muud taolised dokumendid.

Peatükis II on põhjalikumalt käsitletud Keskkonnastrateegiat ja Looduskaitse arengukava eelnõu, mis mõlemad on tugeva sektoreid integreeriva iseloomuga keskkonnasektori arengukava/poliitika väljendused. Ühtlasi nimetab Peatükk II veel: metsanduse arengukava aastani 2010, loodava keskkonnahariduse arengukava, Eesti säästva arengu riikliku strateegia Säästev Eesti 21, Põllumajanduslike geneetiliste ressursside kasutamise strateegia, Eesti Maaelu Arengukava 2007 – 2013, turismi arengukava, transpordi arengukava; loodav biotehnoloogia arengukava, põlevkivi arengukava, veemajanduskavad, riiklik jäätmekava jm.

Järgnevas on kokku võetud 75 dokumendi analüüs, mis on erinevate ministriumide ja riiklike ametite poolt koostatud ja avalikult kättesaadavad. Need dokumendid kajastavad umbes pooltsada erinevat poliitikat. Suure osa arengukavade ülevaate on koondanud EAS (<http://mak.eas.ee/26678y/z0zARTICLEy95zNLM.html>).

Läbi vaadatud dokumentidest otseselt bioloogilist mitmekesisusust kajastavad märksõnad looduse (looduslik, bioloogiline) mitmekesisus sisalduvad 11 dokumendis: **keskkonnastrateegia ja selle rakendusdokument keskkonnategevuskava, Looduskaitse arengukava eelnõu, eelarvestrateegia, SE21, maaelu arengukava, metsanduse arengukava, kalanduse strateegia 2007-2013, keskkonnahariduse arengukava eelnõu, jahinduse arengukava, ökoloogilise maksureformi seiresüsteemi lõpparuanne ning kaks valitsusliidu programmi – praegu kehtiv ning eelmise valitsusliidu oma.** Looduskaitset (mida võib lugeda ka bioloogilise mitmekesisuse kajastamiseks) käsitlevad veel Eesti 2010, kütuseenergia pikaajaline arengukava, maaelu arengukava muudatused, turismi arengukava.

Bioloogilise mitmekesisuse kaitse vajadus kajastus sektoraalseid poliitikaid reguleerivates dokumentides on nõrk, teisejärguline ja segeli formaalne, sisuliselt märkimisväärset rolli bioloogiline mitmekesisus väljaspool otseselt looduskaitsega ja keskkonnaga tegelevaid dokumente ei oma.

Allpool on lähemalt vaadeldud olulisemaid üleriigilisi arengukavasid kui sektoreid integreerivate poliitikate väljendusi ning erinevate sektorite arengukavasid (millest mitmel on ka sektoreid integreerivaid jooni).

Dokumendid on rühmitatud vastavalt sektoritele, iga peatüki sees kõigepealt need dokumendid, milles on bioloogiline mitmekesisus kajastatud ja siis lühiülevaatenäolised need dokumendid, milles bioloogilist mitmekesisust ei mainita.

Üleriigilised arengukavad:

Üleriigiline planeering Eesti 2010

Planeeringus esitatakse Eesti ruumistruktuuri visioon ja selle kujunemise strateegilised eesmärgid tehis- ja looduskeskkonna osas. Planeering on aluseks asustussüsteemi (elukeskkonna, majandustegevuse, oluliste teenuste) arendamisele ning loodus- ja kultuurikeskkonna säilitamisele. Planeering on seega aluseks oluliste paigutusotsuste tegemisel ja teatud ruumiosade kaitsmisel ning väga oluline bioloogilise mitmekesisuse säilimiseks vajaliku ruumilise võimalikkuse määramisel.

Üleriigilise planeeringu Eesti 2010 kesksete eesmärkide seas on bioloogilise mitmekesisusega otseselt seotud:

- Eesti asustussüsteemi- ja maastikustruktuuri väärtuste säilitamine ja edasiarendamine.
- Looduskeskkonna hea seisundi säilitamine ja parandamine.

Üleriigilise planeeringu koostamisel on muuhulgas lähtutud arusaamast, et maastikustruktuur on Eesti kultuuri ja ajaloolise järjepidevuse üks olulisi väljendusi ning rahvuslikku identiteeti ja keskkonnakvaliteeti kindlustav tegur. Ligi kolmveerand Eesti territooriumist hõlmavad metsad ja sood ning rikas ja mitmekesine looduskeskkond on meie üks väärtuslikum kaasavara uude sajandisse. Looduskeskkonna hea seisundi säilitamine ja edasine parandamine on Eesti ruumilise korralduse, asustuse, maakasutuse, transpordi, energeetika ja kogu majanduse arengu üks oluline baastingimus.

Riigi eelarvestrateegia 2007-2010

Dokumendis esitatakse nelja aasta kohta Vabariigi Valitsuse eelarvepoliitilised põhimõtted, tegevuse peamised eesmärgid, majandusolukorra analüüs, majandusarengu prognoos ja muu asjakohane finantsinformatsioon. Riigi eelarvestrateegias on kavandatud ka Euroopa Liidu eelarveperioodi 2007-2013 toetuste kasutamise prioriteedid ja eesmärgid.

Essõna märgib muuhulgas eesmärgina meie unikaalse looduskeskkonna säilimise, paindlikuma ja säästlikuma heaoluühiskonna mudeli osana märgitakse looduskapital, sh bioloogiline mitmekesisus. Loodusvarade väärtustamist eeldatakse maksusüsteemilt. Prioriteedi 4: Väiksem keskkonnakoormus ühe osana nähakse loodusliku mitmekesisuse säilitamist üldiselt hea keskkonnaseisundi tagamiseks, peamiselt NATURA 2000 alade aga ka muude kaitsealade ja ohustatud liikide kaitsekorralduse kaudu. Elukeskkonna arendamise rakenduskavas on meede 2.3: Loodusliku mitmekesisuse säilitamine ja looduvarede säästliku kasutamise tagamine Euroopa regionaalfondi keskkonnainvesteeringuna.

Säästev Eesti 21 (SE21)

Säästev Eesti 21 määratleb Eesti riigi ja ühiskonna arendamise eesmärgid aastani 2030 ning seostab majandus-, sotsiaal- ja keskkonnavaldkonna arengud kooskõlas ülemaailmsete (Agenda 21) ja Euroopa Liidu pikaajalist arengut määratlevate dokumentidega. Dokumendis määratletakse Eesti eesmärgid ja tegevussuunad. Üldise arengusuunana määratletakse riigi liikumine teadmispõhise ühiskonna suunas; arengusihtidena nähakse nelja eesmärki: eesti kultuuriruumi säilimine, heaolu kasv, ühiskonna sidususe suurenemine ja ökoloogilise tasakaalu hoidmine.

Dokumendi eesmärk 4 Ökoloogiline tasakaal sisaldab alameesmärgina loodusliku mitmekesisuse ja looduslike alade säilitamist, mille juures ohuna nähakse ka toetust vääriva tendentsiga suurendada taastuvatel loodusressurssidel põhineva toodetava energia osakaalu kaasnevat surve suurenemist looduskeskkonnale ja bioloogilisele mitmekesisusele. Tugeva seosena toob dokument välja seose Eesti kultuuriruumi ja loodusliku mitmekesisuse vahel tugeva positiivse mõjuna viimase säilimisele.

Valitsusliidu koalitsioonilepped

Eelmise valitsuse – Eesti Reformierakonna, Eesti Keskerakonna ja Eestimaa Rahvaliidu koalitsioonilepe sisaldas ühte väga konkreetset viidet NATURA 2000 võrgustiku loomisele. Selle kadumine uuest lepest on seostatav ülesande esimese etapi täitmisega (ehk edasine NATURA 2000 süsteemi areng on nihkunud igapäevaste tegevuste hulka) ega näita suhtumise muutust.

Praeguse valitsuse koalitsioonilepe Reformierakonna, Isamaa ja Res Publica Liidu ning Sotsiaaldemokraatliku Erakonna valitsusliidu programm aastateks 2007-2011 on märksa üldsõnalisem, ent sisaldab potentsiaalselt enam tähelepanu bioloogilisele mitmekesisusele .

Peatükk Keskkonnapoliitika märgib, et valitsusliidu keskkonnapoliitika eesmärk on tagada Eesti inimestele rahva püsimist toetav puhas ja looduslikult mitmekesine elukeskkond ning selle säilimine põlvest põlve. Valitsusliit lähtub arusaamast, et inimene on looduskeskkonna osa ning taotleb oma poliitikas mõistlikku tasakaalu keskkonnakaitse ning muude ühiskondlike sihtide vahel. Majandusliku huvi ning avalikult ja selgelt põhjendatud keskkonnakaitsete huvide konflikti korral tuleb eelis anda keskkonnakaitsele. Selle eesmärgi saavutamisel paneb valitsusliit muude aspektide hulgas erilist rõhku: aktiivsetele meetmetele looduse mitmekesisuse kaitseks ja taastamiseks.

Konkreetsete meetmetena valitsusliit:

4) jätkab ökomaksureformi elluviimist, muudab „saastaja maksab“ põhimõtte ning jäätmete taaskasutusnõuete täitmise kontrolli süsteemi toimivaks. Tõstab saaste- ja ressursitasusid, muu hulgas põlevkivikasutusele;

17) parandab kaitsealade võrgustiku toimimist ja tugevdab loodusväärtuste seiret eelkõige eesmärgiga parandada metsade ja märgalade ning ranniku, siseveekogude ja mere kaitset;

18) viib lõpule looduskaitseasutuste reformi, andes Riiklikule Looduskaitsekeskusele kaitsealade valitsemise kohustuse ja järelevalveõigused;

20) toetab pärandmaastike ja -koosluste traditsioonilisel viisil majandamist.

Ökoloogilise maksureformi kava

Maksureformi kava võib välja tuua positiivse üllatuse näitena. Maksureformi kava toetab looduskapitali mõistet, mis sisaldab elustiku mitmekesisust, märgib, et loodusvarad ja ökosüsteemid ei ole asendatavad toodetud varadega täiel määral ning kriitilise tähtsusega on ettevaatusprintsipi rakendamine poliitikate kujundamisel, samuti ökosüsteemide vastupidamisvõime kindlustamine läbi bioloogilise mitmekesisuse kaitse. Tuuakse välja ka olulisemad arengustrateegiad, millega maksureform peab arvestama, sh mitmed, mis on suunatud bioloogilise mitmekesisuse säilitamisele.

Maa-arhitektuur ja -maastik. Uurimine ja hoidmine. Valdkonna arengukava 2007–2010

Arengukava rõhutab kirjeldavas osas olulisi seoseid elustiku, maastikulise ja kultuurilise mitmekesisusega ning tuginemist samadele väärtustele.

Eesti ajaloolised looduslikud pühapaigad. Uurimine ja hoidmine. Valdkonna arengukava 2008–2012

Arengukava rõhutab kirjeldavas osas olulisi seoseid maastikulise ja kultuurilise mitmekesisusega, tuginemist samadele väärtustele ning looduslike pühapaikade olulisust elustiku ja kultuurilise mitmekesisuse säilimisel.

Bioloogilisele mitmekesisusele mitte viitavad üleriigilised arengukavad ja muud sama taseme dokumendid:

Eesti edu 2014

Dokumendis on välja toodud kriitiliselt olulised edutegurid, mis konkurentsivõimelise majanduse ning teadmispõhise ühiskonna kaudu tagavad Eestile pikaajalise jätkusuutliku ja inimkeskse sotsiaal-majandusliku arengu. Edutegurite prioriteetidena on keskselena kirjeldatud teadust, haridust, tehnoloogiat ja innovatsiooni ning kõrgelt kvalifitseeritud ja mobiilset töötajat (ehk inimkapitali).

Arengukavas „Eesti edu 2014“ kindlaks määratud eesmärgid, prioriteedid ja ühtne tulevikunägemus Eesti riigi arengust on väidetavalt aluseks kõigile teistele, eriti majanduspoliitika vallas koostatavatele strateegilistele arengukavadele ja muudele dokumentidele. Kõigis madalama astme arengukavades on kohustuslik viidata „Eesti edu 2014“ eesmärkidele.

Kuivõrd bioloogiline mitmekesisus ja looduskaitse selles dokumendis otsesõnu ei kajastu, tuleb järeldada, et need ei ole (vähemalt selle dokumendi autorite arvates) Eesti edu seisukohalt olulised valdkonnad.

Rahvastikupoliitika aluste elluviimise strateegia 2005-2008

Rahvastikupoliitika hõlmab sündimus-, pere-, vanuri-, tervise-, haridus-, regionaal- ja rändepoliitikat.

Eesti Kodanikuühiskonna Arengukontseptsioon (EKAK)

Dokument määratleb avaliku võimu ja kodanikualgatuse vastastikku täiendavaid rolle ning koostöömise põhimõtteid avaliku poliitika kujundamisel ja teostamisel ning Eesti kodanikuühiskonna ülesehitamisel.

Kodanikualgatuse toetamise arengukava aastani 2010

Arengukava eesmärk on luua soodsad tingimused kodanikualgatustele.

Keskkond:

Keskkonnastrateegia aastani 2030 ja selle rakendusdokument **Eesti keskkonnategevuskava aastateks 2007-2013**

Looduskaitse arengukava aastani 2035 eelnõu

Mõlemat on põhjalikumalt käsitletud peatükis II, loomulikult käsitlevad mõlemad bioloogilist mitmekesisust ja ka selle seoseid teiste eluvaldkondadega.

Bioloogilisele mitmekesisusele mitte viitavaid arengukavasid keskkonna valdkonnas ei ole.

Majandus:

Kütuse- ja energiamajanduse pikaajaline riiklik arengukava aastani 2015

Nimetatakse looduskaitselisi piiranguid kütuse- ja energiamajanduse arendamisel ning mõnede energiaressursside kasutamisel.

Bioloogilisele mitmekesisusele mitte viitavad üleriigilised arengukavad ja muud sama taseme dokumendid majanduse valdkonnas:

Eesti majanduskasvu ja tööhõive tegevuskava 2005–2007 Lissaboni strateegia rakendamiseks

Eesti majanduskasvu ja tööhõive tegevuskava oli Vabariigi Valitsuse programmdokument, mis koondas valitsuse peamised eesmärgid Eesti konkurentsivõime tõstmiseks aastatel 2005-2007. Kava koostamisel arvestati Euroopa Liidu koondsuunistega, mis jagunevad kolme valdkonna vahel: makromajandus, mikromajandus ja tööhõive; ning Euroopa Komisjoni soovitustega Eesti konkurentsivõime tõstmiseks vajalike tegevuste osas.

Eesti ettevõtluspoliitika 2007-2013

Strateegiadokument, mis koondab peamised eesmärgid ja tegevused Eesti elanike ettevõtlusaktiivsuse, riigi ettevõtluskeskkonna ning kohalike ettevõtete konkurentsivõime arendamiseks aastatel 2007-2013.

Side, transport:

Bioloogilist mitmekesisust ja looduskaitset side ja transpordi valdkonna arengukavades ei kajastata.

Bioloogilisele mitmekesisusele mitte viitavad arengukavad ja muud sama taseme dokumendid side ja transpordi valdkonnas:

Eesti infoühiskonna arengukava 2013

Arengukava sätestab infoühiskonna arendamise üldise raamistiku ja seab eesmärgid ning määratleb neist tulenevad tegevusvaldkonnad IKT laialdaseks kasutamiseks teadmispõhise majanduse ning -ühiskonna arendamisel Eestis aastail 2007-2013.

Transpordi arengukava 2006-2013

Transpordisüsteemi olukorra kirjeldus, transpordiharude probleemid ja eeldatavad arengusuunad. Eesti transpordi riikliku toetuse prioriteetid, põhimõtted ja eesmärgid.

Ühistranspordi arenguprogramm 2006-2010

Arenguprogramm näeb ette ühistranspordi korraldamise visiooni, põhimõtted ja peamised tegevussuunad aastateks 2006 – 2010.

Elamu- ja kommunaalmajandus:

Bioloogilist mitmekesisust ja looduskaitset elamu- ja kommunaalmajanduse valdkonna arengukavades ei kajastata.

Bioloogilisele mitmekesisusele mitte viitavad arengukavad ja muud sama taseme dokumendid elamu- ja kommunaalmajanduse valdkonnas:

Eesti eluasemevaldkonna arengukava 2007-2013

Eluasemevaldkonna arengukava on strateegiline dokument eluasemesektori arendamiseks järgneva seitsme aasta jooksul, milles sätestatakse suunad ja põhimõtted valdkonna üksikküsimuste lahendamiseks.

Põllumajandus ja primaarsektor (kalandus, metsandus):

Eesti Maaelu Arengukava 2007-2013

Maaelu arengukava koostamise üldeesmärk on toetada Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika kaasnevate maaelu arengu meetmete kaudu maapiirkonna tasakaalustatud arengut.

Eesti maaelu arengukava 2007-2013 on suunatud Eesti põllumajanduse ja metsanduse konkurentsivõime tõstmisele, keskkonna ja paikkonna parandamisele, maapiirkondade elukvaliteedi ja maamajanduse mitmekesistamisele, võttes arvesse Eesti maaelu omanäolisust.

Maaelu arengukava olukorra analüüs märgib keskkonnaseisundi olulise väärtusliku komponendina Eesti maastikulist ja elustikulist mitmekesisust. Eraldi tuuakse välja ka geneetiline ja liigiline mitmekesisus, NATURA 2000 võrgustiku alad ning metsade seisund. Mitmekesisust nähakse arengustrateegias olulise tugevusena ning selle vähenemist ohuna, mitmekesisuse säilimiseks on vajalik toetada tegevusi, mis seda säilitavad. Bioloogilise mitmekesisuse säilimisele on suunatud rida praktilisi meetmeid.

Eesti Kalanduse strateegia 2007-2013

Strateegia eesmärgiks on kodumaise kalanduse kui majandusharu arendamine ja kalatoodangu konkurentsivõime tõstmine sise- ja välisurgudel, aidates kaasa soodsa ja tasakaalustatud majanduskeskkonna loomisele Eestis.

Strateegia lähtealustes on välja toodud, et arvestatakse sellega, et kalandussektori suutlikkus oleks kooskõlas loodusvarade säästva kasutamisega, mille käigus säilitatakse bioloogiline mitmekesisus.

Eesti metsanduse arengukava aastani 2010

Arengukava määratleb metsanduse arengu prioriteedid aastani 2010 ning loetletakse püstitatud eesmärkide täitmiseks kavandatud tegevused.

Arengukavas tuuakse metsanduse tähtsusest Eestile rääkides välja metsast saadavate hüvede seas metsade bioloogiline mitmekesisus, rõhutatakse metsade olulisust bioloogilise mitmekesisuse säilimisel (sh viitega vastavale konventsioonile). Vajadust tagada bioloogilise mitmekesisuse säilimine rõhutatakse metsapoliitika ühe üldpõhimõttena. Mitmekesisus seostatakse metsade elujõulisuse ja tootlikkuse säilimisega, ökosüsteemide kaitsega ning nähakse ette rida meetmeid bioloogilise mitmekesisuse kaitseks.

Jahinduse arengukava aastateks 2008-2013

Arengukava märgib alusena ära bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni ning rõhutab ulukite ja elupaikade mitmekesisuse säilimise vajadust.

Bioloogilisele mitmekesisusele mitte viitavaid olulisi arengukavasid primaarsektori valdkonnas ei ole.

Turism:

Riiklik turismiarengukava aastateks 2007-2013

Riikliku turismiarengukava eesmärk on esitada turismi kui majandusharu tasakaalustatud arengu strateegia aastateks 2007–2013, mis on suunatud turismisektori rahvusvahelise konkurentsivõime kasvu kaudu majanduskasvu toetamisele Eestis. Arengukava võtab arvesse eelmisel perioodil seatud eesmärkide täitmist ning keskendub Eesti tugevustele ja kitsaskohtade lahendamisele, tagades Eesti turismimajanduse jätkusuutliku arengu läbi efektiivsuse, paindlikkuse ja kvaliteedi.

Turismi toetavate teiste sektorite arengukavades seas nimetatakse mitmeid, mis kajastavad elustiku mitmekesisust. Nimetakse loodusväärtusi turismiobjektina ning vajadust tagada nende säilimine.

Haridus ja teadus:

Bioloogilist mitmekesisust ja looduskaitset hariduse valdkonna kehtivates ja avalikustatud arengukavades otseselt ei kajastata.

Valmimas on keskkonnahariduse arengukava, mis kajastab looduse tundmise ja õpetamise vajadust ning tähtsustab looduskeskkonna seoseid muude inimestegevuse valdkondadega. Kava bioloogilist mitmekesisust otseselt ei nimeta, kuid looduse igakülgse mõistmise all võib eeldada ka elustiku mitmekesisuse kajastamist.

Bioloogilisele mitmekesisusele mitte viitavad üleriigilised arengukavad ja muud sama taseme dokumendid hariduse ja teaduse valdkonnas:

Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia "Teadmistepõhine Eesti 2007-2013"

Strateegia on Vabariigi Valitsuse kinnitatud valdkondlik arengukava, mis esitab eesmärgid ja neist lähtuvad tegevussuunad, et tagada Eesti teadus- ja arendustegevuse kvaliteet ja mahu kasv, suurendada ettevõtete uuendusmeelsust ja nende loodavat lisandväärtust ning kujundada Eestist aastatel 2007–2013 innovatsioonisõbralik riik. Strateegia ja selle rakendusplaan fikseerivad avaliku sektori toetusmeetmete raamistiku ja mahu aastani 2013, andes teadus- ja arendusasutustele ning ettevõtetele suuniseid ja motivatsiooni oma tegevuse pikaajalisemaks planeerimiseks ja korraldamiseks.

Eesti kutseharidussüsteemi arengukava aastateks 2005-2008

Arengukava ülesanne on püstitada kutsehariduse arendamise eesmärgid Eestis 2008. aastani ning kavandada selleks vajalikud meetmed, tegevused ja ressursid. **Riigikutseõppeasutuste võrgu ümberkorralduste kava aastateks 2005-2008**

Arengukava keskendub üksnes koolivõrgu kujundamisele, jättes käsitlusest kõrvale kõik muud kutsehariduse sisulised või ka muud infrastruktuurilised aspektid, mis otseselt koolivõrku ei mõjusta.

E-õppe arengukava 2006-2009

Arengukava sätestab e-õppe arendustegevuse põhisuunad aastateks 2006–2009. Arengukava eesmärk on õppetöö kvaliteedi ja efektiivsuse tõstmine IKT kasutamise kaudu, e-õppe muutmine igapäevase õppetöö osaks ning selleks eeltingimuste kujundamine.

Kõrgharidusstrateegia aastateks 2006-2015

Dokument määratleb strateegilised arengusuunad Eesti kõrghariduses järgnevas 10 aastaks. Riigikogus heakskiidetud arengusuundadest juhinduvad oma edasises tegevuses Vabariigi Valitsus, ministeeriumid ja kõrgharidust pakkuvad õppeasutused.

Eesti kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia aastateks 2006–2015

Strateegias visandatakse põhitegevused Eesti kõrghariduse positsiooni parandamiseks rahvusvahelises kõrgharidusruumis, meie kõrgharidussüsteemi avatumaks ning nähtavamaks muutmiseks. Strateegias kokkulepitust juhinduvad oma tegevuses Haridus- ja Teadusministeerium ning sellega seotud asutused, kõrgkoolid ning üliõpilasorganisatsioonid.

Eesti elukestva õppe strateegia

Strateegia üldeesmärk on luua eeldused elukestvat enesetäiendamist võimaldava süsteemi kujunemiseks ning otstarbekaks, efektiivseks ja intensiivseks toimimiseks sotsiaalse regulatsiooni ja juhtimise kõikidel tasanditel Eestis. (Elukestva õppe strateegia ja selle põhjal loodav tegevuskava on suunatud sellele, et aidata tõsta Eesti riigi, ühiskonna ja ettevõtluse konkurentsivõimet maailmas; saavutada jätkusuutlik majanduskasv; suurendada iga inimese läbilöögivõimet ning valmisolekut toimetulekuks elus; tugevdada kogu Eesti elanikkonna sotsiaalset integreeritust ning kodanikkonna kujunemist ning tõsta elukvaliteeti).

Tervishoid, sotsiaalhoolekanne, noorsootöö:

Bioloogilist mitmekesisust ja looduskaitset tervishoiu, sotsiaalhoolekande ja noorsootöö valdkonna arengukavades otseselt ei kajastata.

Bioloogilisele mitmekesisusele mitte viitavad üleriigilised arengukavad ja muud sama taseme dokumendid tervishoiu, sotsiaalhoolekande ja noorsootöö valdkonnas:

Eesti hooldusravivõrgu arengukava 2004-2015.

Liikumisharrastuse strateegiline arengukava 2006-2010

Noorsootöö strateegia 2006 – 2013

Sotsiaalse kaitse ja kaasatuse riiklik aruanne 2006-2008

Alaealiste kuritegevuse vähendamise arengukava aastateks 2007-2009

Regionaalareng ja regionaalpolitiitika:

Bioloogilist mitmekesisust ja looduskaitset regionaalarengu ja regionaalpolitiitika valdkonna arengukavades otseselt ei kajastata.

Regionaalarengu strateegia 2005-2015

Regionaalarengu strateegia määratleb Eesti regionaalarengu tulevikuvisioni, regionaalarengu suunamise strateegilised eesmärgid ja regionaalpolitiitika elluviimisel järgitavad põhimõtted. Strateegiale on lisatud selle elluviimise tegevuskava. Regionaalarengu strateegia on aluseks regionaalarengu suunamist reguleeriva raamseaduse väljatöötamisele.

Elustiku mitmekesisust ja looduskaitset ei käsitleta.

Kaitsepolitiitika, julgeolekupoliitika, välispolitiitika

Bioloogilist mitmekesisust ja looduskaitset kaitsepolitiitika, julgeolekupoliitika ja välispolitiitika valdkonna arengukavades otseselt ei kajastata. Teemale mitte viitavad üleriigilised arengukavad ja muud sama taseme dokumendid:

Eesti riigikaitse eesmärgid

Eesti turvalisuspoliitika põhisuunad aastani 2015

Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika alused (2004)

Küberjulgeoleku strateegia 2008–2013

Eesti välispolitiitika eesmärgid ja alameesmärgid

IV peatükk

Kokkuvõte: tegevused 2010 eesmärgi suunal ja konventsiooni strateegilise plaani täitmine

A. Tegevused 2010 eesmärgi suunal

Eestis kasutatavad bioloogilise mitmekesisuse strateegilised eesmärgid ja nende saavutamise indikaatorid on välja töötatud kohapealsetest oludest ja vajadustest lähtuvalt. Keskkonnasektori olulisima riikliku suunisdokumendi – Eesti Keskkonnastrateegia – 5. peatükis (eesmärgid ja meetmed) on toodud iga tegevusvaldkonna all eesmärgid ja mõõdikud. Võib öelda, et ülemaailmsed 2010 eesmärgid ja indikaatorid ja Eesti riiklikud eesmärgid ja indikaatorid kattuvad küllaltki suurel määral (vt lisa 4, tabel 1).

Kui võrrelda rahvusvaheliselt bioloogilise mitmekesisuse 2010 eesmärgi saavutamiseks kasutatavaid osaesemärke ja indikaatoreid ning Eesti vastavate teemalõikude jaoks püstitatud eesmärgid ja indikaatoreid, siis *Ökosüsteemide, elupaikade ja bioomide mitmekesisuse tagamise ja liikide mitmekesisuse kaitse* osavaldkonnas on teineteisele hästi vastavad analoogid olemas. Eestis puuduvad aga otsesed indikaatorid Geneetilise mitmekesisuse kaitse osavaldkonnas. Nõ klassikalise looduskaitse alal on toimunud ka suurimaid 2010 eesmärgi suunalisi röömustavaid arenguid, kus peamiselt Natura 2000 alade moodustamisega on kaitstavate alade pindala tõusnud 12%lt 1998. a. (1. riiklik bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni aruanne) 16 %ni maismaast 2008. a.

Säästliku kasutamise edenemise osavaldkonnas enamasti 2010 eesmärgile analoogilised eesmärgid ja indikaatorid Eestis puuduvad. Sektorite tegevuskavades on püstitatud küll eesmärgid kasutuse ja tootmise aspektist, kuid enamasti mitte säästva kasutuse aspektist. Sellised indikaatorid on kasutusel näiteks vastavalt turbavarude, kalavarude, metsavarude ja jahilukite kasutusindikaatoritena, kuid mitte otseselt säästva kasutuse osatähtsust hindavalt.

Ohud bioloogilisele mitmekesisusele osavaldkonnas on 2010 eesmärgiga haakuvate eesmärkide ja indikaatorite olukord teemati erinev. Maakasutuse muutuste teemal on Eestis olemas nii kaudsed eesmärgid kui ka indikaatorid, invasiivsete võõrliikide leviku kontrolli osas on püstitatud teatud eesmärgid, kuid mitte veel indikaatoreid, kliimamuutuste mõju elustikule osas puuduvad seni nii otsesed eesmärgid kui ka indikaatorid.

Bioloogilise mitmekesisuse toodete ja teenuste säilitamise osavaldkonnas otsesed eesmärgid ja indikaatorid ökosüsteemide inimese elukvaliteeti tagava suutlikkuse säilitamine kohta Eestis puuduvad. See oluline valdkond on Eesti strateegiates küll kaudselt esindatud, näiteks vee kvaliteeti veeökosüsteemides käsitlevate eesmärkide ja indikaatoritena.

Bioloogilise mitmekesisuse kaitsest ja kasutamisest lähtuvad riiklikult kontrollitavad eesmärgid ja indikaatorid puuduvad Eestis *Põliselanike ja kohalike kogukondade kultuuri säilimise* alavaldkonnas; samasugune on olukord alavaldkonnades *Geneetiliste ressursside aus ja õiglane jagamine ja Adekvaatsete ressursside tagamine*.

B Edusammud konventsiooni strateegilise plaani sihtide ja eesmärkide saavutamisel

Eestis puudub bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni strateegiliste eesmärkide saavutamise plaan. Bioloogilise mitmekesisuse strateegilised eesmärgid ja nende saavutamise indikaatorid on välja töötatud kohapealsetest vajadustest ja eripärast lähtuvalt ja sisalduvad peamiselt Eesti keskkonnanõukogu aastani 2030 ja selle strateegia rakenduskavas keskkonnategevuskavas; praegu kehtib tegevuskava aastateks 2007 – 2013.

C Järeldused

- **Üldine hinnang konventsiooni mõjust bioloogilise mitmekesisuse kaitsele ja säästvate kasutusele ning geneetiliste ressursside kasutamisest tekkiva kasumi ausale ja tasakaalukale jaotamisele riigis**

Konventsiooni esimene eesmärk – bioloogilise mitmekesisuse kaitse – on Eestis hästi teadvustatud ja väärtustatud juba traditsioonidele põhinevalt ning selle teemaga tegeletakse aktiivselt. Välja on kujunenud selle valdkonna eksperdid ja toimub praktilise alusteadmise tootmine; sellegipoolest, teadmiste rakendamisel on veel nii mõndagi saavutada. Ohustatud ressursid on arvele võetud (vt Lisa 4), neid uuritakse, jälgitakse ning püütakse vajadusel ja võimalusel taastada. Konventsiooni teise eesmärgi – elurikkuse komponentide säästliku kasutamise – suunas liikumine on komplitseeritud. Võib öelda, et ressursi kasutus ei ole veel sageli allutatud bioloogilise mitmekesisuse säästlikkuse printsiibile seal, kus toimub tegelik ressursi kasutus. Ühiskonna nii bioloogilise mitmekesisuse alane kui ka laiem keskkonnateadlikkus on madalad. Bioloogilise mitmekesisuse kaitse ja säästlik kasutus kui kogu inimtegevuse alus ei ole teadvustatud, rääkimata selle omaksvõtust. Kolmanda eesmärgiga – geneetiliste ressursside kasutamisest tekkiva kasumi ausa ja tasakaaluka jaotamisega – Eestis veel praktiliselt ei tegeleta.

- **Rakendamise kogemused, edukate ning vähem edukate tegevuste näited**

Konventsiooni rakendamise edukamate praktikate näiteks võib tuua metsade kaitse väljaspool kaitsealasid nn metsa vääriselupaikade põhimõtte vahendusel (vt ptk II). See uudne kontseptsioon sisaldab väikeste võtmeökosüsteemide arvelevõttu tulundusmetsades, eraomanike teavitamist metsa elustikuväärtustest ning kaasamist vabatahtlike lepete kaudu looduse kaitse protsessi. Praeguseks on registreeritud üle 8000 vääriselupaiga ning sõlmitud üle 250 kaitselepingu.

Teiseks eduloo näiteks võib tuua ohustatud liigi kõre (*Bufo calamita*) populatsioonide kadumise peatamise ja nende uuesti asutamise Eestis. Aastatel 2001–2004 viidi Euroopa Liidu abiga läbi LIFE projekt, mille käigus kõikide olemasolevate kõrede populatsioonide vähenemine peatati ning populatsioonide olukord stabiliseerus. Kolmest taastatud populatsioonist kahe arvukus suurenes. Projekti käigus alustati ka kõrede uuesti asustamisega ning registreeriti ühe populatsiooni edukas asustamine.

Konventsiooni vähem eduka rakendamise näiteks võib tuua Eesti bioloogilise mitmekesisuse strateegia ja arengukava 1999 – 2005 jäämist vabatahtlikuks soovitusliku iseloomuga dokumendiks. Vaatamata aastaid kestnud kõiki võtmesektoreid haaranud ettevalmistusele ja dokumendi tehnilisele põhjalikkusele (tegevuskavas oli esitatud eelkooskõlastatud eelarve koos tegevuste, nende prioritseerimise ja täitjatega) ei õnnestunud nõ omast ajast ees olnud dokumenti valitsuses ja Riigikogus juriidiliselt jõustada. Ehkki dokument ei saanud edaspidise riikliku tegevuse alusdokumendiks, oli ta hilisemas töös kasutatav strateegilise taustainformatsiooni kogumikuna, mida ka küllaltki palju arvestati nt keskkonnastrateegia, keskkonnategevuskava, metsanduse arengukava jt. bioloogilise mitmekesisuse poliitikat suunavate kavade koostamisel.

- **Konventsiooni riiklikul tasemel täitmise tulevikueelistuste ja arendusvajaduste kokkuvõte**

Konventsiooni nõuete riiklikul tasemel täitmise üks olulisi probleeme seisneb ebapiisavas integreerituses valdkondlikesse ja piirkondlikesse poliitikatesse. Selle olukorra peamised põhjused, aga ka arendusvajadused, on ebapiisav infovahetus ja vähene koostöö sektorite vahel ning madal teadlikkus eri sektorite rollist bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni täitmisel.

Teine oluline arendusvajadus konventsiooni protsessi läbiviimisel riigis seisneb bioloogilise mitmekesisuse temaatikasse suhtumise muutmises ja suunamises – nii üldsuse kui konkreetsete asjaliste poolt ametkondlikes vastutusvaldkondades. Näiteks konventsiooniosaliste konverentsi otsustest tulenevate kohustuste võtmise suhtes on potentsiaalsed konventsiooni rakendajad väga skeptilised, eriti kui tegu on varem tundmata, esmapilgul raskesti mõistetavate ja täidetavate kohustustega.

Kõrge prioriteet arendusvajaduste hulgas on nii keskkonna kui looduse alane teadlikkus ja loodusharidus tervikuna.

- **Ettepanekud konventsiooni riigi tasemel rakendamist regionaalselt ja üleilmselt toetavateks tegevusteks (sh olemasolevate tööprogrammide täpsustamine või uute loomine, esilekerkivate teemade korraldamine, Strateegilise plaani arendamine; erinevate mehhanismide algatamine)**

Nii üleilmsel kui regionaalsel tasemel tuleks senisest enam tähelepanu pöörata konventsiooni nn teisele ja iseäranis kolmanda „samba“ rakendusmehhanismide väljatöötamisele. Bioloogilise mitmekesisuse komponentide säästlik kasutamine ja geneetiliste ressursside kasutamisest tekkiva kasumi aus ja tasakaalukas jaotamine on kõige probleemsemad ja seetõttu alatäidetumad temaatilised valdkonnad enamikes riikides.

Konventsiooni üleilmsel tasemel on juba astunud samme selleks, et tõhustada bioloogilise mitmekesisuse eesmärkide integreerimist valdkondlikesse poliitikatesse. Sellegipoolest on üheks tõsisemaks arendusvajaduseks infovahetus ja koostöö sektorite vahel ning teadlikkuse tõstmine eri sektorite rollist bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni täitmisel. Ühe konventsiooni riigi tasemel rakendamist regionaalselt ja üleilmselt toetava tegevuse ettepanekuna võiks rahvusvaheline bioloogilise mitmekesisuse üldsus konventsiooni sekretariaadi korraldamisel tõhustada koostööd võtmesektoreid esindavate maailmaorganisatsioonidega, nagu näiteks UNFF metsasektori puhul, ning püüda integreerida enam bioloogilist mitmekesisuse valdkonna tegevusi vastavate organisatsioonide rahvusvahelistesse arengusuunistesse.

Lisa 1.

Andmed aruandva osapoole kohta

A. ARUANDEV OSAPOOL

Aruandev osapool	Eesti
Riiklik kontaktisik	
Asutuse täielik nimetus	Keskkonnaministeerium Eesti Vabariik
Kontaktisiku nimi ja amet	Liina Eek Nõunik Looduskaitseosakond Keskkonnaministeerium
Aadress	Narva mnt 7A 15172 Tallinn Eesti
Telefon	+372 6262 877
Faks	+372 6262 901
Elektronposti aadress	Liina.eek@envir.ee
Esitamine	
Vastutava ametniku allkiri	
Esitamise kuupäev	Aruanne saadeti 1. detsembril 2008 Bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni sekretariaati

Lisa 2

Aruande koostamise protsess

Neljanda riikliku aruande ettevalmistamine algas juhtkomitee moodustamisega 2007. aasta sügisel.

Juhtkomitee koosseisu kuulusid:

Dr Liina Eek – nõunik, looduskaitseosakond, Keskkonnaministeerium (aruande koostamise koordineerimine, II peatükk)

Lauri Klein – nõunik, Info- ja tehnokeskus, Keskkonnaministeerium (indikaatorid).

Dr Mart Külvik – professor, Eesti Maaülikooli Põllumajandus- ja keskkonnainstituut (sissejuhatus ja kokkuvõte).

Dr Tiiu Kull – professor, Eesti Maaülikooli Põllumajandus- ja keskkonnainstituut (Üldine Taimekaitse Strateegia).

Dr Tõnu Oja, professor, Tartu Ülikooli Geoinformaatika ja kartograafia õppetool (I ja III peatükk)

Dr Toomas Kokvkin – juhataja, MTÜ Arhipelaag (II peatükk)

Dr Kalev Sepp, professor, Eesti Maaülikooli Põllumajandus- ja keskkonnainstituut (kaitsealad)

Aruande aluseks olid mitmed juba avaldatud ja avalikult kätte saadavad aruanded ja strateegilised dokumendid, neist olulisemad Säästva Eesti 21 aruanne, Keskkonnastrateegia aastani 2030, Looduskaitse arengukava aastani 2035 eelnõu, Keskkonnategevuskava aastateks 2007 – 2010, Keskkonnaministeeriumi ja Info- ja Tehnokeskuse koduleheküljed jpm.

Iga ekspert koostas oma osa, peatüki või lisa. See tekst arutati läbi juhtkomitee koosolekutel või elektrooniliselt. Lisaks on aruannet täiendanud ja kommenteerinud Keskkonnaministeeriumi töötajad.

Lisa 3

Üldise taimekaitsestrateegia ja kaitsealade programmi täitmise edusammud

A Üldise taimekaitsestrateegia täitmise edusammud

Põhilised riiklikud eesmärgid on kirja pandud looduskaitse arengukava aastani 2035 eelnõus (lootetakse vastu võtta 2009.a.): ohustatud liikide arv ja halvad mõjud neile ei suurene.

Looduskaitseeadus (vastu võetud 2004.a.) kindlustab in situ kõigi äärmiselt ohustatud liikide kaitse. Juba 14 aastat tagasi võeti kasutusele riiklik ohustatud taimeliikide seire kava, et saada ülevaadet nende liikide levikust ja elujõulisusest. Samas praegu katavad kaitsekorralduskavad ainult väikse osa kaitstavatest taimeliikidest (11 liiki 261st). Rahastus ei ole piisav nende plaanide elluviimiseks.

1. eesmärk Üldsusele kättesaadav taimeliikide nimekiri.

Kõigile kättesaadav taimede nimekiri on üleval internetis:

soontaimed: <http://www.zbi.ee/~tomkukk/nimestik>

brüofüüdid: <http://www.botany.ut.ee/bryology>

Spetsialistid Eesti Maaülikoolist ja Tartu Ülikooli loodusmuuseumist uuendavad neid nimekirju regulaarselt. Seda on toetanud mitmed projektid, nt. Norra abi projekt EE0018 „Natura 2000 toetav Eesti biodiversiteedi andmebaas ja infoserver“ 2008-2010 ja NordForsk ühisprojekt “Nordic GBIF Nodes 2008-2010”.

2. eesmärk Kõikide liikide kaitse staatuse hindamine.

Seaduslikult kaitstud liikide hindamine tehti 2004. a. Uus Punase Raamatu parandus lõpetati juunis 2008. See vastab viimati esitatud IUCN'i kriteeriumitele. Selle jaoks inventeeriti 2225 Eestis leiduvat taimeliiki.

kategooria 2008	Taimeliikide arv
Eestis hävinud RE	26
Äärmiselt ohustatud Cr	31
Ohustatud En	59
Ohualtid Vu	91
Ohulähedased NT	184
Puuduliku andmestikuga DD	181
Ohuväline LC	778
mittehinnatavad NA	875 (võõrliigid)
Hindamata NE	3

3. eesmärk Taimede kaitse ja säästliku kasutuse protokollide ja mudelite arendamine.

Selliseid mudeleid pole Eestis loodud, põhjuseks rakendusüuringute puudulikud rahastamismehhanismid.

4. eesmärk Efektiivselt kaitsta in situ vähemalt 10% igast maailma ökoloogilisest piirkonnast.

Eesti territooriumist on 16% kaitse all, neist 31%-il on ka kaitsekorralduskava.

Kui 2002 aasta seisuga oli Eestis kaitse all 10,4% maismaast, siis üle-euroopalise looduskaitse võrgustiku Natura 2000 moodustamisega suurenes kaitse all oleva maismaa osakaal 16%-ni aastaks 2005. 2008. aasta 1. jaanuari seisuga on enamus Natura 2000 võrgustikku planeeritud aladest kaitse alla võetud. 2008. aastal oli Eestis 129 looduskaitseala, 149 maastikukaitseala, 117 uuendamata eeskirjadega kaitseala, 343 hoiuala, 5 rahvusparki, 548 parki või puistut ja 3 kohalikul tasandil kaitstavat objekti.

5. eesmärk *Tagada 50% tähtsamate alade kaitse taimede liigirikkuse säilitamiseks.*

Tähtsate taimealade (IPA) koguarv Eestis on 108 ning nad katavad kokku 286 084 ha. Enamus neist (103) asuvad kaitsealadel. Täpsemaks infoks vt.: <http://www.plantlife.org.uk/international/plantlife-ipas-euro-estonia.htm>

6. eesmärk *Säilitada taimede liigirikkus vähemalt 30%-il pidevalt majandatavatel tootmisaladel.*

Eestis on metsa umbes 2.3 miljonit hektarit (umbes 51% territooriumist), millest umbes 70% ehk 1.5 miljonit ha on majandusmetsad. Kolmandik Eesti metsadest on kaitse all, samuti on majandusmetsade majandamisele täiendavad piirangud. Eesti on Ida-Euroopas FSC tõendiga metsaalade pindala poolest esimeste seas. Riigimetsadest, mida majandab Riigimetsa majandamise Keskus (RKM), on FSC tõendi saanud 1 063 000 ha.

Lisaks metsaseadusele on metsanduse alustalaks veel ka 2010. aastani ulatuv Eesti Metsanduse Arengukava, mille Riigikogu kinnitas 2002. aasta lõpul. See määratleb jätkusuutliku (ka biodiversiteedi säilitamise) ja efektiivse majanduse eesmärgid Eesti metsapoliitikas ja vajalikud tegevused, mida tuleb nende saavutamiseks ette võtta. Uus metsanduse arengukava on arendusjärgus ja see loodetakse valmis saada 2010. aastal.

Poollooduslikest niitudest on inventeeritud 60%, millest 20%-il toimub hooldustegevus. 44% neist asuvad kaitsealadel.

7. eesmärk *Säilitada in situ 60% maailma ohustatud liikidest.*

Kõik esimese kaitsekategooria liigid (31 soontaimeliiki ja 4 samblaliiki) peavad Eestis asuma kaitsealadel, s.t. nad on kaitstud *in situ*. Kuid praegu on kaitsekorralduskavad paigas vaid järgmistele liikidele: kaunis kuldking *Cypripedium calceolus*, harilik kobarpea *Ligularia sibirica*, rohekas õõskeel *Coeloglossum viride*, pehme koeratubakas *Crepis mollis*, soomurakas *Rubus arcticus*, harilik jugapuu *Taxus baccata*, Ruthe sõrmkäpp *Dactylorhiza ruthei*, arukäpp *Orchis morio*, tõmmu käpp *O. ustulata*, põhja-raunjalg *Asplenium septentrionale*, rohe-raunjalg *Asplenium viride*, haruline võtmehein *Botrychium matricariifolium*, virgiinia võtmehein *Botrychium virginianum*, sudeedi põisjalg *Cystopteris sudetica*, karedahambane osi *Equisetum x trachyodon*, muda-lahnarohi *Isoetes echinospora*, oga-astelsõnajalg *Polystichum aculeatum*, Brauni astelsõnajalg *Polystichum braunii*, odajas astelsõnajalg *Polystichum lonchitis* ja kõik esimese kategooria samblad.

9. eesmärk *Säilitada kõigi tuntud kohalike looduslike - ja põllutaimeliikide geneetiline mitmekesisus.*

2002. aastal võttis Eesti valitsus vastu riikliku programmi "Põllumajanduskultuuride geneetilise ressursi kogumine ja säilitamine aastateks 2002-2006" ja määras sellele ka finantsvahendid. Seda programmi koordineerib Põllumajandusministeeriumi poolt kokku pandud juhatus. Pärast riikliku programmi aegumist võeti 2007. aastal vastu uus arengukava "Põllumajanduskultuuride geneetilise ressursi kogumine ja säilitamine aastatel 2007-2013", millel on järgnevad eesmärgid:

- Eesti päritolu põllumajanduskultuuride geneetilise ressursi jätkusuutlik kaitse ja kasutamine kindlustamiseks bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni täitmist
- Riikliku põllumajanduskultuuride geneetilise ressursi võrgustiku arendamine
- Kogude püsimine ja kasutamine

5 institutsiooni säilitab kokku 4570 eksemplari erinevatest kultuuridest (teraviljad, köögiviljad, marjad, puuviljad, ravimtaimed ja aiataimed).

- Pikaajaline teraviljade, köögiviljade, söödataimede ja kaunviljade seemnete säilitamine (1950 säilikut) – Jõgeva taimekasvatuse instituut
- Kartulite ja söödataimede in vitro säilitamine (1020 säilikut) – EMVI Taimebiotehnoloogia Uurimiskeskus EVIKA
- Põllukollektsioonis viljapuude ja marjataimede säilitamine (1040 eksemplari) – Eesti Maaülikooli Polli aiandusuuringute keskus.
- Välikollektsioonis ravim- ja aromaatsete taimede säilitamine (50 säiliku) – TÜ botaanikaaed
- TTÜ geenitehnoloogia instituut (510 säilikut)

10. eesmärk *Tegevuskavad vähemalt 100 põhilise invasiivse liigi jaoks, mis ohustavad kohalikke taimi, taimepopulatsioone ja nendega seotud elupaiku ning ökosüsteeme.*

Käigus on ohjamiskava hiid ja Sosnovsky karuputke jaoks (*Heracleum mantegazzianum* ja *Heracleum sosnovskyi*). Maa-ala, mida see liik Eestis katab, ulatub umbes 1400 ha-ni. Ohjamisele kulutati 2006. aastal 3,36 miljonit EEK'i. 2007. aastal viidi ohjamist läbi 30%-il kogu levikualast.

Teiste võõrliikide jaoks pole valminud ühtegi ohjamiskava. Kährikkoera ohjamiskava on pooleli, valmib 2009. aastal. Eelarveliste raskuste tõttu on teiste ohjamiskavade koostamine edasi lükatud.

11. eesmärk *Rahvusvaheline kaubandus ei tohi ohustada mitte ühtegi looduslikku taimeliiki.*

CITES'i nimekirjades on 36 Eesti taimeliiki. Looduslikku taimestikku kaubandus ei ohusta, sest ka mitmed teised CITESiga mittekaitstavad liigid nagu karulauk *Allium ursinum*, kollad jne, mis võiksid huvi pakkuda, on looduskaitse all ja nende korjamine on keelatud.

12. eesmärk *Taimedel põhinev toodang peab 30% ulatuses tulema jätkusuutlikult majandatud allikatest.*

Umbes 10% põllumajandusmaast on mahedalt majandatud.

Eesti õigusruum tagab metsade jätkusuutliku majandamise.

13. eesmärk *Lõpeb pärismaisel kultuuril ja innovatsioonil põhinevate taimsete ressursside teadmiste vähenemine, mis toetavad kohalikku säästvat majandamist, toiduohutust ja tervishoidu.*

Informatsiooni põllumajanduse ja maatööde võtete ja traditsioonide kohta on kogutud pika aja jooksul ja avaldatud mitmetes raamatutes. Samas on see info laiali pillutatud ja raske leida (erandiks on info ravimtaimede kohta). Eestil ei ole eraldi loodusvarade traditsionaalsel viisil kasutamise strateegiat, need punktid on sees metsanduse, jahinduse jm. arengukavades.

14. eesmärk *Taimede mitmekesisuse olulisuse ja säilitamise vajaduse lülitamine hariduslikesse ja avalikku teadlikust tõstvatessse programmidesse.*

See teema on mitmete Eesti institutsioonide tähelepanuobjektiks:

Riiklik Looduskaitse Keskus on loonud mitmeid looduskeskusi, kus viiakse läbi õppeprogramme:

Matsalu looduskeskus www.matsalu.ee; Endla looduskeskus www.endlakaitseala.ee/?id=585; Emajõe-Suursoo looduskeskus www.emajoe-suursoo.ee; Saadjärve looduskeskus www.vooremaastik.ee/suurem.html; Kirna looduskeskus; Karula looduskeskus www.karularahvuspark.ee

RMK'le kuuluvas Sagadi metsakeskuses toimuvad looduse tundmise kursused.

Tartu Loodushariduskeskusel on mitmeid kooliväliseid õppekavasid koolilastele ja näitusi kõigile kodanikele.

Eesti Loodusuurijate Selts korraldab loenguseeriaid kooliõpetajatele ja haldab andmebaas erinevate liikide levikuandmete kogumiseks.

Tallinna Botaanikaaial on taimekogude tutvustamise ja keskkonnahariduse edendamise programm koolilastele, sarnane programm on ka Tartu Botaanikaaial.

15. eesmärk *Kohaste meetoditega taimestiku kaitstes töötavate koolitatud inimeste hulga suuremine.*

Ülikoolides on avatud uusi õppekavasid (Tartu Ülikool (20 inimest aastas) ja Eesti maaülikool (50 inimest aastas)), mis pakuvad keskkonnaharidust BSc ja MSc tasemetel. Neis on kaasatud ka taimestiku kaitse osa (Ökoloogia ja bioloogilise mitmekesisuse kaitse – TÜ, loodusvarade kaitse ja kasutamine; Biodiversiteedi ja multifunktsionaalsete maastike majandamine; Maastikukaitse ja -hooldus – EMÜ)

RLKs töötavad ka hariduse ja teadlikkuse tõstmise spetsialistid.

16. eesmärk *Taimestiku kaitse tegevusvõrkude rajamine ja tugevdamine.*

Riiklike ja europrojektide hulk looduskaitse ja keskkonnahariduse valdkonnas on kasvamas. Tähtsate taimealade projekt ja Natura 2000 liikidega seotud projektid on loonud sellele hea aluse.

B Kaitsealade tööplaani elluviimise edusammud

Kas olemasolev kaitsealade süsteem on kompleksne, ökoloogiliselt esinduslik ja kaitse efektiivselt korraldatud (esitage andmed kaitsealade arvu, kogu kaitstava ala pindala ja kaitstavate bioomide tüübi ja protsendi kohta)?

Kas olemasolev kaitsealade süsteem on sidus, ökoloogiliselt esinduslik ja kaitse efektiivselt korraldatud?

Kuidas defineeritakse mõisteid „kompleksne” (comprehensive), „ökoloogiliselt esinduslik” (ecologically representative) ja kaitse efektiivselt korraldatud” (“effectively managed) teie riigis?

Millist edu on saavutatud kvalitatiivsete ja kvantitatiivsete näitajate osas nende riiklike eesmärkide elluviimisel, mis on seotud mõistetega „sidus” (comprehensive), „ökoloogiliselt esinduslik” (ecologically representative) ja kaitse efektiivselt korraldatud” (“effectively managed)?

Millised bioomid on piisavalt esindatud?

Millised bioomid on alaesindatud või ei ole üldse esindatud?

Milliseid IUCN kaitsealade kategooriaid rakendatakse?

Eestis on loodud ulatuslik ja suhteliselt sidus kaitsealade võrgustik. Seisuga 1. jaanuar 2008 on Eestis 3389 kaitstavat loodusobjekti, nendest:

- looduskaitsealaid 129;
- maastikukaitsealaid 149;
- rahvusparke 5;
- vana ehk uuendamata kaitsekorruga alasid 117;
- parke ja puistuid 548;
- hoiualasid 343;
- püsielupaiku 869;
- kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavaid loodusobjekte 3;
- kaitstavaid looduse üksikobjekte 1195, sh puid ja puuderühmi 725, kive ja kivikülvi 358, teisi objekte 112.

Kaitsealad (maastikukaitsealad, looduskaitsealad, rahvuspargid, uuendamata eeskirjadega kaitsealad, pargid, puistud) hõlmavad 590333 ha maismaad ja 92253 ha veeala. Looduskaitsealade kogupindala on 257929 (ha), sh 244105 maismaad ja 13824 ha veeala. Maastikukaitsealade kogupindala oli 191031, sh 180379 ha maiamaad ja 10652 ha veeala. Uuendamata kaitsekorraga alade kogupindala oli 32258 ha, sh 32108 ha maismaad ja 150 ha veeala. 343 hoiuala kogupindala on 747 660 ha, sh 113783 ha maismaad ja 633877 ha veeala. Püsielupaikade kogupindala on 87353 ha, sh 74542 ha maismaad ja 12810 ha veeala. Püsielupaigad võtavad enda alla 87 353 h, sh 74542 ha maismaad ja 12810 ha veeala. Kohaliku omavalitsuse tasandi loodusobjektid hõlmavad 1347 ha. Kokku oli Eesti territooriumist 2008. 1 jaanuari seisuga kaitse all 17,9 % (koos Peipsi järve ja Võrtsjärvega 18,9%). Seejuures on rangeima kaitsega alasid, mida säilitatakse täiesti puutumatuks või korraldatakse vaid teaduslikel, aga seire eesmärkidel (IUCNi kategooria Ia) ja mida korraldatakse vaid vähese, looduslikku seisundit rangelt säilitava tegevuse abil (IUCN Ib) kokku pea 4% Eesti maismaa pindalast.

Kõige rohkem on kaitse all rannikelupaiku (68,7%), soid (64,1%), looduslikke rohumaid (57,5%) ja siseveekogusid (45,9%). Range kaitse all (IUCN Ia ja Ib) on elupaikadest kõige rohkem soid (30,8%), järgnevad rannikelupaigad (88,7%) ja okasmetsad. Ala esindatud on leht- ja segametsad (ca 12,5%) nende kogupindalast, samuti on selgelt alaesindatud mere elupaigad majandustsoonis.

Mõisted "sidus" ("*comprehensive*"), ökoloogiliselt esinduslik ("*ecologically representative*") and mõjusalt majandatud ("*effectively managed*") ei ole Eesti õigusaktides või strateegilistes dokumentide üheselt määratletud. Eestis tunnistatakse üldjoontes IUCN-i Kaitsealade komisjonis väljatöötatud kaitstavate alade juhtimise efektiivsuse hindamise juhiseid, millel alusel käsitletakse juhtimise efektiivsuse hindamisel kuute juhtimistsükli aspekti – konteksti (*context*), planeerimist (*planning*), sisendit (*input*), juhtimisprotsessi (*management process*), väljundit (*output*) ja tulemust (*outcome*).

Looduskaitse seaduses on määratletud elupaiga ja liigi soodne seisund (1) Loodusliku elupaiga seisund loetakse soodsaks, kui selle looduslik levila ja alad, mida elupaik oma levila piires hõlmab, on muutumatu suurusega või laienemas ja selle pikaajaliseks püsimiseks vajalik eriomane struktuur ja funktsioonid toimivad ning tõenäoliselt toimivad ka prognoosisulatusse jäävas tulevikus ja elupaigale tüüpiliste liikide seisund on soodus.

Kas uued pärast COP-7 moodustatud kaitsealad hõlmavad alaesindatud ökosüsteeme ja bioome (uute kaitsealade arv alates COP-7, nende poolt hõlmatud ala suurus, kaitstavate bioomide tüüp ja protsent)?

Aastatel 2004-2007 moodustati 66 uut kaitseala, enamasti laiendati olemasolevat kaitseala või moodustati uus kaitseala ajutiste piirangutega ala põhjal. Hoiualadele on vormistatud kaitse-eeskirjad. Jätkuvalt on alaesindatud mere biotoobid majandustsoonis.

Kas on kavas moodustada uusi kaitsealasid maismaal aastaks 2010 ja merel aastaks 2012?

Kas on planeeritud või on toimunud mingit tegevust kaitsealade süsteemi väljatöötamiseks (mis hõlmavad elemente ökoloogiliste puudujääkide likvideerimiseks, finantsvahendite tagamist, institutsionaalset arendamist, lõimumispoliitikat, seadusandlikke ja institutsionaalseid takistusi)?

Vastavalt looduskaitse arengukavale aastani 2035 tuleb kaitsealasid täiendavalt moodustada nii maismaal kui ka merel. Kõik elupaigad võiksid imada vähemalt 20% kaitstust elupaiga kogupindalast. Samas on mereala looduskaitse väärtuste seisukohast väheuuritud ning teadmised neist on koondamata ning ei ole praktiliseks kasutamiseks valmis. Paljude merd hõlmavate kaitsealade kaitse-eeskirjades merevööndite kohta kaitsemeetmed puuduvad. Lähiaastate eesmärgiks on merekaitsealade võrgustiku moodustamine, väärtuslike merealade ja objektide kaitse alla võtmine (erinevate merealade sisaldavate võrgustike ühtlustamine hõlmates Natura, Helcom, Biosfääri kaitse, Ramsari olemasolevad kaitsealad, merega seotud ürglooduse objektid). Meremaastike kaitseks vajalike meetmete määramine ja rakendamine (sh tuuleparkide projekteerimisel, merre ehitamisel) ning vajadusel vastavate õigusaktide täiustamine;

Kuigi merekaitsealade pindala oli aastaks 2005 kahekordistunud ja tänu Natura 2000 võrgustikule oli Väinameres loodud kõigiti esinduslik kaitsealade võrgustik, on Euroopa Komisjon jätkuvalt seisukohal, et Eestis on ebapiisavalt tegeletud merekaitsealadega. Lähiaastatel tuleb majandustsoonis täiendavalt määratleda hulgaliselt uusi merekaitsealasid ja neil rakendada vajalikud kaitsemeetmed.

MTÜ Balti Keskkonnafoorum koostöös partneritega TÜ Eesti Mereinstituudist, Eesti Ornitoloogiaühingust, Riiklikust Looduskaitsekeskusest ning Keskkonnaministeeriumi Info- ja Tehnokeskusest on alustanud kaitsekorralduskavade koostamist Väinamere ja Küdema lahe hoiualadele. LIFE projekti "Merekaitsealad Läänemere idaosas" raames on alates 2005. a lõpust läbi viidud lindude, mereimetajate, kalade ja põhjaelustiku uuringuid Eesti merealadel, sh Väinamere ja Küdema lahe hoiualal.

Milliseid meetmeid on rakendatud sellise keskkonna loomiseks (seadusandlus, strateegia, vahendid), mis võimaldaks parandada kaitsealade sidusust laiemalt maa, mere ja teiste valdkondadega (näiteks põllumajandus, infrastruktuur, energia)?

Maakonnaplaneeringu teemaplaneeringu "Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused" kaheks peamiseks teemaks oli väärtuslikud maastikud ja roheline võrgustik. Planeeringu koostamise raames inventeeriti ning määratleti väärtuslikud maastikud ja loodusväärtused ning loodi selle alusel maavalitsustes väärtuslike kultuurimaastike ja roheline võrgustik infobaas. 2007. aastaks olid kõik 15 Eesti maakonda määratlenud roheline võrgustiku ning selle struktuurielementidele seadnud kasutustingimused. Jätkuvalt toimub roheline võrgustiku täpsustamine valla üldplaneeringutes. Roheline võrgustiku planeering on üks oluline meede kaitsealade sidususe tagamisel. Mitmele piirkonnale on koostatud planeeringu jätkutegevusena maastikuhoolduskavad ja viidud läbi maastikuhooldustöid.

Kuna nimetatud teemaplaneeringud koos üldplaneeringutega on peamiseks meetmeteks maastike kaitse ja säilimise tagamiseks väljaspool kaitstavaid alasid, siis tuleb tugevdada planeeringute seadusandlikku pidavust tagamaks ühendusülilise säilimise erinevate kaitsealade vahel.

Looduses toimuvate muutuste järjepidev jälgimine on alates 1994. aastast olnud riikliku keskkonnaseire alamprogrammi – eluslooduse mitmekesisuse ja maastike seire ülesandeks. Praegune seiresüsteem vajab mõningaid ümberkorraldusi (millega alustati juba 2005. aastal) tagamaks info laekumise muuhulgas EL loodus- ja linnudirektiiviga kaitstud liikide ja elupaigatüüpide seisundi muutuste kohta.

Ökosüsteemse kaitsekorralduse põhimõtteid, on Eestis arvestatud nii looduskaitse korraldamisel kui ka kaitsealade süsteemid arendamisel. Eesti tegevus elurikkuse kaitsel ja säästval kasutamisel, nt. metsaelurikkuse puhul ühtivad ökosüsteemse lähenemise põhimõtetega osaliselt ja kaudselt. Ökosüsteemne põhimõte on olnud lähtekohtade hulgas mõnedel juhtudel nagu nt. Hiiumaa looduskaitse korraldamisel või Lahemaa RP kaitsekorralduskava koostamisele. Eesti kalandussektoris on nimetatud ökosüsteemset lähenemist üheks poliitiliseks eesmärgiks.

Milline on olnud kaitsealadega seonduv piiriülene koostöö?

Kas on peetud nõu selle üle, millised võiksid olla võimalikud piiriülesed kaitsealad (k.a. merekaitsealad)?

Kui paljud kaitsealad on kajastatud regionaalsetes võrgustikes ja kui paljud neist on piiriülesed?

Kas on rakendatud võimalikku regionaalset koostööd vastavate konventsioonide raames rändekoridoride loomiseks?

Eesti ja Läti keskkonnaministeeriumid on teinud ühisotsuse Põhja-Liivi piiriülese märgala moodustamise kohta, mis on esimene Eesti-Läti piiriülene märgalakompleks. Põhja-Liivi piiriülene märgala koosneb Nigula ja Sookuninga looduskaitsealadest Eestis ja Ziemelu purvi Ramsari alast Lätis. Põhja-Liivi piiriülene märgala on maailmas kuues piiriülese staatusega Ramsari ala. Ligikaudu 400 000 hektarit hõlmavale alale jäävad Eesti poolt Nigula ja Sookuninga, Läti poolt aga Ziemelu-Purvi looduskaitseala. See on kunagise Põhja-Liivi piiriala, kus asuvad Nigula, Tõrga (Kodaja) ning selle vastu lätlaste Kapzemes, Sandre ja Rongu rabad.

Projekti "Looduse õppimine läbi piiriülese koostöö" eesmärk on tugevdada loodushariduskeskuste ja kaitsealade rolli ühiskonnas, tihendada koostööd Eesti ja Läti keskkonnainstitutsioonide vahel, mitmekesistada õues-õppe võimalusi ning aidata kaasa inimeste keskkonnateadlikkuse tõusule. Projektipartnerid on Tartu Keskkonnahariduse Keskus, Peipsi Koostöö Keskus, Gauja Rahvuspark ja Läti Olümpialaste Klubi

Kui paljudel kaitsealadel (ala nimetus ja arv) on olemas kaasaegne kaitsekorralduskava,

a) mis on koostamisel?

b) mida rakendatakse efektiivselt??

Vaid väiksele osale Eesti kaitsealadest on koostatud kaitsekorralduskava. 2008. a. 1. jaanuari seisuga oli kaitsekorralduskava kinnitatud 25 kaitsealale ja 35 kaitsekorralduskava oli koostamisel.

a) koostamisel 35

b) kinnitatud 25

Kas on peetud nõu kaitsealade ametnike, kohalike huvigruppide ja teadustöötajatega, et identifitseerida teadusel põhinevad eesmärgid bioloogilise mitmekesisuse säilitamiseks?

Milliseid meetmeid on rakendatud võimalike ohtude negatiivse mõju identifitseerimiseks, vältimiseks ja/või leevendamiseks?

Milliseid meetmeid on rakendatud kaitsealade ökoloogilise terviklikkuse taastamiseks ja parandamiseks?

Rohelise võrgustiku planeering riiklikul ja maakonnatasandil, peaks tagama kaitsealade sidususe ja sätestama vajalikud kasutustingimused roheline võrgustiku struktuurielementidele ja konfliktaladele (loomade liikumiskoridorid ja maanteed jne).

Kõik arendusprojektid, mis võivad mõjutada looduskeskkonna seisundit (paisude ehitamine jõgedele, uued maanteelõigud, ehitised jne) peavad läbima keskkonnamõjude hindamise.

Milliseid olemasolevaid seadusandlikke ja poliitilisi raamistikke saab rakendada kaitsealade loomisest ja majandamisest tulenevate kulude ja tulude võrdse jagamise raamistiku loomiseks?

Kas on viidud läbi ekspertiise kaitsealade majanduslike ja sotsiaalkultuuriliste kulude ja tulude kohta, eriti selles osas, mis puudutab kohalikke elanikke ja kogukondi?

Milliseid meetmeid on rakendatud, et vältida ja leevendada negatiivset mõju kohalikele elanikele ja kogukondadele?

Millised meetmeid on rakendatud, et identifitseerida ja tunnustada kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavaid loodusobjekte ja kui paljud nimetatud objektidest on integreeritud riiklikku kaitsealade süsteemi?

Teadusuuringuid, millist majanduslikku kasu saavad kohalikud elanikud kaitsealadest, ei ole Eestis läbi viidud. Seevastu mitmed küsitlused on näidanud, et kohalikud elanikud väärtustavad järjest enam asjaolu, et nende kinnistu asub kaitsealal.

Maaomanikele, kelle maaomand asub kaitsealal, kus majandustegevus on kaitse-eeskirjaga piiratud või keelatud, rakendatakse ulatuslikke maamaksusoodustusi. Võimalik on maid ümber vahetada või riigile osta. Oluliseks bioloogilist mitmekesisust mõjutavaks meetmeks on ka Riigimetsade Majandamise Keskuse poolt kehtestatud raierahu lindude pesitsusperioodil.

Looduskaitse seadus (2004) annab kohalikule omavalitsusele võimaluse võtta kohaliku omavalitsuse tasandil kaitse alla loodusobjekte. Kohaliku omavalitsuse tasandil võib kaitstavaks loodusobjektiks olla maastik, väärtuslik põllumaa, väärtuslik looduskooslus, maastiku üksikelement, park, haljasala või haljastuse üksikelement, mis ei ole kaitse alla võetud kaitstava looduse üksikobjektina ega paikne kaitsealal.

Milliseid meetmeid on rakendatud, et tagada kohalike elanike ja kogukondade efektiivne osalemine olemasolevate ja loodavate kaitsealade majandamises arvestades nende õigusi ja kohustusi, kohalikke seadusi ja seonduvaid rahvusvahelisi kohustusi?

Milliseid meetmeid on rakendatud, et toetada neid alasid, mis on säilitatud kohalike elanike ja kogukondade poolt?

Millised meetmeid on rakendatud, et tagada kohalike huvigruppide osalemine olemasolevate ja uute loodavate kaitsealade majandamises?

Looduskaitsealased koostöövõrgustikud maaomanike, kohalike keskkonna- ja looduskaitse administratsioonide ja teiste huvigruppide vahel elurikkuse kaitse alase kogemuse ja info vahetamiseks seni Eestis puuduvad. Siiski, näiteks metsanduse arengukava on püstitanud eesmärgi kindlustada metsandusalase teaduse ja hariduse vastavus nii rahvusvahelistele nõuetele kui rahuldada kohalikud vajadused; selgitada elanikkonnale säästva metsanduse olemust ja põhimõtteid.

Eesti Väikesaarte seadus sätestab pideva asustusega väikesaarte esindusena väikesaarte kogu loomise Vabariigi Valitsuse juurde. Kogusse kuuluvad väikesaarte esindajad, omavalitsuste juhid

ning Keskkonna, Rahanduse ja Majandus- ja Kommunikatsiooniministeriumi esindajad.

Uue maaelu arengukava (2007-2013) protsessis nähakse ette kohalike LEADER gruppide loomine, mis tõstab kohalikul tasandil tehtavate otsuste osakaalu.

Traditsioonilisi teadmisi saab käsitleda ka pärandkoosluste majandamise jätkamisena. Maaelu arengukava (2007-2013) järgi toetatakse kiviaedade taastamist ja hooldamist, Natura alade hooldamiseks, samuti julgustatakse talunikke vanu põldusid uuesti kasutusele võtma. Keskkonnaministeriumi alt on makstud otsetoetusi talunikele heina tegemise, karjatamise ning võsa tõrjumise eest.

Eesti Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse kaudu toetatakse kolmandat sektori ning kohalikke omavalitsuste kaudu kohalikku arengut.

Kas vastav poliitiline, institutsionaalne ja sotsiaalmajanduslik raamistik on paika pandud, mis võimaldab kaitsealasid efektiivsemalt rajada ja majandada?

Milliseid sotsiaalseid ja majanduslikke hindamismeetodeid ja stiimuleid töötatakse välja ja rakendatakse kaitsealade efektiivsemaks rajamiseks ja majandamiseks ja kuidas neid ühendatakse kohaliku poliitikaga ning institutsionaalsete ja sotsiaalmajanduslike struktuuridega?

Millised on peamised takistused kaitsealade rajamisel ja majandamisel?

Milliseid meetmeid on rakendatud nende takistuste ületamiseks?

Aastatel 1999-2003 teostatud analüüsidest täheldati senises Eesti kaitstavate alade juhtimissüsteemis mitmeid probleeme, mis takistasid sihipärase ja efektiivse juhtimise saavutamist. Probleemide vähendamiseks ning leevendamiseks teostati kaitsealade juhtimise ja rahastamise reform.

Tööjõujaotus ja riigieelarveline finantseerimine kaitstavate alade vahel on muutunud 2006. aasta reformiga mõnevõrra paremaks, sest valitsejad on nüüd kõikjal üht tüüpi ning kaitset korraldab üle-eestiliselt üks organisatsioon – Riiklik Looduskaitsekeskus. Seetõttu on võimalik omada kaitstavatest loodusobjektidest paremat üle-eestiliselt ülevaadet, vastavalt sellele paremaid otsuseid langetada ning ressursse ühtlasemalt ja kaitstavate alade vajadusi arvestavalt jaotada.

Kas on läbi viidud kompleksne hinnang kaitsealade vajaduste või majandamise kohta?

Milliseid institutsionaalse arendamise programme on ellu viidud või kavatsetakse ellu viia? Kui edukad on elluviidud programmid olnud?

Kas teie riigis on olnud arutusel multidistsiplinaarne lähenemisviis kaitsealade majandamisele?

Looduskaitse juhtimise reformi käigus hinnati kaitsealade kaitsekorraldamise kulusid ja tegelikke vajadusi ning uues struktuuris võeti analüüsi tulemusi arvesse. Samas ei ole 2006. aasta reformi järel inim- ja finantsressursside ühtlasem jaotamine kaitstavate alade vahel lahendanud tööjõu ja finantseerimise probleeme, sest inim- ja finantsressursside hulk kaitstavate alade valitsemiseks ja neil kaitse korraldamiseks oli looduskaitseametnike hinnangul 2006. aastal ikkagi selgelt puudulik.

Milliseid uusi innovatiivseid lähenemisviise ja tehnoloogiaid on määratletud, arendatud ja rakendatud kaitsealade rajamisel ja majandamisel riiklikul ja regionaalsel tasandil?

Kas on tehtud koostööd riiklikul või/ja rahvusvahelisel tasandil informatsiooni jagamise või tehnoloogiate arendamise osas?

Kas finantseerimisvajadused on identifitseeritud? Millised on vajaduste hindamise tulemused (kvalitatiivsed ja kvantitatiivsed)?

Millised strateegiad on paika pandud nende vajaduste rahuldamiseks, eriti just selles osas, mis puudutab riikliku kaitsealade süsteemi pikaajalist finantseerimist?

Millist finantsabi on osutatud arenguriikidele, üleminekumajandusega riikidele ja väikesaartele?

Kui suur osa eelarvest on planeeritud riikliku kaitsealade süsteemi toetamiseks (kogu riikliku kaitsealade süsteemi finantseerimise osa suurus erakapitali poolt ja riiklikest fondidest ning kui palju riigieelarvest)?

Kas on läbi viidud uuringuid vahendite efektiivse kasutamise kohta, mis tagab kaitsealade finantsuutlikkuse?

Looduskaitse arengukava eelnõu rakendamiseks aastatel 2007–2013 on planeeritud tegevuste vajalikud rahastamismahud prognoositud lähtudes antud perioodi prioriteetsete tegevussuundade rahastamisvajadusest. Arvestatud on arengukava rakendamiseks kasutatavaid rahastamisallikaid ja -võimalusi ning võimalike majandushoobade kasutamist looduskaitse eesmärkide saavutamisel.

Looduskaitse korraldamise rahastamiseks on lisaks riigi eelarve ja SA Keskkonnainvesteeringute Keskuse vahenditele kasutatud edukalt Euroopa Liidu erinevate fondide vahendeid. Peamiseks looduskaitse rahastamise allikaks on siiani olnud Life-Nature programm, mille käigus on aastatel 2000 – 2007 rahastatud üle 10 projekti. Alates 2004. aastast on olnud võimalik taotleda looduskaitse projektide rahastamist Euroopa Regionaalarengufondi keskkonna-infrastruktuuri meetme alt ning looduskaitse tegevusi rahastatakse ka INTERREG III ja Phare vahenditest. Euroopa Liidu järgmise rahastamisperioodi (2007 – 2013) eesmärgiks on integreerida keskkonna rahastamine üha enam teistesse fondidesse. Seega tuleks ka looduskaitse tegevusi rahastada tunduvalt suuremas matus nii struktuurifondidest kui ka Maaelu Arengu Fondist.

Looduskaitse süsteemi riigieelarvelise finantseerimise (kaitsealade administratsioonid jms.) kõrval on olemas ka bioloogilise mitmekesisuse kaitset projektipõhiselt finantseerivaid siht-otstarbelisi rahaeraldusi ja sihtasutusi (fonde). Loodushoiutoetus – iga-aastane toetus poollooduslike koosluste säilitamiseks ja taastamiseks Riigieelarvest. Toetuse suurus on olnud kuni ca 19 miljonit EEK aastas. Loodushoiutoetust makstakse kaitsealadel, hoiualadel ja püsielupaikades (sh Natura 2000 aladel) asuvate pool-looduslike koosluste taastamise (sh niitude võsast puhastamise, rannaniidu tihedast pilliroost puhastamise ning puisniidul ja puiskarjamaal puurinde vähendamise) ning tarade ehitamise eest. Loodusväärtuslike koosluste hooldamise ja säilitamise kõrval on loodushoiutoetus parandanud ka maaomanike üldist suhtumist looduskaitsele, samuti oluliselt suurendanud nende huvi looduse vastu ja tõstnud looduskaitsealast teadlikkust.

Eelarveperioodil 2007-2013 rahastab Euroopa Liit maaelu arengu toetusi Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfondist (EAFRD), mida liikmesriigid omalt poolt kaasfinantseerivad. MAKi raames on võimalik Eesti põllumajandust ja maaelu seitsme aasta jooksul toetada ligikaudu 14,5 miljardi krooniga, millest Eesti riigi kaasfinantseering moodustab ligikaudu 3,3 miljardit krooni.

Kas on olemas ülevaade loodushariduslike programmide läbiviimise kohta, et anda hinnang selle kohta, kas need on olnud efektiivsed andmaks edasi informatsiooni kaitsealade bioloogiline mitmekesisuse väärtuslikkuse kohta?

Milliseid hariduslikke meetmeid ja programme on välja töötatud ja ellu viidud kaitsealade kohta, k.a. rahva teadlikkuse tõstmiseks?

Riiklikul Looduskaitsekeskusel (LKK) on kaitsealade külastavate erinevate sihtgruppide jaoks pakuda hulk loodushariduslikke programme. LKK pakub suurele külastajate hulgaile temaatilisi koolitusprogramme, välja on arendatud looduskeskused, ekspositsioonid ja kaitsealade ja kaitsealuseid üksikobjekte tutvustavad infotahvlitega varustatud õpperajad. Igal aastal antakse välja infomaterjale.

Kas teie riik on hinnanud süstemaatiliselt kaitstavate alade juhtimise efektiivsust? Kui jah, siis

(a) kui suurel kaitsealade pindalal on seda hinnatud (protsent)?

(b) millised on järeldused riikliku kaitsealade süsteemi kohta ja mil määral on neid tulemusi rakendatud kaitsekorralduskavades ja strateegiates?

Kuna analüüsitava perioodil toimus ulatuslik kaitsealade juhtimise reform, ei ole kaitstavate alade juhtimise efektiivsust süstemaatiliselt hinnatud. 2006. aasta 1. jaanuaril alustas tööd uus Keskkonnaministeeriumi hallatav asutus nimega Riiklik Looduskaitsekeskus, mis koondas endasse senised kaitsealade administratsioonid. Uue asutuse ülesanneteks sätestati senistest kaitstava ala valitsemise funktsioonidest kaitse praktiline korraldamine kaitstavatel aladel. Maakondlikele keskkonnanestistustele, millest said 2006. aasta reformiga kõigi kaitstavate alade valitsejad, jäi kaitstavatel aladel keskkonna kasutuse loa andmise ja tegevustele tingimuste seadmise roll.

Aastatel 2004–2007 valmis üks uurimus „Eesti looduskaitse haldussüsteemi reform ja selle mõju kaitstavate alade tööjõu jaotusele ja finantseerimisele“, mis analüüsis kaitsealadega seotud tööjõu ja finantseerimise aspekte (Roasto, 2007). Tööjõujaotus ja riigieelarveline finantseerimine kaitstavate alade vahel muutus 2006. aasta reformiga mõnevõrra paremaks, sest valitsejad on nüüd kõikjal üht tüüpi ning kaitset korraldab üle-eestiliselt üks organisatsioon – Riiklik Looduskaitsekeskus, mistõttu on võimalik omada kaitstavatest loodusobjektidest paremat üle-eestiliselt ülevaadet, vastavalt sellele paremaid otsuseid langetada ning ressursse ühtlasemalt ja kaitstavate alade vajadusi arvestavalt jaotada.

2005. aastal oli maakondlike keskkonnateenistuste ühe looduskaitse spetsialisti kohta valitseda keskmiselt 25 854 ha kaitstavaid alasid ning kaitsealade administratsioonide ühe töötaja kohta oli keskmiselt valitseda 3 076 ha kaitstavaid alasid. 2006. aastal, mil erinevaid valitsejatüüpe enam ei eksisteerinud ning varasem valitsemise funktsioon oli jaotatud kaheks – valitsemiseks ja kaitse korraldamiseks, oli maakondlike keskkonnateenistuste ja Riikliku Looduskaitsekeskuse peale kokku ühe looduskaitseametniku kohta valitseda-korraldada 8 204 ha kaitstavaid alasid. Sama tendents ilmnes ka finantseerimise puhul. 2005. aastal eraldati riigieelarvest kaitsealade administratsioonidele keskmiselt 157 kr/ha ja maakondlikele keskkonnateenistustele keskmiselt 60 kr/ha (siin on arvestatud keskkonnateenistuste kogueelarvet, mitte üksnes looduskaitsele kulutatud osa selles). 2006. aastal oli üksnes Riiklikule Looduskaitsekeskusele riigieelarvest eraldatud 65,5 kr/ha. Sellele lisandus veel 42,5 kr/ha (siin on arvestatud keskkonnateenistuste kogu eelarvet, mitte üksnes looduskaitsele kulutatud osa selles) maakondlikele keskkonnateenistustele valitsemisfunktsiooni täitmiseks kulunud riigieelarve vahendeist.

Lisa 4

Eestis kasutatavad bioloogilise mitmekesisuse indikaatorid

Eesti bioloogilise mitmekesisuse indikaatorid ITK-s:

Indikaator	Määratlus	Viimane teadaolev seis	Trend	Andmeallikas
Punase raamatu soontaimed	Punase raamatu soontaimede (kategooria 0 kuni 3) osatähtsus	1998: 12,5 %	+	Eesti Punane Raamat ja soontaimede loend
Kaitsealused soontaimed	Kaitsealuste soontaimede (liikide arv kategooriati) osatähtsus	2005: Kategooria I: 2,07 % Kategooria II: 7,8 % Kategooria III: 4,4 %	+	Looduskaitse-seaduse lisad ja soontaimede loend
Punase raamatu sammaltaimed	Punase raamatu sammaltaimede (kategooria 0 kuni 3) osatähtsus	Viimased andmed 1998: 27,8 %	+	Eesti Punane Raamat ja sammaltaimede loend
Kaitsealused sammaltaimed	Kaitsealuste sammaltaimede (liikide arv kategooriati) osatähtsus	Viimased andmed 2005: Kategooria I: 0,76 % Kategooria II: 4,95 % Kategooria III: 3,05 %	+	Looduskaitse-seaduse lisad ja sammaltaimede loend
Punase raamatu samblikud	Punase raamatu samblike (kategooria 0 kuni 3) osatähtsus	Viimased andmed 1998: 11,1 %	+	Eesti Punane Raamat ja samblike loend
Kaitsealused samblikud	Kaitsealuste samblike (liikide arv kategooriati) osatähtsus	Viimased andmed 2005: Kategooria I: 0,13 % Kategooria II: 4,05 % Kategooria III: 2,28 %	+	Looduskaitse-seaduse lisad ja samblike loend
Punase raamatu seened	Punase raamatu seente (kategooria 0 kuni 3) osatähtsus	Viimased andmed 1998: 1,64 %	+	Eesti Punane Raamat ja seente loend
Kaitsealused seened	Kaitsealuste seente (liikide arv kategooriati) osatähtsus	Viimased andmed 2005: Kategooria I: 0,36 % Kategooria II: 1,04 % Kategooria III: 0,40 %	+	Looduskaitse-seaduse lisad ja seente loend
Punase raamatu vetikad	Punase raamatu vetikate (kategooria 0 kuni 3) osatähtsus	Viimased andmed 1998: 0,52 %	+	Eesti Punane Raamat ja vetikate loend

Indikaator	Määratlus	Viimane teadaolev seis	Trend	Andmeallikas
Kaitsealused vetikad	Kaitsealuste vetikate (liikide arv kategooriati) osatähtsus	Viimased andmed 2005: Kategooria I: 0 % Kategooria II: 0 % Kategooria III: 0 %	0	Looduskaitse-seaduse lisad ja vetikate loend
Punase raamatu selgrootud	Punase raamatu selgrootute (kategooria 0 kuni 3) osatähtsus	Viimased andmed 1998: 2,31 %	+	Eesti Punane Raamat ja selgrootute loend
Kaitsealused selgrootud	Kaitsealuste selgrootute (liikide arv kategooriati) osatähtsus	Viimased andmed 2005: Kategooria I: 0,01 % Kategooria II: 0,04 % Kategooria III: 0,33 %	+	Looduskaitse-seaduse lisad ja selgrootute loend
Punase raamatu kalad	Punase raamatu kalade (kategooria 0 kuni 3) osatähtsus	Viimased andmed 1998: 13,1 %	+	Eesti Punane Raamat ja kalade loend
Kaitsealused kalad	Kaitsealuste kalade (liikide arv kategooriati) osatähtsus	Viimased andmed 2005: Kategooria I: 0 % Kategooria II: 2,70 % Kategooria III: 6,76 %	+	Looduskaitse-seaduse lisad ja kalade loend
Punase raamatu kahepaiksed	Punase raamatu kahepaiksete (kategooria 0 kuni 3) osatähtsus	Viimased andmed 1998: 18 %	-	Eesti Punane Raamat ja kahepaiksete loend
Kaitsealused kahepaiksed	Kaitsealuste kahepaiksete (liikide arv kategooriati) osatähtsus	Viimased andmed 2005: Kategooria I: 18,18 % Kategooria II: 18,18 % Kategooria III: 63,64 %	+	Looduskaitse-seaduse lisad ja kahepaiksete loend
Punase raamatu roomajad	Punase raamatu roomajate (kategooria 0 kuni 3) osatähtsus	Viimased andmed 1998: 20 %	0	Eesti Punane Raamat ja roomajate loend
Kaitsealused roomajad	Kaitsealuste roomajate (liikide arv kategooriati) osatähtsus	Viimased andmed 2005: Kategooria I: 0 % Kategooria II: 20 % Kategooria III: 80 %	0	Looduskaitse-seaduse lisad ja roomajate loend
Punase raamatu linnud	Punase raamatu lindude (kategooria 0 kuni 3) osatähtsus	Viimased andmed 1998: 16,5 %	-	Eesti Punane Raamat ja lindude loend

Indikaator	Määratlus	Viimane teadaolev seis	Trend	Andmeallikas
Kaitsealused linnud	Kaitsealuste lindude (liikide arv kategooriati) osatähtsus	Viimased andmed 2005: Kategooria I: 4,01 % Kategooria II: 10,03 % Kategooria III: 19,20 %	+/-	Looduskaitse-seaduse lisad ja lindude loend
Punase raamatu imetajad	Punase raamatu imetajate (kategooria 0 kuni 3) osatähtsus	Viimased andmed 1998: 20 %	+	Eesti Punane Raamat ja imetajate loend
Kaitsealused imetajad	Kaitsealuste imetajate (liikide arv kategooriati) osatähtsus	Viimased andmed 2005: Kategooria I: 2,90 % Kategooria II: 18,84 % Kategooria III: 8,70 %	-	Looduskaitse-seaduse lisad ja imetajate loend
Tippkiskjate arvukus: kaljukotkas	Linnustiku tippkiskjate pesitsevate paaride arvukus 10 000 km ²	Viimased andmed 2005: 10,17 paari 10 000 km ²	+	Riiklik keskkonnaseire
Tippkiskjate arvukus: kalakotkas	Linnustiku tippkiskjate pesitsevate paaride arvukus 10 000 km ²	Viimased andmed 2001: 11,1 paari 10 000 km ²	+	Riiklik keskkonnaseire
Tippkiskjate arvukus: pruunkaru	Maismaa tippkiskjate arvukus indiviidi 10 000 km ²	Viimased andmed 2007: 128,2 isendit 10 000 km ²	+	Riiklik keskkonnaseire
Tippkiskjate arvukus: ilves	Maismaa tippkiskjate arvukus indiviidi 10 000 km ²	Viimased andmed 2007: 163,6 isendit 10 000 km ²	+	Riiklik keskkonnaseire
Tippkiskjate arvukus: hunt	Maismaa tippkiskjate arvukus indiviidi 10 000 km ²	Viimased andmed 2007: 24,3 isendit 10 000 km ²	+	Riiklik keskkonnaseire
Teedevõrgu tihedus	Riikliku teedevõrgu tihedus km / km ²	Viimased andmed 2006: 0,39 km/km ²	+	Statistikaamet
Kaitstavad alad	Seadusejärgsete kaitsealade pindala kokku ja maismaal	Viimased andmed 2007: Kokku: 1513340 ha Maismaa: 775096 ha	+/-	EELIS
Rangema kaitsekorraga võõndid	IUCN kategooriad Ia ja Ib	Viimased andmed 2007: 176127 ha	+	EELIS
Kulutused loodushoiule ja -kaitsele	Kokku Eestis tuhandet EEK aastas	Viimased andmed 2005: 2842	+/-	Statistikaamet
Valla- ja linnavalitsuste kulutused loodushoiule ja -kaitsele	Kokku Eestis tuhandet EEK aastas	Viimased andmed 2005: 915	-	Statistikaamet
Kuivendatud alade pindala	Kuivendatud alade kogupindala tuhandet ha	Andmed alates 2007: 1314,4	N/A	Maaamet

Tabel 1. Bioloogilise mitmekesisuse 2010 eesmärgi saavutamiseks kasutatavate indikaatorite seis

Eesmärgid ja sihid	Kohane indikaator	Seis Eestis
Bioloogilise mitmekesisuse osiste kaitstus		
Eesmärk 1. Ökosüsteemide, elupaikade ja bioomide mitmekesisuse tagamine		
Siht 1.1: Vähemalt 10% igast ökosüsteemist on kaitstud	<ul style="list-style-type: none"> • Kaitsealade pindala • Muutused valitud ökosüsteemide ja elupaikade pindalas • Valitud liikide ohtruse ja leviku muutused 	<ul style="list-style-type: none"> • Kasutusel, väärtus Eestis 17,9 % • Kasutusel Punase Raamatu liikide leiupaikade ja maakatte jaoks • Kasutusel tippkiskjate jaoks
Siht 1.2: Mitmekesisuse tarvis eriti olulised alad	<ul style="list-style-type: none"> • Muutused valitud ökosüsteemide ja elupaikade pindalas • Valitud liikide ohtruse ja leviku muutused • Kaitsealade pindala 	Vt Siht 1.1
Eesmärk 2. Liikide mitmekesisuse kaitse		
Siht 2.1: Valitud taksonite kaiste.	<ul style="list-style-type: none"> • Valitud liikide ohtruse ja leviku muutused • Ohustatud liikide seisundi muutus 	<ul style="list-style-type: none"> • Kasutusel tippkiskjate arvukuse muutusena • Kasutusel Punase Raamatu liigirühmade jaoks
Siht 2.2: Ohustatud liikide seisundi muutus	<ul style="list-style-type: none"> • Ohustatud liikide seisundi muutus • Valitud liikide ohtruse ja leviku muutused • Kaitsealade pindala 	<ul style="list-style-type: none"> • Kasutusel Punase Raamatu liigirühmade jaoks • Kasutusel tippkiskjate arvukuse muutusena • Kasutusel, väärtus Eestis 17,9 %
Eesmärk 3. Geneetilise mitmekesisuse kaitse		
Siht 3.1: Teravilja, karja, majandatavate puuliikide, kalade ja ulukite geneetiline mitmekesisus	<ul style="list-style-type: none"> • Sotsiaalmajanduslikult oluliste koduloomade, kultiveeritavate taimede ja kalade geneetilise mitmekesisuse muutused. • Toidu ja meditsiini puhul kasutatavad indikaatorid • Valitud liikide ohtruse ja leviku muutused 	<ul style="list-style-type: none"> • Otseselt puudub
Säästliku kasutamise edenemine		
Eesmärk 4. Säästliku tarbimise edenemine		

Eesmärgid ja sihid	Kohane indikaator	Seis Eestis
Siht 4.1: Bioloogilisel mitmekesisusel põhinevad ja säästlikult majandataval toormel põhinevad tooted.	(2) Säästvalt majandatava metsa, põllumaa või vesiviljeluse osatähtsus (3) Säästval viisil toodetu osatähtsus (indikaatorit arendatakse) <ul style="list-style-type: none"> • Valitud liikide ohtruse ja leviku muutused • Mere troofsusindeks • Lämmastiku depositsioon • Vee kvaliteet veeökosüsteemides 	(4) Kasutusel jõgede veekvaliteedina (5) Kasutusel suplusvee ja joogivee kvaliteedina (6) Kasutusel veekogude reostuskoormusena, sh üldlämmastiku koguste (7) Kasutusel turbavarude, kalavarude, metsavarude ja jahilukite kasutusindikaatoritena, kuid mitte otseselt säästva kasutuse osatähtsust hindavalt
Siht 4.2. Mitmekesisuse tarbimine mittedeegelt	<ul style="list-style-type: none"> • Ökoloogiline jalajälg ja sarnased näitajad 	<ul style="list-style-type: none"> • ITK Riiklikus indikaatorite nimistus puudub
Siht 4.3: Rahvusvahelise kaubanduse poolt ohustatud liikide arv	<ul style="list-style-type: none"> • Ohustatud liikide seisundi muutus 	<ul style="list-style-type: none"> • ITK Riiklikus indikaatorite nimistus puudub
Ohud bioloogilisele mitmekesisusele		
Eesmärk 5. Elupaikade kadumisest, maakasutuse muutustest ja maa degardeerumisest tulenev surve		
Siht 5.1. Looduslike elupaikade kadumise ja nende olukorra halvenemise määr vähenenud	<ul style="list-style-type: none"> • Bioomide, ökosüsteemide ja elupaikade osatähtsuse muutused • Valitud liikide ohtruse ja leviku muutused • Mere troofsusindeks 	<ul style="list-style-type: none"> • Kaudselt kasutusel tippkiskjate arvukuse läbi ja Punase Raamatu liigirühmade nimistu muutuste läbi • Bioomide, ökosüsteemide, elupaikade ja mere jaoks puuduvad
Eesmärk 6. Invasiivsete võõrliikide leviku kontroll		
Siht 6.1. Oluliste võõrliikide levikuteede kontroll	<ul style="list-style-type: none"> • Võõrliikide leviku muutused 	<ul style="list-style-type: none"> • ITK Riiklikus indikaatorite nimistus puudub
Siht 6.2. Ohtlike võõrliikide ohjamine	<ul style="list-style-type: none"> • Võõrliikide leviku muutused 	<ul style="list-style-type: none"> • ITK Riiklikus indikaatorite nimistus puudub
Eesmärk 7. Kliimamuutuste ja saaste mõju elustiku mitmekesisusele		
Siht 7.1. Säilitada ja parandada bioloogilise mitmekesisuse komponentide plastilisust kohastumaks kliimamuutustega.	<ul style="list-style-type: none"> • Ökosüsteemide sidusus/fragmenteeritus 	<ul style="list-style-type: none"> • Kaudselt kasutusel teedevõrgustiku tiheduse muutusena • Kaudselt olemas ka süsinikdioksiidi sidumisenähtused ökosüsteemide poolt
Siht 7.2. Vähendada reostust ja selle mõju bioloogilisele mitmekesisusele	<ul style="list-style-type: none"> • Lämmastiku depositsioon • Vee kvaliteet veeökosüsteemides 	<ul style="list-style-type: none"> • Kasutusel jõgede veekvaliteedina ja reostuskoormusena • Kasutusel suplusvee ja joogivee kvaliteedina • Kasutusel veekogude reostuskoormusena, sh üldlämmastiku koguste
Elustiku mitmekesisues tuginevate toodete ja teenuste säilitamine inimese heaoluks		
Eesmärk 8. Ökosüsteemide inimese elukvaliteeti tagava suutlikkuse säilitamine		

Eesmärgid ja sihid	Kohane indikaator	Seis Eestis
Siht 8.1. Ökosüsteemide suutlikkus tagada inimese elukvaliteeti säilinud	<ul style="list-style-type: none"> • Toiduainete ja meditsiiniga seostuv mitmekesisus (indikaatoreid arendatakse) • Vee kvaliteet veeökosüsteemides • Mere troofsusindeks • Inimtegevusega rikutud ökosüsteemide hulk 	<ul style="list-style-type: none"> • Puudub • Kasutusel jõgede veekvaliteedina ja reostuskoormusena • Kasutusel suplusvee ja joogivee kvaliteedina • Kasutusel veekogude reostuskoormusena, sh üldämmastiku koguheide • Olemas ka selline indikaator, nagu kuivendatud alade pindala, aga sel reaalseid andmeid napib
Siht 8.2. Tagatud on bioloogilised ressursid, mis tagavad säästliku eluviisi, toidujulgeoleku ja tervishoiu, eriti vaestel.	<ul style="list-style-type: none"> • Otseselt kohalikest oludest sõltuvate kogukondade tervis ja heaolu • Toiduainete ja meditsiiniga seostuv mitmekesisus (indikaatoreid arendatakse) 	<ul style="list-style-type: none"> • Puudub
Pärandkultuuri säästmine		
Eesmärk 9 Põliselanike ja kohalike kogukondade kultuuri säilimine		
Siht 9.1. Pärandkultuuri kaiste	<ul style="list-style-type: none"> • Lingvistilise mitmekesisuse muutused ja murdekasutus • Täiendavaid indikaatoreid arendatakse 	<ul style="list-style-type: none"> • Keskkonnaseisundi indikaatorites puudub
Siht 9.2. Põliselanike ja kohalike kogukondade õiguste kaitse sh nende õigus saada tulu ressursside kasutamisest	Indikaatoreid arendatakse	puudub
Geneetiliste ressursside aus ja õiglane jagamine		
Eesmärk 10. Geneetiliste ressursside ausa ja õiglase jagamise tagamine		
Siht 10.1. Geneetilisi ressursse kasutatakse vastavalt konventsioonile	Indikaatoreid arendatakse	Puudub
Siht 10.2. Võrdõiguslikkuse printsiibil geneetiliste ressursside jagamine	Indikaatoreid arendatakse	Puudub
Adekvaatsete ressursside tagamine		
Eesmärk 11: Suurendatakse Konventsiooni täitmiseks vajalikke rahalisi, tehnilisi, inim- ja muid ressursse		
Siht 11.1. Rahaline abi arengumaadesse, konventsiooni artikli 20 kohaselt	<ul style="list-style-type: none"> • Ametlik arenguabi 	<ul style="list-style-type: none"> • puudub
Siht 11.2. Tehnoloogiasiire arengumaadesse, konventsiooni artikli 20 par. 4 kohaselt	Indikaatoreid arendatakse	puudub

